

**WYDZIAŁ
HUMANISTYCZNY
AGH** bo za każdą technologią
stoi człowiek

САУ
Львівське
Відділення

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

Кафедра соціології та соціальної роботи

АКАДЕМІЯ ГІРНИЧО-МЕТАЛУРГІЙНА (м. Краків)

Відділ гуманістичний

АКАДЕМІЯ ВІЙСЬКОВО-МОРСЬКОГО ФЛОТУ ІМ. ГЕРОЇВ ВЕСТЕРПЛЯТТЕ м. ГДИНЯ

Відділ Гуманістичних і суспільних наук

СОЦІОЛОГІЧНА АСОЦІАЦІЯ УКРАЇНИ

Львівське обласне відділення САУ

«СОЦІОЛОГІЯ – СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ – РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ»

Матеріали XI Міжнародної наукової конференції

13–14 травня 2021 року

Львів 2021

Соціологія – Соціальна робота – Соціальне забезпечення – Регулювання соціальних проблем (Львів, Травень 13–14, 2021). – Львів, 2021. – 116 с.

Матеріали конференції представляють погляди молодих дослідників на актуальні проблеми сучасного суспільства та розглядають різні варіанти їх регулювання.

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. СОЦІОЛОГІЯ

<i>Беленок О., Бова А. Справедливий розмір зарплати та кар'єрні домагання кийвських студентів</i>	6
<i>Бойко Я., Савка В. Університет в час пандемії (на прикладі Національного університету «Львівська політехніка»)</i>	10
<i>Босюк А. Віртуалізація свята в контексті сучасного українського суспільства</i>	12
<i>Волошина О., Школяр М. Соціальні стереотипи в сучасному кіно</i>	13
<i>Запорожець В. Практики взаємодії між персоналом та пацієнтами в установах тотального типу на прикладі Одеської обласної психіатричної лікарні</i>	16
<i>Кабашиний А. Теоретичні аспекти соціальної нерівності українського суспільства</i>	18
<i>Коваленко К. Особливості дослідження шлюбно-сімейних орієнтацій молоді з перспективи життєвого шляху</i>	20
<i>Король С. Климанська Л. COVID-19: загрозливий імідж в українському медіапросторі</i>	23
<i>Куба Я. Савка В. Екоактивізм в сучасному Львові</i>	25
<i>Лесняк В. Інституційні аспекти розвитку третього сектору в Польщі</i>	28
<i>Лучечко Ю., Климанська Л. Іміджеві соціально-комунікативні технології в процесі формування політичного вибору молоді</i>	30
<i>Малиновська З., Школяр М. Щастя як соціальний конструкт та ефект порівняння</i>	32
<i>Мишок Р. Формування та роль інтернет-мемів в українському суспільстві</i>	35
<i>Муравльова М. Виклики дистанційної освіти для українських здобувачів освіти</i>	38
<i>Паращевін М. Релігійний чинник сприйняття карантинних заходів в умовах поширення Covid-19 (дані опитування населення)</i>	39
<i>Петренко-Лисак А. «Фізична дистанція не значить соціальна»: соціальна агітація солідарної та взаємовідповідальної поведінки періоду covid-пандемії</i>	42
<i>Піменова О. Старіння населення крізь призму проблем та можливостей</i>	44
<i>Проскурня М. Шлях кар'єрного розвитку жінок-представниць поколінь XYZ</i>	45
<i>Прудивус С. Трансформації стилю життя в умовах цифрового суспільства</i>	48

<i>Сапелкіна Г.</i> Автомобільний харасмент як феномен сучасного суспільства та маркер гендерної дискримінації	50
<i>Чабаренко Ю., Макух О.</i> Особливості дистанційної форми навчання у ЗВО України	52
<i>Черевата М., Школяр М.</i> Особливості політичної участі сучасної молоді в українському суспільстві	54
<i>Kotowski B.</i> Social inequalities during COVID019, educations as a challenge for the modern world	57
<i>Turchan J.</i> Zastosowanie teorii dramaturgicznej Goffmana do opisu działań w Instagramie	59
СЕКЦІЯ 2. СОЦІАЛЬНА РОБОТА	
<i>Вербовська В., Козак М.</i> Профілактика ВІЛ/СНІДУ серед молоді методами соціальної роботи	63
<i>Гаврилова В., Проскура В.</i> Методи соціальної роботи у протидії шкільного булінгу	65
<i>Гарбазж Х., Проскура В.</i> Особливості профілактики підлітків з проявами девіантної	67
<i>Горона О.</i> PR-технології у процесі врегулювання соціальних проблем	68
<i>Завитик М.</i> Заходи профілактики домашнього насильства серед студентської молоді (за матеріалами онлайн-опитування)	69
<i>Іванкова-Стецюк О., Стецюк М.</i> COVID-19 та арт-терапевтичні ттехнології в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами	72
<i>Кедьо В.</i> До питання тимчасових форм влаштування дітей: досвід Великобританії	74
<i>Козак О.</i> Молода сім'я як об'єкт соціальної роботи	76
<i>Конончук А.</i> Надання соціальних послуг внутрішньо переміщеним особам Центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді	78
<i>Кузнець Я.</i> Особливості роботи соціального працівника з особами із залежністю від психоактивних речовин	81
<i>Нос О.</i> Особливості здійснення соціального супроводу дітей та сімей з дітьми, що опинились у складних життєвих обставинах під час пандемії COVID-19	84
<i>Остап'юк В., Герасим Г.</i> Е-залежність як об'єкт соціальної роботи	86
<i>Рева А., Проскура В.</i> Ресоціалізація неповнолітніх у наглядовій пробації	89

Солншикіна А. Практичний компонент в підготовці студентів-соціальних працівників Дніпровського індустріального коледжу	91
Тепла О., Козак М. Організація діяльності Служб у справах дітей у новостворених об'єднаних територіальних громадах	93
Łata K. Gerontologiczna praca socjalna w pomocy społecznej	96

СЕКЦІЯ 3. СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Анічкіна А. Світовий досвід Пенсійного забезпечення: адаптація в Україні	99
Ганчій В., Шаповалова Т. Соціальний захист учасників АТО/ООС та членів їх сімей	101
Ігнатенко А., Шаповалова Т. Трансформаційні процеси ринку праці в Україні в умовах пандемії COVID-19	103
Костючик Б. Соціальні наслідки пандемії COVID-19 та державна підтримка громадян	106
Покровецька Н., Зеленко Н. Система державної соціальної підтримки одиноких матерів в Україні	108
Сенчук Т., Шаповалова Т. Вплив всесвітньої пандемії COVID-19 на осіб з інвалідністю	111
Шумінська Д., Шаповалова Т. Міжнародні аспекти соціального захисту дітей з інвалідністю	114

СЕКЦІЯ 1. СОЦІОЛОГІЯ

Беленок О.

Інститут соціології Національної академії наук України

Бова А.

Державний науково-дослідний інститут МВС України

СПРАВЕДЛИВИЙ РОЗМІР ЗАРПЛАТИ ТА КАР'ЄРНІ ДОМАГАННЯ КИЇВСЬКИХ СТУДЕНТІВ

Сучасне українське суспільство складається з різних соціальних груп, які відчутно диференційовані за рівнем добробуту та, як наслідок, за способом життя, громадською думкою та соціальними установками. Суб'єктивне сприйняття соціальної справедливості багато в чому визначає образ суспільства (держави, країни), в яких живуть індивіди.

Оцінки соціальної справедливості винагороди за працю не менш ніж об'єктивні показники матеріального стану сигналізують про позицію індивіда в системі соціальної стратифікації, є важливими характеристиками процесів соціально-економічної трансформації. Це ще більше характерно для періодів інтенсивних соціальних змін, як-от турбулентних економічних та політичних процесів постмайданної України.

Матеріальна винагорода за працю опосередковано впливає на соціальне самопочуття та класову самоідентифікацію, щоправда, цей вплив зазвичай не одновекторний, бо соціальні класи (верстви) традиційно визначають на підставі поєднання монетарних та немонетарних складових.

Головним маркером, що сигналізує про суб'єктивний статус українців у часи пострадянських трансформацій, є рівень матеріального добробуту, а критеріями життєвого успіху – гроші та отримані блага. Надмірна нерівність доходів, вкрай низькі зарплати робітників-бюджетників, мізерні масові пенсії потенціують міграційні наміри та дії, негативним чином впливають на психологічну атмосферу в суспільстві.

Треба також брати до уваги те, що грошові доходи населення – хоч і важливий, але не єдиний показник матеріального добробуту. Аналіз останнього буде неповним без урахування всіх фінансових та матеріально-речових ресурсів індивіда, що виходить за межі цієї доповіді. Емпіричну базу публікації склали дані соціологічного опитування студентів семи київських вишів за темою «Справедливе суспільство» ($n = 530$), яке було проведено авторами в II–III кварталах 2018 р.

Як індикатори, що фіксують розуміння студентами бажаної моделі соціальної стратифікації в Україні та, зокрема, соціальної справедливості в оплаті праці й виступили відповіді респондентів на табличне запитання анкети «Яким, на ваш погляд, є справедливий розмір отримуваної на руки зарплати (в доларовому еквіваленті) для таких професійних категорій в Україні?». Столичним студентам був запропонований перелік професій, що налічував 6 позицій. Зазначені респондентами цифри були згруповані за чотирма інтервалами (таблиця 1). При цьому до аналізу не включалися відповіді опитаних, котрі вказали величини зарплати для певної професії менше 200 дол. США або більше 2000 дол. США.

Таблиця 1

Розподіл оцінок справедливого заробітку представників деяких професій в Україні в уявленнях київських студентів (дол. США)

Яким, на ваш погляд, є справедливий розмір отримуваної на руки зарплати (в доларовому еквіваленті) для таких професійних категорій в Україні?	Держслужбовець	Поліцейський	Вчитель	Лікар	Кваліфікований робітник	Керівник підприємства/установи
<i>Описові статистики величини справедливої зарплати (дол. США)</i>						
Середнє	762,3	756,7	780,7	928,7	838,2	1037,1
Стандартне відхилення	465,4	420,2	464,9	508,0	465,1	530,1
Медіана	600	625	600	800	700	1000
<i>Групування за інтервалами, %</i>						
\$200–500 (включно)	41,9	39,6	41,7	26,5	32,0	18,2
\$500–1000 (включно)	43,4	46,0	39,8	47,4	46,8	49,6
\$1000–1500 (включно)	6,6	9,5	11,6	12,3	12,9	12,9
\$1500–2000 (включно)	8,1	4,9	6,9	13,8	8,3	19,3
<i>n</i>	408	422	432	407	412	357
Вилучено анкет з аналізу	69	58	50	74	66	117
у т.ч. із значенням менше \$200	33	20	13	9	7	14
у т.ч. із значенням більше \$2000	36	38	37	65	59	103

Величина отримуваної зарплати має повноцінно відтворювати робочу силу, задовольняти основні фізіологічні та культурні потреби особи. З даних таблиці 1 впливає картина суттєвих соціальних нерівностей, а, отже, – різниця в життєвих шансах представників тих чи інших професійних груп. Справедливий середній розмір зарплати представників відповідних професійних категорій, запропонованих в анкеті, коливається від 757 до 1037 дол. США. Більший розмір зарплати київські студенти схильні виставляти лікарям, кваліфікованим робітникам та керівникам підприємств/установ, а менший – державним службовцям, поліцейським та вчителям. Отже, з огляду на офіційний розмір зарплати, професія лікаря є найбільш матеріально недооціненою в сучасній Україні. Невідповідність розміру зарплати службовим навантаженням зумовлює звільнення молодих фахівців зі сфери медицини та освіти. Зауважимо, що опитування відбувалося за два роки до епідемії коронавірусу в Україні. Зараз є всі підстави вважати, що спостерігаючи героїчні зусилля українських медиків із протидії інфекції, респонденти, ймовірно, вище б оцінили працю лікаря.

Проведений кореляційний аналіз дав змогу зафіксувати досить тісні взаємозв'язки між оцінками справедливого розміру зарплати зазначених вище професійних категорій, зокрема, лікарів та вчителів ($r_s = 0,84$, $n = 397$, $p < 0,001$), лікарів та поліцейських ($r_s = 0,80$, $p < 0,001$, $n = 390$), а також вчителів та поліцейських ($r_s = 0,79$, $p < 0,001$, $n = 410$). Справедливий розмір зарплат держслужбовців взаємопов'язаний із розміром грошового забезпечення поліцейських ($r_s = 0,74$, $p < 0,001$, $n = 389$). Сильно корелюють між собою також судження респондентів щодо справедливих розмірів зарплат кваліфікованих робітників та вчителів ($r_s = 0,70$, $p < 0,001$, $n = 398$), керівників підприємств/установ та кваліфікованих робітників ($r_s = 0,76$, $p < 0,001$, $n = 352$).

При цьому після закінчення вишу на початку своєї трудової діяльності близько половини опитаних студентів (49,0%) сподівається отримувати зарплату в еквіваленті від 200 до 500 (включно) дол. США, 38,2% – від 500 до 1000 (включно) дол. США, 6,1% – від 1000 до 1500 (включно) дол. США, 6,6% – від 1500 до 2000 (включно) дол. США ($n = 408$). Середнє значення очікуваної зарплати становить 723,8 дол. США (стандартне відхилення – 447,9 дол. США), медіана – 580 дол. США. Вилучено з аналізу 91 анкета, у т.ч. відповіді 26 опитаних, які назвали

розмір зарплати менше 200 дол. США, та відповіді 65 респондентів, котрі зазначили її розмір більше ніж 2000 дол. США. Думка щодо великого розміру зарплати може бути зумовлена не лише простим бажанням, а і ґрунтуватися на цілком прагматичному розрахунку. Деякі молоді люди воліли б, наприклад, здобути затребувану професію (наприклад, програміста), працювати за кордоном тощо.

Довідково: відповідно до відомостей Держстату України середньомісячна зарплата (брутто) працівників у вересні 2018 р. по країні становила в перерахунку 320 дол. США (поміж регіонів, найбільше в м. Києві – 487 дол. США, Донецькій та Київській областях – відповідно 348 дол. США та 323 дол. США). Найбільші розміри офіційних зарплат у той період спостерігалися, зокрема, у таких видах економічної діяльності, як авіаційний транспорт (1425 дол. США), фінансова та страхова діяльність (564 дол. США), інформація та телекомунікації (506 дол. США), державне управління та оборона; обов'язкове соціальне страхування (459 дол. США), професійна, наукова та технічна діяльність (445 дол. США).

Аналіз показав, що існує статистично значущий зв'язок між розміром зарплати та думкою щодо справедливості націоналізації сировинних галузей економіки: $\chi^2(3, n = 391) = 9,0$, $p = 0,029$, w Коена = 0,15 (малий розмір статистичного ефекту). Так, зокрема, шкідливість проведення націоналізації визнають частіше особи, котрі сподіваються одержувати після вишу зарплату в розмірі в еквіваленті від 1500 до 2000 дол. США (таблиця 2).

Таблиця 2

Думка щодо націоналізації сировинних галузей економіки України в групах київських студентів, виокремлених за оцінками очікуваного розміру зарплати після закінчення вишу, %

Який розмір зарплати на місяць (в доларовому еквіваленті) Ви розраховуєте одержувати після закінчення вишу на початку Вашої трудової діяльності?	З яким із наведених нижче висловлювань Ви могли б скоріше погодитися?		n
	А. Націоналізація сировинних галузей економіки сприятиме справедливому розподілу національного багатства в Україні	Б. Націоналізація сировинних галузей економіки є шкідливою, бо порушить принципи справедливості в Україні	
\$200–500 (включно)	71,5	28,5	193
\$500–1000 (включно)	67,8	32,2	149
\$1000–1500 (включно)	82,6	17,4	23
\$1500–2000 (включно)	46,2	53,8	26
Всього	69,1	30,9	391

Своєю чергою категорія київських студентів, котра виступає за націоналізацію сировинних галузей економіки, сподівається отримувати після завершення навчання у виші зарплату в середньому в 686 дол. США зі стандартним відхиленням 411,6 дол. США (медіана – 500 дол. США) ($n = 270$), а категорія опитаних, яка дотримується думки про те, що націоналізація сировинних галузей економіки є шкідливою, розраховує заробляти в середньому по 794,0 дол. США на місяць зі стандартним відхиленням 516,0 дол. США (медіана – 600 дол. США) ($n = 121$). Різниця середніх у вказаних групах за t-критерієм Уелча статистично значуща: $t(191,26) = -2,02$, $p = 0,045$, індекс d Коена = -0,23 з 95% довірчим інтервалом [-0,01, -0,45] (малий розмір статистичного ефекту).

У трудових орієнтаціях майже третина опитаних респондентів (33,5%) надає перевагу невеликому, але твердому заробітку і впевненості в завтрашньому дні, а дві третини (66,5%) виказали готовність багато працювати і добре заробляти, нехай навіть без особливих гарантій на майбутнє ($n = 504$). Респондентам пропонувалося відповісти також на запитання: «Оцініть, будь ласка, Ваші шанси на соціальний успіх (високе службове і матеріальне становище) порівняно з Вашими батьками (або одним із них)?». 68,8% опитаних упевнені, що досягнуть більшого, 28,0% – вважають, що досягнуть приблизно такого ж статусу і лише 3,2% – досягнуть меншого ($n = 497$). Як свідчить розподіл відповідей, представлений в таблиці 3,

запорукою здобуття більш високого індивідуального соціального статусу київські студенти вбачають у власній інтенсивній праці.

Таблиця 3

Оцінка шансів на соціальний успіх порівню з батьками в категоріях студентів, виокремлених за трудовими орієнтаціями, %

Чому Ви віддали б перевагу, якби Вам запропонували вибір?	Оцініть, будь ласка, Ваші шанси на соціальний успіх (високе службове і матеріальне становище) порівняно з Вашими батьками (або одним із них)?			n
	Упевнений, що досягну більшого	Вважаю, що досягну приблизно такого ж статусу	Напевно, досягну меншого	
Невеликий, але твердий заробіток і впевненість у завтрашньому дні	61,7	35,2	3,1	162
Багато працювати і добре заробляти, нехай навіть без особливих гарантій на майбутнє	72,5	24,1	3,4	324
Всього	68,9	27,8	3,3	486

Між зазначеними змінними спостерігається статистично значущий взаємозв'язок: $\chi^2 (2, n = 486) = 6,7, p = 0,036, w \text{ Коена} = 0,12$ (малий розмір статистичного ефекту).

Слід зазначити, що у ринковому суспільстві величина зарплати обумовлюється попитом на робочу силу та її пропозицією, продуктивністю праці. «Правилом конгруентності» є відповідність інвестицій та винагороди індивіда, оцінки доходів і заробітку з погляду того, наскільки вони відповідають заслугам: професійній майстерності, рівню освіти, трудовому внеску. У сучасному українському суспільстві існують певні сфери, де окремим категоріям громадян/окремим індивідам можна користуватися своєрідною статусною рентою, мати привілеї, вигідно капіталізувати міжособистісні зв'язки, одержувати високі доходи через близькість до владно-редистрибутивної системи й фінансових потоків.

Висновки.

1. Київські студенти припускають існування соціальних нерівностей, що виникають на справедливому, за їх уявленнями, ґрунті, а також відповідну глибину диференціації доходів представників різних професійних груп. Нормативні уявлення студентів щодо справедливого розміру зарплати зазначених професій не відповідають реальним зарплатам. Слід констатувати наявність певних міжпрофесійних подібностей та відмінностей в оцінках представників різних професійних груп.

2. Вимоги сучасного суспільства до рівня професіоналізму, готовності до високих інтелектуальних/фізичних навантажень тощо мають супроводжуватися відповідною матеріальною винагородою індивідів тих чи інших затребуваних професій.

3. Запропонований методологічний підхід дозволяє описати в термінах соціального престижу реєстр професій (хоча б основних) та розташувати його в соціально-просторовій ієрархії нерівностей. Продовження досліджень у царині зазначеної вище проблематики ми вбачаємо на шляху побудови більш валідної методологічної схеми, а також поглиблення та вдосконалення аналізу отриманих емпіричних даних.

4. Пандемія COVID-19 прискорила науково-технічний прогрес, цифровізацію, перехід на віддалені та гібридні форми роботи, дистанційне навчання тощо. Подальше використання робототехніки, штучного інтелекту та інших технологій невідворотно спричинить скорочення використання людської праці у сферах, де вона зараз традиційно домінує. Згодом широка зайнятість поступить чільним місцем роботизації та буде довгий час існувати паралельно поряд із нею.

УНІВЕРСИТЕТ В ЧАС ПАНДЕМІЇ (НА ПРИКЛАДІ НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»)

У березні 2020 року в Україні розпочалось масове поширення коронавірусної хвороби. Цього ж місяця Кабмін запровадив карантин в Україні. З певними змінами і модифікаціями карантин триває і до нині, створюючи екстремальні умови для перебігу всіх соціальних взаємодій. Нові виклики постали і перед освітньою системою країни. Зокрема українські університети вже практично рік працюють дистанційно: усі лекції, практичні та лабораторні заняття проводяться в режимі онлайн. Цілком очевидно що це якісно змінює форми взаємодій викладачів та студентів, впливає і на їхнє змістовне наповнення.

Національний університет «Львівська політехніка» серед перших почав застосовувати різні методи пристосування до нових умов. Швидкому переходу навчального процесу сприяло те, що університет вже мав напрацьовану та відчасти апробовану на протязі кількох попередніх років матеріально-технічну інфраструктуру і відповідні технології, які продемонстрували свою придатність до використання в нових умовах. Мається на увазі передусім університетське віртуальне навчальне середовище (ВНС) на основі платформи LMS Moodle. Воно створювалося, як допоміжне для звичайних умов і в ньому студенти всіх форм навчання могли отримати доступ до комплексу навчальних матеріалів: конспектів лекцій, завдань до практичних занять, різного роду методичні рекомендації для виконання лабораторних, курсових та дипломних робіт тощо. Окрім того, ВНС створювало можливість для викладачів та студентів оперативно спілкуватися, обмінюючись необхідною інформацією на спеціальному форумі, влаштовувати дискусії. Саме наявна і у викладачів і у студентів практика використання ВНС істотно полегшила їхнє входження у дистанційне навчання в екстремальних умовах карантину. Хоча на перших порах техніка, яка була розрахована на менші навантаження, не завжди працювала стабільно, проте ці проблеми були достатньо швидко вирішені: у квітні 2020 р. встановлено нові сервери для якісної роботи, завантажено додаткові матеріали для вивчення. Оскільки «Львівська політехніка» є партнером ТОВ «Майкрософт Україна», для проведення навчальних заходів університет рекомендував використовувати платформу MS Teams. Проте, керуючись принципом зручності для користувачів, викладачам і студентам надано можливість вибирати які програми відео-зв'язку використовувати. Наприклад це може бути: Zoom, Skype, та інші. На додачу є такі програми як Telegram, Viber, Messenger тощо, з допомогою яких студент може зв'язатись з викладачем особисто протягом дня. Для освоєння нових навичок використання техніки для викладачів університет провів базове навчання. Майже 180 науково-педагогічних працівників, за словами Н. Любомудрової, завідувачки відділу навчання та розвитку персоналу Національного університету «Львівська політехніка», пройшли спеціальне навчання на трьох модулях з розвитку цифрових та педагогічних компетентностей (Iforum2020).

Перші оцінки ефективності нових форм та методів навчання були отримані від студентів та викладачів в результаті проведених опитувань «Дистанційне навчання очима студента» у кінці 2020 року, «Дистанційне навчання очима студентів – весна 2020» та «Дистанційне навчання: відгуки викладачів – 2020» (Результати опитувань).

Опитування, проведене в грудні 2020 р., було найбільш масштабним: в ньому взяли участь понад 4 000 студентів, з них 33,1% – студенти першого курсу, 22,2% – 2-го курсу, 20,3 % – 3-го курсу, 13,9 % – 4-го курсу, 10,4% – магістри. За його результатами 41,5% студентів вважає, що якість навчання (у порівнянні з попередніми семестрами) не змінилась істотно, а на думку 21,6% якість навчання навіть покращилась. На думку 66,3% викладачів найзручнішою програмою для проведення відеоконференцій є Zoom; 47,1% що MS Teams; 15,6% що інструменти Google і 19,4% вважають що це месенджери. 87% студентів підтвердили достатність для вивчення ними відповідних навчальних курсів матеріалів, розміщених викладачами, у ВНС університету. 33%

опитуваних були повністю задоволені доступом до консультацій з викладачами та швидкістю опрацювання ними запитів студентів у ВНС, а 48% – частково. 90% викладачів, на думку студентів, уміють інтерактивно працювати та підтримувати зацікавленість. У 89% випадків методи проведення семінарських, практичних та лабораторних занять дають змогу студентам засвоїти матеріал і виконати обов'язкові завдання. 52,3% викладачів вже мали навички роботи з дистанційного навчання до карантину, а 51,1% викладачів впродовж карантину самостійно пройшли онлайн навчання (курси, вебінари, відеолекції, тощо) (Результати опитувань).

Наведені дані опитувань свідчать про те, що Національний університет «Львівська політехніка» в цілому адекватно відреагував на виклики, пов'язані з карантинними обмеженнями, в тому числі й зумовлені переходом до нових форм комунікації, появою комунікативних бар'єрів. Особливо цінним є й те, що і викладачі, і студенти побачили у нових формах комунікації не лише певні проблемні моменти, але й нові можливості для самовдосконалення, отримання нових компетентностей, в тому числі і в галузі налагодження комунікації в умовах карантину. На наш погляд, такий високий рівень адаптивності до екстремальних ситуацій можна розглядати як одну із ознак значного соціального потенціалу Національного університету «Львівська політехніка» в цілому та його підсистем: і людської (викладачі та здобувачі освіти) і інфраструктурної, яка забезпечила матеріально-технічний фундамент для нових, адекватних обставинам, форм взаємодій.

Список використаних джерел:

Результати опитувань: «Дистанційне навчання очима студента», «Дистанційне навчання очима студентів – весна 2020», «Дистанційне навчання: відгуки викладачів – 2020» [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://lpnu.ua/tszyao/rezultaty-opytuvan>(дата звернення 27.02.2020 р.);

Iforum 2020 Нове навчання у «Львівська політехніка» [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://science.lpnu.ua/news/2020/it-samoosvita-i-zmishani-pary-zaviduvachka-viddilu-navchannya-ta-rozvytku-personalu-nadiya> (дата звернення 27.02.2020 р.)

References:

Rezultaty opytuvan: “Dystantsiine navchanna ochyma studentiv”, “Dystantsiine navchanna ochyma studentiv – vesna 2020”, “Dystantsiine navchanna: vidhuky vykladachiv – 2020” [elektronnyi resurs] Rejym dostupu: <https://lpnu.ua/tszyao/rezultaty-opytuvan> (data zvernenna 27.02.2020 r.);

Iforum 2020 Nove navchanna u “Lviv Polytechnic” [elektronnyi resurs] Rejym dostupu: <https://science.lpnu.ua/news/2020/it-samoosvita-i-zmishani-pary-zaviduvachka-viddilu-navchannya-ta-rozvytku-personalu-nadiya> (data zvernenna 27.02.2020 r.)

Босюк А.

наук. керівник: к. соціологічних наук Бойко І.
Національний університет «Львівська політехніка»

ВІРТУАЛІЗАЦІЯ СВЯТА В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Розглядаючи свято як багатогранне соціокультурне явище, можемо однозначно стверджувати, що воно відіграє важливу роль в повсякденному житті людини та суспільства. Однак із спалахом вірусу COVID-19, в життях більшості людей та суспільств, відбулися значні зміни. Постала проблема самоізоляції, що є актуальною до сих пір. Сьогоднішні реалії життя, що продиктовані карантинном, яскраво відображаються на повсякденному житті людей. Свято – це явище колективне, воно організує великі маси людей різного віку, різних професій і соціальних прошарків, тим самим дає людині, таку необхідну в наш час, розраду, відпочинок, створює відчуття власної приналежності до тої чи іншої соціальної групи, дає відчуття необхідного внутрішнього комфорту. Проте коли в дійсності через карантин святкування стають забороненими, людина, прагнучи до задоволення емоційних потреб, знаходить вирішення проблеми у віртуальному світі або ж у порушенні карантинних обмежень.

У штаті Кентуккі (США), з початком карантину, виник неологізм – «coronavirus party». Особливістю цього феномену святкування є той факт, що люди, об'єднавшись задля вечірки, мали намір заразитися коронавірусною інфекцією, щоб, на їхню думку, «швидше перехворіти і виробити імунітет» (Редфорд, 2020). Така практика зараження швидко набула розповсюдження, станом на 2020 рік, у деяких штатах США, Німеччині та Італії, і випадки зараження стали масовими. Саме ж свято у контексті «coronavirus party» розглядається як другорядне, оскільки на перший план виходять питання етичності, фізичної безпеки та здоров'я. Сьогодні таких вечірок є значною мірою менше, ніж на початку карантину, а свята та святкові заходи стали безпечнішими, виходячи на інший, новий – віртуальний рівень.

Так, як люди стали рідше покидати свої домівки, а зустрічі з друзями у реальному житті в громадських закладах стали не бажаними, а часом і неможливими, люди почали використовувати різні додатки для відеодзвінків для своїх зустрічей. Так, наприклад, за час карантину у додатку Zoom, кількість користувачів у березні 2020 року становила 200 мільйонів осіб, а станом на сьогодні складає 3,3 трильйони (за офіційними даними <https://backlinko.com/zoom-users>).

Люди стали все частіше зустрічатися у різних віртуальних середовищах, майже замінивши реальне життя на віртуальне. Соцмережі, месенджери та інші додатки, стали невід'ємною складовою життя мільярдів людей. Тож, у рамках карантину, святкування, що передбачають зустріч багатьох осіб, перейшли на онлайн платформи. Таким чином у Західноєвропейських країнах виник новий термін – «Zoom party» (Towner, et al., 2021). Люди почали проводити своє дозвілля онлайн, сидячи перед монітором свого комп'ютеру чи іншого гаджету. Поширеним також є явище тематичних зустрічей та онлайн-вечірок, що дають змогу розв'язатися у колі близьких та друзів, що з причини самоізоляції чи інших причин, фізично знаходяться далеко.

Важливу роль у святах завжди відігравали соціально-психологічні чинники, норми взаємовідносин між людьми, культурні аспекти тощо. Колективні, професійні, особисті, релігійні та інші свята є дуже важливими як для окремого індивіда, так і для всього суспільства, проте в наш час, можемо спостерігати, що розповсюдження коронавірусної інфекції спонукало появи дещо нового критерію в святкуванні, а саме – його віртуалізації, тобто переходу від реальних свят до віртуальних.

Список використаних джерел

Редфорд, Б. (2020). "Правда про розмовні вечірки". Скептик читає газету. Центр Довідки. Архів оригіналу за 12 липня 2020 року. Джерело 2020-07-12. URL:

<https://web.archive.org/web/20200712205213/https://centerforinquiry.org/blog/the-truth-about-covid-parties/>

Emily Towner, Danielle Ladensack, Kristen Chu, Bridget Callaghan (2021-01-27). Welcome to My Zoom Party - Virtual Social Interaction, Loneliness, and Well-Being Among Emerging Adults Amid the COVID-19 Pandemic. URL:<https://psyarxiv.com/2ghtd/>

References

Redford, B. (2020). "True about spoken parties." A skeptic reads the newspaper. Help Center. Archival of July 12, 2020. Source 2020-07-12. URL: <https://web.archive.org/web/20200712205213/https://centerforinquiry.org/blog/the-truth-about-covid-parties/>

Emily Towner, Danielle Ladensack, Kristen Chu, Bridget Callaghan (2021-01-27). Welcome to My Zoom Party - Virtual Social Interaction, Loneliness, and Well-Being Among Emerging Adults Amid the COVID-19 Pandemic. URL:<https://psyarxiv.com/2ghtd/>

Волошина О., Школяр М.

Національний університет «Львівська політехніка»

СОЦІАЛЬНІ СТЕРЕОТИПИ В СУЧАСНОМУ КІНО

Актуальність: Сьогодні кінематограф набув неабиякої популярності та посів вагоме місце серед засобів масової комунікації. Кіно може бути інструментом нав'язування певної інформації та підсвідомої зміни суджень, уявлень, настанов та поведінки глядача. Кіно не лише здатне сформувати певні усталені уявлення про події, соціальні спільноти, окремих людей тощо, а й посилювати ці уявлення, транслюючи їх, при цьому використовуючи цілий спектр засобів. В результаті цього отримуємо соціальні стереотипи, які закріплюються у суспільстві. Як відомо, соціальні стереотипи відображаються у різних формах соціальної взаємодії, можуть мати як позитивні, так і негативні соціальні наслідки як для об'єкта стереотипізації, так і до середовища, яке ці стереотипи підтримує, регулюють взаємини між людьми у різних сферах суспільного життя. Тому актуальним, на нашу думку, є дослідження того, які соціальні стереотипи відтворюються в українському кінематографі, та які уявлення про соціальну реальність формують у глядача.

Мета: визначити особливості соціальних стереотипів в українському кіно та специфіку їх впливу на глядача.

Методи: для визначення особливостей відтворення різних типів соціальних стереотипів в українському кіно були використані методи аналізу та зіставлення думок, теоретичних та емпіричних досліджень вітчизняних та закордонних соціологів.

Результати: На жаль, дослідження кіно як в зарубіжній, так і у вітчизняній соціології не є надто активними. Серед закордонних дослідників можемо виділити М. Маклюєна, Дж. Макквейла, які вивчали кінематограф як засіб масової комунікації. Щодо вітчизняного соціологічного дискурсу кіно, то варто виділити наукові розвідки Д. Виставкіної та Є. Головахи, присвячені дослідженню аудиторії та вподобань сучасного глядача. Такі українські дослідники, як Ю. Сорока, О. Коновалов, Ю. Бондаренко вивчали жанрову проблематику кінематографу.

Актуальним, на наш погляд, є вивчення соціальних стереотипів в кіно, які не тільки відображають специфіку того чи іншого суспільства, а можуть стати засобом зміни настанов, цінностей та поведінки глядачів. Поняття «соціальний стереотип» визначається як схематизований, стандартизований образ чи уявлення про соціальні об'єкти, зазвичай емоційно забарвлений і який має високу стійкість (Біленький, 2006). Наявність різних об'єктів стереотипізації уможливорює класифікувати соціальні стереотипи щодо групової належності і певної сфери. Зокрема, можемо виділити *етнічні, гендерні, вікові, професійні, релігійні,*

політичні стереотипи тощо. Зазначені типи соціальних стереотипів часто конструюються та транслюються в кіно.

Щодо українського кіно, то його формування довгий час відбувалося під впливом радянської, а згодом – російської пропаганди. Радянське кіно нав'язувало певний стереотипований образ українського народу, який також відтворювався і в іноземних фільмах. Образи українських лідерів часто у фільмах поставали як «вороги» радянського народу. Натомість «герої» представлені в образі пролетарів, партійців, що підтримували радянських більшовиків. (Пижик, 2018) Простак зі смішним акцентом, завжди в других рядах – приблизно так у більшості радянських фільмів було зображено звичайного українця. Кінокритик і голова української спілки кінематографістів С. Тримбач зазначав, що карикатурність та відображення агресивності українців представляє їх як все ще нецивілізований тип росіян, яким варто визнати себе росіянами, щоб змінити статус (Galinfo, 2012).

Цікавим є дослідження В. Суковатої, що визначала роль гендерних стереотипів у зображеннях «ділової жінки» в радянському та пострадянському кіно у порівнянні з американським кіно. В результаті роботи було відзначено, що жіночі персоналії американських фільмів не вважають себе діловою елітою. Проте їхня активна позиція та стійке духовне лідерство вказують на соціальну самореалізацію, яка не залежить від наявності успішного заміжжя, що в свою чергу, формує образ жіночого успіху. На противагу цьому постають кіногерої радянського простору, які ніколи не намагалися відстоювати своє місце на рівні з протилежною статтю. В. Сукова вважає, що радянським жінкам приписано декілька архетипів: трудового ентузіазму; асексуальності; романтичної нерозсудливості або мовчазної жертви, яка страждає від нещасного кохання та самотності (Суковата, 2010).

Варто звернути увагу на проблему американізації засобами кінематографу. Процес глобалізації забезпечує безперешкодне поширення нових зразків цінностей та культурне збагачення світу. О. Шеломовська на основі дискурсивного аналізу кінопродукції на українських телеканалах зазначила, що відбувається активне пропагування цінностей та стилів життя західного суспільства. Відповідно знецінюються традиції українського суспільства, знижується рівень культурного життя (Шеломовська, 2016). О. Пархитко стверджує, що українські кінотеатри переповнені американськими фільмами, кожен з яких містить один або два стереотипи, що є основою самого фільму. Дослідження оскароносних фільмів дало змогу визначити, які стереотипи найчастіше присутні в американському кіно. Одним із таких стереотипів є «принцип Попелюшки», що нівелює соціальні та класові протиріччя, які присутні в американському суспільстві. Однак, найбільшій популярності заслуговує стереотип «вічного кохання», що долає будь-які перешкоди. Навіть у разі загибелі одного з партнерів, кінець фільму все одно є щасливим, оскільки історія кохання триває аж до останньої миті життя. Ще одним є стереотип «протиставлення особистості негативному ставленню», проте він не настільки популярний, як попередні (Пархитко, 2012).

Щодо тенденцій розвитку українського кінематографу, то за останніми даними Держкіно та Міністерства культури та інформаційної політики у період з 2014 по 2019 рік у прокат вийшло близько сотні українських фільмів (Шторніг, 2019). Завдяки всесвітній базі даних Vox Office Mojo, яка відстежує касові збори кінопрокатів, було з'ясовано, що за останні п'ять років (з 2016 по 2020 роки) серед найбільш відвідуваних є 11 повнометражних українських фільмів, 7 з яких – комедії (Vox Office Mojo, 2021). Оскільки майже відсутні актуальні дослідження соціальних стереотипів в українському кіно, наступним кроком нашого дослідження буде контент-аналіз найпопулярніших серед української аудиторії фільмів щодо особливостей конструювання соціальних стереотипів. Найпопулярнішими вітчизняними комедіями, які транслюють гендерні та етнічні стереотипи, можемо назвати «8 кращих побачень», «Скажене весілля 1 і 2», враховуючи, що всі 3 фільми намагаються відтворити сучасне життя українців. У сучасних вітчизняних фільмах «Дзідзьо. Контрабас», «Скажене весілля 1 і 2», «Я, ти, він, вона» значна увага приділяється і професійним стереотипам (транслюються образи священників, медиків, секретарки, пожежника, музикантів, зірок шоубізнесу тощо).

Висновки: Кіно є агентом соціалізації, що продукує та передає цінності, думки, правила поведінки, традиції та норми тих чи інших спільнот, груп, культур. Для кіно характерна функція відображення культурних та соціальних ознак суспільства. Крім того реалістичність зображення, наявність монтажу та гра акторів здатні переносити події екрану на реальні події життя, тобто кіно може бути інструментом конструювання соціальної реальності. Тому вивчення особливостей відтворення в кіно соціальних стереотипів є актуальним завданням сучасної соціології.

Списки використаних джерел

- Біленький Є., Дебой В., Козловець М., & Котвицький А. (2006) Соціологія: словник термінів і понять Біленький Є., Козловець М. (ред.). К.: Кондор. (с. 266).
- Пархитко, О. (2012) Стереотипи американського кіно як засіб формування масової свідомості (на прикладі оскароносних фільмів). *Діалог*, 12, 175–187. Отримано з URL: <http://dms.onu.edu.ua/article/view/170644/170295>
- Пижик, А. (2018) Втілення в радянському художньому кіно образів «ворога» та «героя» періоду Української революції 1917-1921 рр. *Науково-теоретичний альманах «Грані»*, 6, 28 – 38. Отримано з URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Grani_2018_21_6_6
- Суковата, В. (2010) «Ділова жінка» як інший у пострадянській культурі і масовій свідомості. *Культура України*, 29, 86 – 94. Отримано з URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Ku_2010_29_11
- Шеломовська, О. (2016) Кіно на українських телеканалах: за результатами контент-аналізу програм телепередач. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи»*, 37, 183 – 193. Отримано з URL: <https://periodicals.karazin.ua/ssms/article/view/8051>
- Шторніг, І. (2019) Держкіно під керівництвом Пилипа Ілленка завершило виробництво 164 фільмів. Чому він пішов ? URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/kino-illenko-dergkino/30117881.html>
- Box Office Mojo (2021) Ukrainian Box Office. URL: <https://www.boxofficemojo.com/year/2016/?area=UA&grossesOption=calendarGrosses>
- https://galinfo.com.ua/news/na_zminu_hytromu_i_tupuvatomu_hohlu_v_rosiyske_kino_pryhodyt
- Galinfo (2012) На заміну хитрому і тупуватому хохлу в російське кіно приходить маргінальний український націоналіст. URL: https://galinfo.com.ua/news/na_zminu_hytromu_i_tupuvatomu_hohlu_v_rosiyske_kino_pryhodyt_marginalnyy_ukrainskyu_natsionalist_109824.html

References

- Bilenky E., Deboy V., Kozlovets M., & Kotvytsky A. (2006) Sociology: a dictionary of terms and the concepts of E. Bilenky and M. Kozlovets (ed.). K.: Condor. (p. 266).
- Box Office Mojo (2021) Ukrainian Box Office. URL: <https://www.boxofficemojo.com/year/2016/?area=UA&grossesOption=calendarGrosses>
- Galinfo (2012) A marginal Ukrainian nationalist replaces the cunning and stupid Ukrainians in Russian cinema. URL: https://galinfo.com.ua/news/na_zminu_hytromu_i_tupuvatomu_hohlu_v_rosiyske_kino_pryhodyt_marginalnyy_ukrainskyu_natsionalist_109824.html
- Parkhitko, O. (2012) Stereotypes of American cinema as a means of forming mass consciousness (on the example of Oscar-winning films). *Dialogue*, 12, 175–187. Retrieved from URL:

<http://dms.onu.edu.ua/article/view/170644/170295>

- Pyzhyk, A. (2018) The embodiment in Soviet feature film of the images of "enemy" and "hero" of the period of the Ukrainian revolution of 1917-1921. Scientific and theoretical almanac "Faces", 6, 28 - 38. Retrieved from URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=
- Shelomovska, O. (2016) Cinema on Ukrainian TV channels: based on the results of content analysis of TV programs. Bulletin of VN Kharkiv National University Karazina. Series "Sociological research of modern society: methodology, theory, methods", 37, 183 - 193. Retrieved from URL: <https://periodicals.karazin.ua/ssms/article/view/8051>
- Stornig, I. (2019) State Cinema under the leadership of Philip Ilyenko completed production 164 movies. Why did he leave? URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/kino-illenko-dergkino/30117881.html>
- Sukovata, V. (2010) "Business Woman" as another in post-Soviet culture and mass consciousness. Culture of Ukraine, 29, 86 - 94. Retrieved from URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=T&S21=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Ku_2010_29_11

Запорожець В.

наук. керівник: д. політичних наук, професор Климанська Л.Д.
Національний університет «Львівська політехніка»

ПРАКТИКИ ВЗАЄМОДІЇ МІЖ ПЕРСОНАЛОМ ТА ПАЦІЄНТАМИ В УСТАНОВАХ ТОТАЛЬНОГО ТИПУ НА ПРИКЛАДІ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ПСИХІАТРИЧНОЇ ЛІКАРНІ

В умовах шаленої ентропії сучасного світу, нерівності та стратифікації проблема психічних захворювань досі залишається проблемою медичною та досить рідко опиняється у фокусі соціологічних наук особливо в вітчизняному академічному полі.

Генералізація та стигматизація будь-якої найменш помітної нейродивергентності (не кажучи про серйозні ментальні особливості) в сучасній масовій культурі, ЗМІ, мовленні, побуті зустрічається на кожному кроці. Крім типових «істеричка», «дебіл» з'являються новітні ярлики, що виходять з нових знань про хвороби, але входять в мовлення з негативною конотацією часто-густо з метою образити людину – «біполярочка», «аутіст». Розуміння, що проблеми ментального здоров'я можуть торкнутися будь-кого (особливо після численних випадків нейрозмін постковідного періоду як то депресія, чи постійне нервово збудження, чи синдром дефіциту уваги) поки що не є іманентним. Поняттям «норми» постійно маніпулюють, а про людей з ментальними особливостями досі говорять як про «інших», чужих. Не існує прийняття того факту, що проблеми можуть бути непомітними, а те, що ми помічаємо може не заважати людині продовжувати виконувати свої професійні чи батьківські обов'язки. В той же час людина, що «випадає» з процесів та не справляється самотійно, не знає куди їй звертатися, крім фінансово недоступного психіатра чи психотерапевта або одразу в стаціонар лікарні, де вона набуде статусу «психічнохворої». Розуміння, що за професійною допомогою в установи психіатричного характеру системи охорони здоров'я (простіше – психіатричні лікарні) звертаються не лише за рішенням суду або у край гострих станах та також за бажанням повнолітні громадяни України будь-якого віку, викликає цікавість дослідника та бажання зазирнути всередину закритої установи з метою наблизитися до розуміння неформальних законів та практик взаємодії, що панують між тими, хто має владу на різних рівнях та власне підопічними.

Лікарі та молодший медперсонал Одеської обласної психіатричної лікарні щорічно намагаються надавати медичну допомогу тисячам людей. Багато хто з них перебувають в

установі роками або повертаються час від часу, багато хто є самотніми (не мають родичів) та/або не можуть самостійно обслуговувати себе і це доводиться робити наймолодшому медичному персоналу (переважно це жінки) та здійснювати не лише практики турботи, а й практики каральні та репресивні – така роль здебільшого покладена на плечі чоловіків у непоганій фізичній формі (санітарів). У цій роботі ми намагатимемося окреслити наявні перспективи досліджень стосунків/взаємодій між різними категоріями персоналу та різними категоріями пацієнтів/підопічних методом кейс-стаді. Нас цікавлять «правила гри» (Норт, 1997) як ідеальна дослідницька мета та можливі методологічні дилеми та перепони як мета другого рівня. Отже, мета нашої роботи - виявити особливості процесів взаємодії між персоналом та пацієнтами в Одеській обласній психіатричній лікарні як установі тотального типу.

У вітчизняному академічному полі переважно вивчається проблема стигми людей з ментальними особливостями (Басій, 2017). Історичний розвиток поняття «соціальне божевілля» вивчали у спільній монографії Н. Панина та Є. Головаха (Головаха & Панина, 1994); біомедичний та соціологічний підходи до психічного здоров'я окреслила Т. Іванова (Іванова, 2019), проблему стигматизації та самостигматизації при організації психіатричної допомоги вивчали В.І. Клименко, Ю.В. Анісімова (Клименко & Анісімова, 2012).

У 2017 році Уряд ухвалив Концепцію розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року. Вона передбачає зміну організаційної структури. Акцент зроблено саме на амбулаторній психіатричній допомозі. Це б могло означати наближення до стандартів багатьох інших країн, де систему надання психіатричної допомоги було деінституціоналізовано та зроблено все, щоб лікування було доступним за місцем проживання та за рівнем надання послуг лікаря (сімейний лікар) та максимально нетривалим у разі потреби. Це означає, що психіатричні лікарні отримуватимуть значно менший бюджет на утримання пацієнтів. Для цього установи мали готуватися завчасно та реорганізувати власний принцип фінансування. В результаті фактично у дні, коли зміни мали набути чинності (квітень 2020 року), багато співробітників лікарень (від керівництва до молодшого персоналу) вийшли на протести з метою недопущення реформ, прикриваючись гаслами про те, що багато осіб вразливих категорій опиняться на вулиці зі своєю бідою, а багато хто (безпритульні) ще й просто на вулиці. Цей дисонанс між повною закритістю установ тотального типу («тотальний інститут» за І.Гофманом) (Goffman, 1961) та вимушеною відкритістю для загалу працівників таких закладів також викликає неабияку цікавість дослідника та необхідність «ловити момент». Раніше робити висновки про глобальні процеси у закритих закладах, зокрема, дослідники могли лише зі звітів правозахисних організацій, які здійснюють регулярні візити у рамках Національного превентивного механізму, маючи спеціальний мандат від Офісу Омбудсвумен. Висновки про численні порушення прав людини викликають занепокоєння та дають можливість стверджувати, що участь соціологів та дослідників (наприклад, журналістів) вкрай важлива.

Аналіз звітів дозволяє зробити припущення про фактично необмежений рівень влади у психіатричній лікарні як типовій установі тотального типу та про часте зловживання владою не лише з боку персоналу, а також з боку більш фізично та ментально «спроможних» пацієнтів, а жертвами найчастіше виступають не лише найменш ментально повносправні пацієнти, а також ті, хто є найбільш вразливими фінансово та не мають власної суб'єктності/агентності (не мають родичів або когось, хто може виступити їхнім «голосом»).

Для підтвердження цього припущення було проведено глибинні інтерв'ю з колишньою завідуючою медичної частини одного з відділень лікарні, яка добре обізнана щодо протоколів лікування та внутрішніх протоколів взаємодії, але рідко взаємодіє безпосередньо з пацієнтами; з постійною пацієнткою лікарні, яка проводить у лікарні місяць-два кожен рік протягом п'ятнадцяти років; з колишньою нянею, яка працювала у лікарні протягом декількох місяців, прийшла на роботу добровільно, маючи бажання піклуватися про найбільш вразливих, але змушена була звільнитися через неможливість надалі співпереживати через чужі страждання та через вимоги її родичів покинути таку роботу. В планах - залучення експертів, які регулярно

десятки років перебувають на території інших психіатричних закладів та спілкуються з пацієнтами та їхніми родичами.

Список використаних джерел:

- Басій Р. М. (2017, Т. 196) СТИГМАТИЗАЦІЯ ПСИХІЧНО ХВОРИХ З ПОГЛЯДУ ЇХНІХ РОДИЧІВ НА ПРИКЛАДІ ФОКУС-ГРУПОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ МАТЕРІВ ПСИХІЧНО ХВОРИХ. НАУКОВІ ЗАПИСКИ. НАУКМА.. Соціологічні науки
- Головаха Е.И., Панина Н.В. (1994) Социальное безумие: история, теория и современная практика К.: Абрис.
- Іванова Т. В., (2019, 1(41) Біомедичний та соціологічний підходи до психічного здоров'я. ВІСНИК НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право.
- Клименко В.І, Анісімова Ю.В. 1(21).2012 ПРОБЛЕМА СТИГМАТИЗАЦІЇ ТА САМОСТИГМАТИЗАЦІЇ ПРИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПСИХІАТРИЧНОЇ ДОПОМОГИ (огляд літератури) У: ЗДОРОВ'Я НАЦІЇ |
- Норт Д. (1997) Институты, институциональные изменения и функционирование экономики. М.: Начала.
- Goffman E. Asylums (1961): Essays on the Social Situation of Mental Patients and Other Inmates. L.: Penguin Books

References:

- Basii R. (2017, 196) STIGMATIZATION OF MENTALLY ILL FROM THE POINT OF VIEW OF THEIR RELATIVES: A FOCUS GROUP RESEARCH OF MOTHERS OF MENTALLY ILL. Naukovi zapysky NaUKMA. Sotsiologichni nauky
- Holovakha E.Y., Panyina N.V. (1994) Sotsyalnoe bezumye: ystoryia, teoriya y sovremennaia praktyka K.: Abrys.
- Ivanova T. V., (2019, 1(41) Biomedychnyi ta sotsiolohichnyi pidkhody do psykhichnoho zdorovia. VISNYK NTUU «KPI». Politolohiia. Sotsiolohiia. Pravo.
- Klivenko V.I, Anisimova Yu.V. 1(21).2012 Problem of stigma and self-stigma the organization of mental health care (literature review) U: Zdorovya Natsiyi
- Nort D. (2012) Institutions, Institutional Change and Economic Performance: Cambridge University Press
- Goffman E. Asylums (1961) Essays on the Social Situation of Mental Patients and Other Inmates. L.: Penguin Books

Кабашний А.

наук. керівник: к. соціологічних наук Борюшкіна О.В.

Харківський національний аграрний університет ім. В.В.Докучаєва

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ НЕРІВНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Соціальне розшарування питання вкрай хвилююче не тільки серед соціологів, а й інших суміжних дисциплін соціальних наук. Саме питання, як та чому відбувається розподіл суспільства на шари (страти) є хвилюючим для наших співвітчизників. Саме тому ми повинні звертати погляд на історичний опит дослідження стратифікації, бо найпершу концепцію розмежування суспільства висунув Платон. Поділяючи людей на касты: філософів, воїнів та деміургів. Також наукове суспільство плідно вивчає, як змінювались рамки стратифікації з часом. І той дивовижний факт, що протягом усієї історії вона не тільки не зникла, але й залишилась майже не змінна. Завжди будуть ті хто працює, керує та ті хто йде на війну. Оскільки соціум тісно пов'язаний із культурою, частіше за все серед і тип праці визначає

вертикальну та горизонтальну ієрархію. Тобто найбільш привілейовані соціальні ролі достаються представникам тієї професії чия праця на даний момент має пріоритетне значення.

Довга історія українського народу сповнена потрясінь та криз, виховавши в нас прагнення до змін. Це дуже гарно пояснює в нас сильну соціальну динаміку, з різким переходом у рамках історії між вертикальними та горизонтальними стратами. Саме питання переходу між стратами у історичній перспективі у свій час розглянула Е.Сімончук, наприклад, ми бачимо, як в період з 1996 по 2009 спостерігалось зростання числа фахівців, і занепад числа робочих. Ця тенденція пояснюється зміною економічних відносин, і переходу до капіталістичних форм відношень (Сімончук, 2014).

Стратифікація в українському суспільстві обумовлена низькою факторів, а також їх спів сукупності. В основі всього, насамперед лежить структура цієї нерівності, яку ми можемо розглядати з точки зору П. Сорокіна щодо вертикальної та горизонтальної схем. Серед причин зростання масштабів соціальної нерівності й стратифікації можна виділити: нерівність розподілу благ, соціальних гарантій та елементарних засобів до існування. Серед менш очевидних факторів, але також маючих чимале значення, варто відзначити перехід від соціалістичної ідеології та ідеї розумного споживання до ідеї суспільства споживання. Формально, відбулася зміна однієї соціальної структури стратифікації унікальної на абсолютно нову. Це може бути ознакою великої кількості соціальних конфліктів, які відбувалися в українському суспільстві.

В даному випадку ми можемо побудувати концепцію нерівності на основі існуючих об'єктивних чинників майнового розшарування та соціальної захищеності (безпеки).

1. Фінансово-майнова нерівності. Це явище особливо помітно на фоні молодих людей, зокрема школярів-підлітків, які намагаються завоювати повагу через володіння деякими бажаними для дітей речами. Будь то який-небудь предмет одягу, аксесуар, ігровий пристрій або смартфон. Саме в даній ситуації показ певних предметів розкоші допомагає виділитися та завоювати авторитет у групі однолітків, в той час як їх відсутність, як і відсутність базових предметів, будь то необхідні підручники чи шкільна форма, може викликати негативну увагу.

Такі діти можуть стати аутсайдерами в колективі. Саме на даному прикладі нам виразніше всього видно, чим зумовлена така нерівність. Але для того щоб надати більше ваги цьому твердженню, ми повинні розглянути на прикладі дорослих людей. Необхідно звернути увагу на те що, фінансова нерівність призводить до нерівності доступності благ, але мова йде не про розподіл благ. Йдеться – про статус та соціальні ролі, які слідує за придбанням майна та фінансів. В даному випадку, наявність багатства вимагає від свого власника - демонстративного споживання, свого роду неробства. В іншому випадку як кажуть "Люди неправильно зрозуміють". Що дуже іронічно накладається на пострадянське колективістське суспільство, де громадська думка мала колосальну вагу, не зважаючи на бажання та інтереси індивідів. І характерна для західного суспільства ідея культури споживання. Все це створює сміховинне поєднання з найгірших якостей двох ідеологічних таборів. Отже, ми маємо типову картину того, як покупка предметів одягу з "других рук" викликає подив, а міняти смартфон щороку без необхідності – обов'язковим ритуалом. А ритуали мають величезне значення для колективістського суспільства.

2. Доступність до благ. Незважаючи на ринкову систему взаємовідносин, блага в нашій країні розподіляються злочинно не рівномірно, роблячи розкіш все доступніше для багатого прошарку суспільства "олігархів" в той час як для середнього класу ці блага залишаються недоступними або зводяться до мінімуму. Як правило в результаті першого пункту.

3. Правова захищеність. Судові збори та доступність адвокатських послуг, що так само, але більш ґрунтовно впирається в перший пункт. Більш багаті та впливові люди, що володіють "зв'язками", мають більшу правову захищеність, ніж люди значною мірою цих можливостей позбавлені. Справедливо буде зауважити, що подібного роду проблеми характерні для багатьох демократичних суспільств.

Виходячи з цього ми бачимо, що люди, які не мають даних ознак, є менш захищеними. А захищеність стане для нас основним критерієм вертикального поділу українського

суспільства. Звичайно, варто звернути увагу на те, що горизонтальний поділ суспільства так само може вказати нам різний рівень безпеки серед груп соціальних індивідів. Наприклад, може цілком закономірно з'ясуватися, що в середньому прошарку, який включає в себе і керівників, найнятих індивідуальними підприємцями, і керівників державних підприємств різні за рівнем гарантій фінансового благополуччя. Так наприклад, у директора заводу «Електроважмаш» гарантій на збереження своєї посади більше, ніж у директора на іншому заводі недержавної власності. Об'єктивною причиною цього може служити пріоритетне значення державних підприємств над приватними, а це в свою чергу виправдовується економічними чинниками.

У висновку відзначимо, що для підставою для формування певних прошарків суспільства обумовлено його впливом на ринок праці. І виходячи з цього, процес соціалізації і навчання професійних навичок. Як наслідок цього формується унікальна культура, що має безпосередню владу над спільністю і малими соціальними групами. Ця культура безпосередня і унікальна в кожному суспільстві, і вона особливо яскраво виразилася в українській культурі. Де в великих кварталах існували окремі квартали майстрів спеціалізуються на конкретному ремеслі, а купецькі будинки формували тісні відносини і свої традиції спілкування, і ведення комерційних справ. Ми повинні розуміти, що безпосередньо процес формування, у людей ставлення до своєї праці і придбання цих навичок основа і наріжний камінь всієї суті формування соціальних страт. Для повного розуміння, і впливу на процес стратифікації суспільства досить політичних і економічних заходів, але для установки справді гармонійних відносин а так само основа стабільного суспільства.

Список використаних джерел

Симончук, Е.В. (2014). Классовая структура України в сравнительной и временной перспективах. Социологический альманах. Минск: Беларуская навука, 5, 155-167.

References

Simonchuk, E.V. (2014). Klassovaya struktura Ukraini v sravnitel'noj i vremennoj perspektivah. Sociologicheskij almanah. Minsk: Belaruskaya navuka, 5, 155-167.

Коваленко К.

наук. керівниця: доктор соціологічних наук, професор Злобіна О.
Інституту Соціології НАН України

ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ШЛЮБНО-СІМЕЙНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МОЛОДІ З ПЕРСПЕКТИВИ ЖИТТЄВОГО ШЛЯХУ

Сім'я для більшості людей, в тому числі і молодих, є важливою складовою життєвого шляху і основною або однією з основних цінностей у житті. Тим не менш, згідно статистики, шлюбний вік в Україні і серед жінок, і серед чоловіків щодамі збільшується, а тенденція дітонародження свідчить не лише про підвищення середнього віку народження першої дитини, але і про стійку тенденцію до зменшення середньої кількості народжених дітей у одній сім'ї. Поруч із цими даними ми спостерігаємо збільшення кількості цивільних шлюбів і досить схвальне ставлення населення до такого виду стосунків. Це дає нам підстави стверджувати, що інститут сім'ї в Україні наразі трансформується і рушієм змін виступають молоді люди.

Вищеназвані тенденції досить стійкі і вже мають вплив на демографічну ситуацію в Україні, проте причини таких змін у суспільстві є не достатньо вивченими, зокрема із соціологічної точки зору. Дослідження сім'ї в Україні скоріше констатують проблеми ніж заглиблюються в їх походження, відповідно виникає потреба у застосуванні нових підходів.

Перспектива життєвого шляху дозволяє подивитися на ставлення до шлюбності і народження дітей, розкриваючи ті аспекти сприйняття шлюбу та сім'ї молодими людьми, які

наразі можуть бути не виокремлені дослідниками шлюбності та дітородних орієнтацій молоді. На наш погляд, перспектива життєвого шляху дозволяє до певної міри зазирнути у майбутнє інституту сім'ї і його ролі у житті індивідів і формуванні їх потенційних життєвих сценаріїв.

Американська соціологиня Філіс Моен вважає, що дослідження життєвого шляху означає дослідження життєвого перебігу, зв'язків між етапами, фазами життя і обставинами, що їх супроводжують, з ціллю пояснити як динамічний світ змінює людину і як людина обирає і конструює своє середовище (Hofmeister H., 2010, p. 385). Тобто приймаючи унікальні рішення щодо власної життєвої стратегії людина зрештою впливає на соціум у якому перебуває, формуючи нову варіацію, яка стає прикладом для відтворення іншими індивідами. Наприклад, у соціумі, де не є нормою жити як подружжя до офіційної реєстрації стосунків, пара, яка це порушує, до певної міри впливає на думку оточуючих та своїх майбутніх дітей. Таким чином ця пара або пари впливають на формування нового виду взаємодії, який згодом поступово відтворюється і поширюється у соціумі.

На відміну від біографічного підходу, перспектива життєвого шляху спрямована на аналіз життя індивіда невід'ємно від соціуму, в якому той перебуває, і дає можливість простежувати закономірності або відхилення від них з позиції вибору і оцінки індивідом конкретних життєвих стратегій. В межах даного підходу можуть досліджуватися різні аспекти життєвого шляху: конкретні етапи життя людини, її погляди на роль і функцію тих чи інших етапів, інститутів і життєвих подій; бачення індивідом певного ідеального шляху для себе і/або інших людей. Ці закономірності і процеси є значущими для перспективи життєвого шляху, адже великою мірою формують можливі варіації сценаріїв життєвого шляху кожного окремого індивіда.

Однією з ключових ідей життєвого шляху є те, що людина виступає актором у своєму житті, і сама формує світ, який її оточує, зважаючи на власні цілі, здібності, відчуття себе. Тобто рішення, які індивід може прийняти у тій чи іншій ситуації, спричинені його попереднім досвідом і прийнятими раніше рішеннями. Життєвий контекст і людина взаємно впливають одне на одного, тож так само як ми можемо досліджувати шляхи і способи, якими місце і час формують людину, ми можемо вивчати і шляхи, якими сама людина формує її власні час і місце, тобто впливає на контекст, у якому живе (Hofmeister H., 2010, p. 385).

Унікальний попередній життєвий досвід людини має значний вплив на бачення індивідом свого реального і бажаного життя, формування планів на майбутнє, а також на те, які сфери життя чи події людина вважатиме для себе важливими. Цей досвід спрямовуватиме життєвий шлях індивіда в певне русло, буде розширювати чи звужувати варіативність можливих виборів і пріференцій (Блосфельд, Х'юнінг, 2006, с. 17). Тобто, у роздумах про своє потенційне майбутнє ми очікуємо від індивіда певного відтворення свого попереднього соціального досвіду, освіти, поглядів друзів та сім'ї на формування їхніх життєвих шляхів, які вплинули на формування життєвих планів, життєвого горизонту самого індивіда.

Відхід від стандартизованого (зумовленого соціальним) бачення індивідом життєвого шляху створює певну нестабільність у відтворюваності моделей поведінки, життєвих стратегій (Kohli, 2007, p. 257). Мається на увазі, що індивідуальне вступає у певний конфлікт із соціально зумовленим (Pegun, Bielby, 2019, p. 101), поступово змінюючи певні ланки в послідовності певних соціальних взаємодій чи зміщуючи їх у хронології на постійній основі. Таким чином, індивідуальне запроваджує нові опції у стандартному наборі виборів. Рішення, які вибиваються із загальноприйнятого бачення життєвого шляху, створюють напругу між стандартизованим і індивідуальним варіантами життєвих стратегій, проте чим далі, тим більше вкорінюються як «легальні» способи життя і життєвого вибору. Як приклад, можемо назвати практику цивільного шлюбу, яка відносно нещодавно іще не була загальноприйнятною, проте ряд випадків співжиття людей із усіма ознаками сім'ї окрім формальної її реєстрації зумовили поширення і унормування такої практики у суспільстві.

За рахунок того, що життєвий шлях людини має досить багато сфер які накладаються одна на одну і одна з одною конкурують (наприклад, побудова кар'єри і сім'я), їх важливість у житті респондентів матимуть різне значення. Тобто водночас і сім'я, і кар'єра навряд

матимуть однакове значення для однієї людини. Блосфельд і Х'юнінг ще у 1995 році висловили припущення, що приватне життя, зокрема вступ до шлюбу, перехід до стадії батьківства відходять на другий план порівняно з іншими сферами життя. (Блосфельд, Х'юнінг, 2006, с. 18). Підтвердженням цьому може слугувати зміна віку, який індивіди сприймають як прийнятний для взяття шлюбу та їх мотиви до створення сім'ї.

У дослідженнях щодо меншого значення надають біологічному вікові людини, адже числове значення віку не дає вичерпної інформації про певний період життя людини, не може чітко його охарактеризувати. Зокрема, якщо віковий маркер використовувати без прив'язки до соціального контексту, у якому людина перебуває, без розуміння того, на якому життєвому етапі вона знаходиться.

У якісному дослідженні щодо сприйняття молодими парами шлюбу та сім'ї в контексті їх життєвого шляху ми намагалися з'ясувати, що впливає на формування уявлень про життєвий шлях. Ми провели 16 напівструктурованих глибинних інтерв'ю із вісьмома парами – чотирма офіційно одруженими і чотирма у цивільному шлюбі. Респондентами були обрані молоді пари віком від 18 до 35 років, критерієм також виступало проживання партнерів разом тривалістю від 6 місяців. Структура гайду побудована у хронологічному порядку подій на стандартизованому життєвому шляху респондентів. Така логіка побудови гайду сприяє цілісному розумінню сприйняття респондентами сім'ї та шлюбності у контексті життєвого шляху, адже таким чином ми можемо розглянути індивідуальну динаміку вибудови життєвих цілей і планів, життєвого шляху молодими людьми загалом.

В ході аналізу наративів підтвердилося, що готовність респондентів до сімейного життя не залежала від їх віку, на це впливали інші чинники. Зокрема молоді люди відчували себе менше або більше готовими до створення сім'ї та народження дітей перебуваючи, відповідно, на початку або в процесі професійного зростання. Важливими факторами впливу на готовність молодих людей до сімейного життя були також етап їх стосунків та вплив партнера чи партнерки.

Отже, як ми визначили в ході аналізу наративів, бачення респондентами життєвого шляху, зокрема їх готовність до сімейного життя визначалися не віком, а специфікою індивідуального досвіду і життєвих орієнтацій. Це дає підстави вважати, що життєвий шлях як дослідницька перспектива у вивченні молоді сім'ї дозволяє розкрити причини, пояснити походження та, можливо, навіть означити шляхи вирішення таких суспільних явищ як підвищення шлюбного віку, зменшення кількості дітей у сім'ї, підвищення кількості цивільних шлюбів та інші.

Список використаних джерел

- Блосфельд Х.-П., Х'юнінг І. (2006) Исследования жизненных путей в социальных науках // Журнал социологии и социальной антропологии. Т. 9. № 1. С. 15–44.
- Мещеркина, Е. Ю. (2002). Жизненный путь и биография: преемственность социологических категорий (анализ зарубежных концепций). Социологические исследования, (7), 61-67.
- Народжуваність і відтворення населення (2009- 2020). Демографічні процеси і відтворення населення. Статистика населення України. Держстат України. Режим доступу: <https://is.gd/KukV9L>
- Населення. Держкомстат України (1998-2020). Режим доступу: <https://is.gd/QeT7fF>
- Hofmeister H. The Life Course Perspective as an Orienting Strategy. Immerfall, S., & Therborn, G. (Eds.). (2010). Handbook of European societies. Springer Science & Business Media.
- Kohli, M. (2007). The institutionalization of the life course: Looking back to look ahead. Research in human development, 4(3-4), 253-271.
- Perun, P. J., & Bielby, D. D. V. (2019). Structure and dynamics of the individual life course. In Life Course (pp. 97-119). Routledge.

References

- Blossfeld Ch.-P., Chiunik I. (2006) Issledovaniia zhyznennykh putei v sotsialnykh naukakh // Zhurnal sotsiologii i sotsialnoi antropologii. T. 9. № 1. S. 15–44.
- Mescherkina, E. Iu. (2002). Zhyznennyi put i biographiia: priemstvennost sotsiologicheskikh kategorii (analiz zarubezhnykh kontseptsii). Sotsiologicheskie issledovaniia, (7), 61-67.
- Narodzhuvanist i vidtvorennia naseleння (2009- 2020). Demografichni protsesy i vidtvorennia naseleння. Statystyka naseleння Ukrainy. Derzhstat Ukrainy. URL: <https://is.gd/KukV9L>
- Naseleння. Derzhkomstat Ukrainy (1998-2020). URL: <https://is.gd/QeT7fF>
- Hofmeister H. The Life Course Perspective as an Orienting Strategy. Immerfall, S., & Therborn, G. (Eds.). (2010). Handbook of European societies. Springer Science & Business Media.
- Kohli, M. (2007). The institutionalization of the life course: Looking back to look ahead. Research in human development, 4(3-4), 253-271.
- Perun, P. J., & Bielby, D. D. V. (2019). Structure and dynamics of the individual life course. In Life Course (pp. 97-119). Routledge.

Король С., Климанська Л.

Національний університет «Львівська політехніка»

COVID-19: ЗАГРОЗЛИВИЙ ІМІДЖ В УКРАЇНСЬКОМУ МЕДІАПРОСТОРІ

Однією із найменш імовірних подій 2020 року можна вважати всесвітню пандемію, що торкнулась кожного із нас, та все ще тримає у полоні. Карантинні заходи в цій ситуації виявилися неминучими, оскільки створюють хоч якусь ілюзію запобігання поширенню вірусу COVID-19.

Станом на кінець березня 2021 року в Україні (Міністерство охорони здоров'я України, 2021) кількість захворілих за весь час пандемії становить 1 614 707 осіб, з яких одужало 1 290 158, кількість летальних випадків становить 31 461. Якщо врахувати, що загальна кількість тестувань становить 7 889 544, можна стверджувати, що практично кожен п'ятий тест на COVID-19 виявився позитивним, один із 250 зафіксованих випадків – летальним.

Зважаючи на практичну актуальність цієї проблеми доцільно досліджувати її соціальні аспекти, вплив ситуації з пандемією на суспільство. Одним із таких факторів впливу слугує сам імідж COVID-19, який створюється засобами масової інформації у медіапросторі. Імідж, як суб'єктивний спосіб конструювання реальності, в рамках явища пандемії, моделює соціальну поведінку та формує визначені соціальні очікування (експектації). «Феномен іміджу» досліджується сучасними представниками гуманітарних наук та розглядається як цілеспрямовано сформований образ явища (в даному випадку) покликаний посилити емоційно-психологічний вплив на будь-кого для популяризації, реклами, пропаганди тощо (Остапівський І., Остапівська Т., 2016).

Вагомим фактором у процесі моделювання постає медіапростір, у площині якого і відбуваються процеси. Соціологічний підхід до трактування медіапростору розглядає його як сукупність засобів соціальної комунікації, які впливають на громадську свідомість, та основний його акцент припадає на соціальній природі комунікації в цілому. Медіапростір слугує середовищем, в полі якого відбуваються соціальні комунікації та розглядаються проблеми впливу медіапростору на суспільство (Грицай, 2012).

Медіапростір сьогодні – це неповторна, цілісна та інформаційна система, що слугує полем взаємодії та соціальної комунікації, тим самим посідаючи провідну роль у сучасному українському суспільстві.

Застосовуючи, в єдиному контексті, терміни «імідж» та «медіапростір», доцільно згадати і про поняття маніпуляцій – приховане програмування думок, намірів, почуттів, ставлень, установок поведінки (Танчин І., 2005). В контексті соціології масової комунікації термін розглядається як діяльність (в основному – прихована, непомітна), що впливає на реципієнтів із метою зміни її свідомих рішень, цінностей та установок (екстеріоризаційна функція) на

користь інформанта. Перш за все, слід відмітити, що образ COVID-19, є дійсно загрозливим. Це зафіксовано в межах нашого емпіричного дослідження «Створення журналістами загрозливого іміджу COVID-19 в українському медіапросторі»: «COVID-19 це жах», COVID-19 – це провал в економіці держав, провал в житті людей, провал в звичному стилі життя»; COVID-19 – це негатив зсередини від мене і негатив ззовні від інших»; COVID-19 - асоціюється ... хіба із зомбі апокаліпсисом. І не останню роль у створенні такого загрозливого іміджу відіграють засоби масової інформації. Поєднуючи зазначені вище терміни «імідж», «медіа простір», «маніпуляція», можемо описати основні способи відображення образу COVID-19 в українському медіапросторі із маніпулятивним характером:

- систематичне повторення конкретної інформації ЗМІ, з метою створення асоціативного зв'язку між явищем пандемії і визначеними характеристиками, своєрідного клеймування цього явища;
- використання соціальних термінів, які певним чином «тиснуть» на думку окремого індивіда, розчиняють її у масовій свідомості;
- психологічний вплив через лідера / авторитетну думку фахівця своєї галузі / відому особу;
- застосування інформації надмірно забарвленого емоційного характеру, з метою пробудження зацікавленості аудиторії і подальшого маніпулювання нею;
- перенесення акцентів із загальної проблеми на її частини, з метою переміщення уваги громадськості з самої проблеми на її окремі аспекти.

Опираючись на дослідження Інституту демократії ім. Пилипа Орлика, що було проведено у травні 2020 року та дотикалось проблеми якості подання інформації ЗМІ в період пандемії та торкалось рефлексії образу COVID-19 у громадській думці, можемо стверджувати наступне (Стеблина Н., 2020):

- основними інформантами щодо актуального становища виступали представники владної верхівки (посадові особи) на відміну від фактичних експертів медичної галузі;
- виявлено непоодинокі випадки перенесення акценту із проблеми пандемії на передвиборчий піар;
- зафіксовано низький рівень поглибленості інформантом у проблему, натомість наявне гіперболізація художніми термінами негативного забарвлення.

Отож, важко суперечити факту реальності образу пандемії, як чиннику формування суспільної думки. Однак представники наукової еліти гуманітарного спрямування і до сьогодні активно досліджують різні аспекти його впливу на суспільство. Беззаперечно серед безмежжя масової інформації наявні дані і маніпулятивного характеру, тим не менш, володіючи повнотою інформації та критичним мисленням – варто піддавати її холодному та об'єктивному аналізу.

Список використаних джерел:

- Міністерство охорони здоров'я України (2021). Оперативна інформація про поширення коронавірусної інфекції 2019-nCoV. URL: <https://moz.gov.ua/article/news/operativna-informacija-pro-poshirennja-koronavirusnoi-infekcii-2019-cov19>
- Грицай С. (2012). Визначення поняття «Медіапростір» з позицій міждисциплінарного підходу. Вісник: Соціальні комунікації. URL: <https://bitly.su/tFatJBp>
- Остапівський І., Остапівська Т. (2016, січень). Теоретичне обґрунтування феномену іміджу. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*
- Танчин І. З. (2005). Соціологія: Навчальний посібник. Львів: Українська академія друкарства. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-181.html>
- Стеблина Н. (2020, червень). Реформовані українські ЗМІ під час пандемії COVID-19: мажорний офіціоз від влади, "коронавірусна джинса" і трохи креативного контенту. Інститут масової комунікації. URL: <https://bitly.su/vmq6q2VI>

References

- Ministerstvo okhorony zdorovia Ukrainy (2021). Operatyvna informatsiia pro poshyrennia koronavirusnoi infektsii 2019-nCoV. [in Ukrainian] URL: <https://moz.gov.ua/article/news/operativna-informacija-pro-poshirennja-koronavirusnoi-infekcii-2019-cov19>
- Hrytsai S. (2012). Vyznachennia poniattia «Mediaprostir» z pozytsii mizhdystsyplinarnoho pidkholu. Visnyk: Sotsialni komunikatsii. [in Ukrainian] URL: <https://bitly.su/tFatJBp>
- Ostapiovskyi I., Ostapiovska T. (2016, sichen). Teoretychne obgruntuvannia fenomenu imidzhu. *Naukovyi visnyk Skhidnoievropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky*. [in Ukrainian]
- Tanchyn I. Z. (2005). Sotsiologhiia: Navchalnyi posibnyk. Lviv: Ukrainska akademiia drukarstva. [in Ukrainian] URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-181.html>
- Steblyna N. (2020, cherven). Reformovani ukraïnski ZMI pid chas pandemii COVID-19: mazhornyi ofitsioz vid vlady, "koronavirusna dzhyntsa" i trokhy kreatyvnoho kontentu. Instytut masovoi komunikatsii. [in Ukrainian] URL: <https://bitly.su/vmq6q2VI>

Куба Я., Савка В.

Національний університет “Львівська Політехніка”

ЕКОАКТИВІЗМ В СУЧАСНОМУ ЛЬВОВІ

Екоактивізм в сучасному світі прийнято вважати однією з найбільш поширених форм громадської активності. Подвійність його мети: з одного боку гармонізація взаємодій між природним та соціальним середовищем, а з іншого – власне залучення до громадської активності широких мас громадян і, зокрема молоді, роблять його особливо важливим та цінним для сучасного суспільства.

Оскільки найбільш відчутними екологічними проблемами є в сучасних містах, та, окрім того, саме в них концентрується значна кількість освічених молодих людей, які найчастіше виявляють громадську активність, то різного роду екоактивістські рухи найбільш поширені в середовищі жителів великих міст. Серед популярних видів екоактивізму в українських містах можна виділити рух за сортування відходів та їх мінімізацію, на захист тварин, в тому числі і бездомних, кампанії щодо заборони виробів із природного хутра, за охорону зелених зон та інші.

Для кращого розуміння сутності сучасних екоактивістських рухів їх можна умовно поділити на дві групи: ті, які мають доволі стійкі організаційні структури, хоча більшість їхніх прихильників можуть бути волонтерами, залучатися до різного роду акцій несистематично, та так звані «стихийно-епізодичні», в яких організаційні структури або зовсім відсутні, або перебувають на зачатковій стадії, чи афіліюються з організаціями іншого спрямування, наприклад політичними. Вони, як правило, створюються для досягнення певних конкретних завдань, не пов'язаних із екоактивізмом і тому їхня діяльність найчастіше є короткотерміною. Такого роду типологія є достатньо умовною, проте її є сенс використовувати як хоча б один із параметрів при розрізненні реальних екоактивістських рухів та тих, які можуть під них маскуватися, а отже реалістично оцінювати місце екоактивістських рухів в сучасному суспільстві.

Контент-аналіз сайтів восьми громадських організацій екологічного спрямування, які діють у Львові, (“Нуль відходів Львів”, “Екологічна Платформа”, ЛКП “Лев”, “Екотерра”, “Екологія. Право. Людина”, “Добро. Дій”, Товариство “Зелений Хрест” та “Комітет екологічного порятунку України”) дозволив нам виділити основні напрями та методи їхньої діяльності. Це передусім просвітницька робота, яка здійснюється шляхом проведення тематичних лекцій, семінарів, тренінгів, через поширення постів у соціальних мережах, присвячених роз'ясненню актуальних проблем екології міста; різного роду протестні акції, як наприклад пікетування продажу ялинок; кампанії з прибирання паркових зон та висадження

дерев; волонтерство у притулках для тварин. Цілком очевидно що деякі з них (пікетування продажів ялинок, чи весняних первоцвітів) мають сезонний характер, а інші реалізуються на постійній основі.

Найбільш привабливими для львів'ян, судячи з кількості їхніх прихильників на сторінках цих організацій у соціальних мережах та відвідування їхніх сайтів, є ГО "Нуль відходів Львів", яка займається проблемами зменшення побутових відходів та їх сортуванням для подальшої переробки; волонтерська організація при міському комунальному підприємстві "Лев", котра зосереджує свою діяльність на догляді за бездомними тваринами та їх адопцією; ГО "Добро. Дій" та "Екологічна Платформа" (розширення зелених насаджень в місті, їх охорона та догляд за ними). Діяльність цих організацій викликає також найбільше зацікавлення і у місцевих медіа, які часто популяризують заходи, що ними проводяться, нарощуючи кількість прихильників цих організацій серед львів'ян (Панчишин, 2020; Родак, 2019). Натомість, екоактивістські об'єднання, які зосереджують свою увагу на глобальних, світового масштабу проблемах, не так цікаві львів'янам. Цей факт може служити ще одним підтвердженням першочерговості інтересу громадян до проблем свого найближчого соціального середовища, їхньої місцевої територіальної громади, тобто тих, з якими вони стикаються у своєму буденному житті та які мають безпосередній вплив на їхній добробут. Це цілком корелюється з віддавна фіксованими соціологами фактами стабільно вищого інтересу громадян і до інших проблем своєї локальної громади та меншої зацікавленості проблемами, з якими вони не відчувають безпосереднього зв'язку. Проте, зважаючи на посилення глобалізаційних процесів та усвідомлення навіть пересічними людьми взаємозалежності всіх країн світу, що демонструє нинішня пандемія COVID-19, власне підвищення зацікавленості громадян глобальними екологічними викликами може, на наш погляд, служити одним із перспективних шляхів врегулювання не лише самих цих глобальних проблем, але і їхніх проявів на місцевому рівні. Іншими словами: наприклад, уявляючи зв'язок між такою проблемою світового масштабу як глобальна зміна клімату та знищенням зелених насаджень у парках та на вулицях Львова, можна зробити цілком конкретний та важливий вклад у врегулювання їх обох. До того ж це може сприяти покращенню координації між місцевими екоактивістськими організаціями та світовими природозахисними структурами, що також сприятиме не лише власне досягненню природозахисних цілей безпосередньо, але й дозволить їм обмінюватися досвідом мобілізації громадян, може сприятливо вплинути на інші аспекти діяльності локальних екоактивістських рухів. Таким чином, незважаючи на той факт що значна кількість екоактивістських рухів достатньо скептично ставляться до глобалізаційних тенденцій, саме в них можна шукати одне із джерел зміцнення локальних екозахисних структур.

В літературі, присвяченій проблемам екоактивізму, ці громадські рухи зазвичай трактуються в позитивному ключі, наголошується на їхньому вкладі у пошук шляхів регулювання гострих соціальних проблем. (Крауа , 2018) Проте, на наш погляд, варто пам'ятати і про присутність у їхній діяльності непривабливих моментів, які дискредитують екологічні рухи. Прикладом можуть служити деякі сумнівні з погляду здорового глузду пропозиції громадських організацій, як наприклад заклики до встановлення ящиків для компостування домашніх відходів у квартирах, чи на балконах багатоквартирних будинків (Яковлева 2020); проведення проплачених псевдоекологічних акцій на догоду, наприклад, певним бізнесовим структурам, чи попросту обман громадян під прикриттям захисту екологічного середовища (Шевчук, 2020). До того ж, існує також більш радикальне відгалуження еко-активістського руху – еко-тероризм, а також екотаж, що часто трактується як складова еко-тероризму (Лампіка ,2019). Власне такі випадки та діяльність підбивають авторитет екоактивістів, довіру до них в громаді.

Таким чином, можемо стверджувати, що рухи екоактивістського спрямування у Львові, як і в інших містах України, набули значного поширення. Вони спрямовують свою діяльність на регулювання різнопланових екологічних проблем і тим завойовують все більшу популярність серед жителів міст, особливо молоді. Водночас, виконуючи ряд безумовно позитивних функцій, такого роду рухи можуть виступати і засобом для маскуванню

деструктивних форм громадської активності, очевидних девіацій у достатньо широкому спектрі: від економічно вмотивованого шахрайства до маніпуляцій, спрямованих на досягнення певних цілей політичного характеру. Тому діяльність екоактивістів, особливо так званих «стихійних», повинна завжди оцінюватися, виходячи із принципів реалістичності їхнього внеску в регулювання проблем, а громадянам завжди слід з обережністю ставитися до спроб різного роду спекуляцій на екоактивістському ґрунті.

Список використаних джерел :

- Kraya E. (2018) Eco-activism: what it is and why it is relevant. URL: <https://www.wecf.org/eco-activism-what-it-is-and-why-it-is-relevant/>
- Екологічний портрет громадянина України. - Ресурсно-аналітичний центр "Суспільство і довкілля".(2018). URL: <https://www.rac.org.ua/priorities/political-processes-and-the-environment/citizens-attitudes-towards-the-environment/citizens-environmental-portrait-2018>
- Лампіка Т.В. (2019) Чи існує в Україні еко-рейдерство? URL: <https://www.ecopatrol.com.ua/library/chi-isnuye-v-ukrayini-eko-rejderstvo>
- Панчишин І. (2020) Активісти Zero Waste досліджують, що львів'яни викидають у смітник. URL:https://zaxid.net/aktivisti_zero_waste_doslidzhuyut_shho_lviviyani_vikidayut_u_smitnik_k_n1506694
- Родак К. (2019) За один день у лісах Львівщини посадили понад 65 тисяч дерев. URL: https://zaxid.net/za_odin_den_u_lisah_lvivshhini_posadili_ponad_65_tisyach_derev_n14917_92
- У Львові екоактивісти пікетували місця продажу живих ялинок. URL: <https://www.032.ua/news/2975660/u-lvovi-ekoaktivisti-piketuvali-misca-prodazu-zivih-alinok-foto>
- Шевчук М. (2020) Шантаж, піар, заробіток. Топ-5 проплачених акцій року (пункт 5). URL: <https://plus.obozrevatel.com/ukr/crime/top-5-proplachenih-mitingiv.htm>
- Яковлева Н. (2020) Як компостувати органічні відходи у квартирі. URL: <https://ecotown.com.ua/news/YAk-kompostuvati-organichni-vidkhodi-u-kvartiri/>

References

- Ekologichnij portret gromadyanina Ukrayini. - Resursno-analitichnij centr "Suspilstvo i dovkillya".(2018). URL: <https://www.rac.org.ua/priorities/political-processes-and-the-environment/citizens-attitudes-towards-the-environment/citizens-environmental-portrait-2018>
- Kraya E. (2018) Eco-activism: what it is and why it is relevant. URL: <https://www.wecf.org/eco-activism-what-it-is-and-why-it-is-relevant/>
- Lampika T.V. (2019) Chi isnuye v Ukrayini eko-rejderstvo? URL: <https://www.ecopatrol.com.ua/library/chi-isnuye-v-ukrayini-eko-rejderstvo>
- Panchishin I. (2020) Aktivisti Zero Waste doslidzhuyut, sho lviv'yani vikidayut u smitnik. URL: https://zaxid.net/aktivisti_zero_waste_doslidzhuyut_shho_lviviyani_vikidayut_u_smitnik_n1506694
- Rodak K. (2019) Za odin den u lisah Lvivshini posadili ponad 65 tisyach derev. URL: https://zaxid.net/za_odin_den_u_lisah_lvivshhini_posadili_ponad_65_tisyach_derev_n14917_92
- Shevchuk M. (2020) Shantazh, piar, zarobitok. Top-5 proplachenih akcij roku (punkt 5). URL: <https://plus.obozrevatel.com/ukr/crime/top-5-proplachenih-mitingiv.htm>
- U Lvovi ekoaktivisti piketuvali miscya prodazhu zhivih yalinok (2020). URL: <https://www.032.ua/news/2975660/u-lvovi-ekoaktivisti-piketuvali-misca-prodazu-zivih-alinok-foto>
- Yakovlyeva N. (2020) Yak kompostuvati organichni vidhodi u kvartiri. URL: <https://ecotown.com.ua/news/YAk-kompostuvati-organichni-vidkhodi-u-kvartiri/>

ІНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ТРЕТЬОГО СЕКТОРУ В СУЧАСНІЙ ПОЛЬЩІ

Громадські організації, будучи частиною громадянського суспільства та правової держави, є чинником демократичної консолідації суспільства в цілому.

Для позначення громадських організацій досить часто використовується термін «неурядова організація» – від англ. «non-governmental organization» (англ. «неурядова організація»), та «організація non-profit» - від англ. «неприбуткова організація». Іншим також поняттям, подібним до терміну «неурядова організація», є поняття «третього сектору». Подібне означення пов'язане з поділом на державний сектор (перший сектор функціонування органів публічної влади), господарський сектор (другий сектор, що функціонує задля здобуття прибутку) та сектор неурядових організацій, що не мають за мету отримувати прибуток (третій сектор). Основними інституційними формами неурядових організацій в Польщі є товариства та фундації. Вони характеризуються такими рисами: наявністю організаційної структури, є формально зареєстрованими, користуються структурною незалежністю від публічної влади, провадять неприбуткову діяльність, володіють суверенністю та самостійністю, використовують механізми добровільного членства.

Важливим напрямом діяльності організацій третього сектору є поступове перебирання від першого сектора функцій соціальної допомоги та підтримки громадян. Причиною цього є тривалий досвід системної співпраці влади та третього сектору, що залежить від рівня поширення в суспільстві взаємної довіри, добродійності, благодійності та волонтерського духу.

На даний час у Польщі нараховується більше 143 тис. неурядових організацій – близько 17 тис. фундацій та 117 тис. товариств (Charycka and Gumkowska, 2018, s.9), що в цілому не гарантує, що саме така кількість є фактично діючими організаціями. На основі результатів досліджень організації «Klon/Jawog» встановлено, що лише близько 70% зареєстрованих організацій діють активно (Adamiak et al., 2015, s.4). Якщо вести мову про динаміку розвитку неурядових організацій, то, скажімо, у 1997 році кількість структур третього сектору становила 27,4 тис., у 2005 р. – 67,5 тис., у 2010 р. – 80,4 тис., а в 2012 р. їх нараховувалося 83,5 тис. (69,6 тис. товариств, 8,5 тис. фундацій, 3,6 тис. професійних спілок та організацій працедавців, 1,8 тис. громадських релігійних структур (GUS: rośnie liczba organizacji pozarządowych, 2014). Вказані дані доводять факт поступового росту неурядових організацій. Щодо регіональних особливостей розвитку третього сектору можна виокремити найбільш активне воєводство за кількістю громадських організацій. Так, у 2012 році найбільше організацій (16%) були зареєстровані в Мазовецькому воєводстві, понад половина з яких розташовувалася у Варшаві. Найменше структур існувало натомість в воєводствах: Любуському, Опольському, Підляському та Свентокшиському (по 3%) (Podstawowe dane o wybranych organizacjach trzeciego sektora w 2012 r., 2015, s.2). Головними сферами діяльності громадських організацій є: спорт, туризм, рекреація, хобі (34%), навчання та виховання (15%), культура і мистецтво (13%), суспільні послуги та соціальна допомога (8%), охорона здоров'я (7%), місцевий розвиток (6 %) (Adamiak et al., 2015, s.5).

Однією з основних тенденцій у розвитку сучасної соціальної політики є інтенсивніша співпраця публічної влади зі структурами неурядових організацій у сфері надання громадянам публічних послуг (Współpraca administracji rządowej z organizacjami pozarządowymi w 2001 r., 2001, s.7). Системні дослідження проблеми співпраці першого та третього секторів у Польщі, проведені в межах проекту «Індекс якості співпраці» (Dudkiewicz and Makowski, 2012), підтверджують позитивну оцінку організаціями третього сектору існуючої інфраструктури міжсекторальної співпраці (52,8%) (Dudkiewicz and Makowski, 2012, s. 9-10). Дослідження доводять той факт, що для неурядових організацій найважливішим партнером є інститути місцевого самоврядування. Натомість для місцевих органів публічної влади організації

третього сектору є лише одним з багатьох партнерів, часто навіть менш важливим, оскільки більш ціннісними вважаються контакти з бізнесом, церквою та засобами масової інформації (Dudkiewicz and Makowski, 2012, s.11).

Аналіз інституційних чинників розвитку третього сектору в Польщі доводить, що якість міжсекторальної співпраці залежить не лише від інституційних умов розвитку, а й від загальної культури співпраці, атмосфери довіри, наявності спільного бачення розвитку спільноти.

Список використаних джерел

- Adamiak, P., Charycka, B., Gumkowska, M. (2015). Polskie organizacje pozarządowe 2015. Warszawa, Stowarzyszenie Klon/Jowór, 20 s.
- Charycka, B., Gumkowska, M. (2018). Kondycja sektora organizacji pozarządowych 2018. Warszawa: Stowarzyszenie Klon/Jawor, 78 s.
- Współpraca administracji rządowej z organizacjami pozarządowymi w 2001 r. ze szczególnym uwzględnieniem prawa organizacji pozarządowych do informacji o działalności organów władzy publicznej RP 2001 r. Raport (2001). Warszawa: Departament Analiz Programowych Kancelarii Prezesa Rady Ministrów, 265 s.
- Dudkiewicz, M., Makowski, G. (2012). Indeks jakości współpracy. Obraz współpracy między organizacjami pozarządowymi a administracją publiczną, Warszawa: MPiPS, 178 s.
- GUS: rośnie liczba organizacji pozarządowych, (2014) // <http://wiadomosci.onet.pl/kraj/gus-rosnie-liczba-organizacji-pozarządowych/1lq6t>.
- Podstawowe dane o wybranych organizacjach trzeciego sektora w 2012 r., (2015), Warszawa: Główny Urząd Statystyczny, 32 s.

References

- Adamiak, P., Charycka, B., Gumkowska, M. (2015). Polskie organizacje pozarządowe 2015. Warszawa, Stowarzyszenie Klon/Jowór, 20 s.
- Charycka, B., Gumkowska, M. (2018). Kondycja sektora organizacji pozarządowych 2018. Warszawa: Stowarzyszenie Klon/Jawor, 78 s.
- Współpraca administracji rządowej z organizacjami pozarządowymi w 2001 r. ze szczególnym uwzględnieniem prawa organizacji pozarządowych do informacji o działalności organów władzy publicznej RP 2001 r. Raport (2001). Warszawa: Departament Analiz Programowych Kancelarii Prezesa Rady Ministrów, 265 s.
- Dudkiewicz, M., Makowski, G. (2012). Indeks jakości współpracy. Obraz współpracy między organizacjami pozarządowymi a administracją publiczną, Warszawa: MPiPS, 178 s.
- GUS: rośnie liczba organizacji pozarządowych, (2014) // <http://wiadomosci.onet.pl/kraj/gus-rosnie-liczba-organizacji-pozarządowych/1lq6t>.
- Podstawowe dane o wybranych organizacjach trzeciego sektora w 2012 r., (2015), Warszawa: Główny Urząd Statystyczny, 32 s.

ІМІДЖЕВІ СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОГО ВИБОРУ МОЛОДІ

Глобальна інформатизація суспільства вплинула на систему взаємовідносин між суб'єктами політичного процесу, яка зазнала істотних змін під впливом сучасних інформаційно-комунікативних технологій і медіазасобів. (Вахула Б. Я. 2012). Організація виборчого процесу передбачає інтенсивний розвиток соціально-комунікативних технологій. Натомість, фіксується суперечність між традиційними та інноваційними технологіями, перш за все у сфері представленості таких технологій. Передвиборчі кампанії віртуалізувалися. Просування іміджу політичного претендента відбувається не тільки і не стільки у реальному світі у вигляді рекламних щитів, рекламних листівок. В молодіжному середовищі «діє» принцип: якщо це відсутнє в соціальних мережах, воно «не існує». Саме Інтернет сьогодні виконує одну з найважливіших для політичного виборчого процесу функцій - комунікативну (Коваль Р. 2019). Прагнення до спілкування консолідує широку аудиторію на певному ресурсі. Зокрема, за результатами дослідження Plusone (лютий 2020) станом на початок 2020-го року українська аудиторія Facebook налічує 14 млн користувачів Facebook, а Instagram – 15 млн, з яких більша половина люди віком до 35 років. Два піки припадають на користувачів 19-ти (570 тис.) і 25-ти років (510 тис.). Починаючи з 28-ми років, користувачі надають перевагу Facebook. Найбільше прихильників мережі серед 33-річних — 450 тис. (Дослідження «Facebook та Instagram в Україні 2020» комерційної агенції PlusOne, 2020) Саме тому, сучасні політики використовують ці платформи для просування свого іміджу.

Наше дослідження мало на меті з'ясувати, яку роль імідж політичного лідера відіграє в процесі формування політичного вибору молоді. Варто зазначити, що політичний імідж трактується, як цілеспрямований сформований образ, що існує у свідомості суспільства і має визначений потенціал впливу на громадську думку. Імідж політичного лідера - використовують для позначення того образу, який конструюється з метою викликати бажані зміни у свідомості та поведінці людей, справити на них певний політично-психологічний вплив. Не зважаючи на всю модерність політичного розвитку, політичного маркетингу, політичне конструювання реальності здійснюється за рахунок символічних форм. Найпотужнішим конструкціоністським потенціалом володіє політичний міф, який зберігає архаїчні смисли. Міфи та архетипи активно застосовуються для ефективного створення позитивного образу політика, бо саме вони є давніми образами колективного несвідомого. Саме за допомогою політичного міфу архетипи прориваються в політику. Архетипні образи викликають у людини потужний емоційний сплеск при зустрічі з ними в культурному чи інформаційному полі.

Взаємозалежність типу лідерства та політичної ситуації є логічним продовженням архетипічної взаємодії. Окремі політичні ситуації вимагають включення лідера, імідж якого в більшій мірі відповідає архетипу «героя», «рятівника», «царя» тощо. (Титовський І., 2013). Коли говоримо «воїн», у нас підтягується відповідна сюжетна лінія, зовнішній вигляд, характеристика. Це борець, переможець, лавровий вінок, медалі, погони, стрій... Змісти підтягуються до слова, і вони зазвичай є однаковими у цілому світі.

Отже, активізація архаїчного підґрунтя масової свідомості (Шерман О.М., 2015) відбувається через таку побудову текстів в межах соціально-комунікативних технологій, коли у медіа-конструкт реальної події, яка використовується для створення іміджу, закладений міфологічний сюжет або відбувається ототожнення реальної особи з архетипом через систему візуальних параметрів. Незважаючи на те, що і позитивні, і негативні іміджі, присутні в інформаційному просторі, характеризуються різним ступенем емоційного забарвлення, їх коріння сягає до спільного міфологічного підґрунтя.

Цікавим прикладом використання таких архетипів є вибори президента України 2019 року, де в результаті за В. Зеленського найбільше (80%) проголосували люди віком до 30 років.

Це свідчить про те, що саме його імідж був затребуваний в колах молодих людей суспільством в цей момент. В образі нинішнього президента відбулося поєднання двох архетипів — «паяца» і «дитини»: присутній сарказм і дитячість, і несе у собі емоцію «все буде класно». Архетип — «паяц», або «джокер» — властивий Володимирі Зеленському. Паяц сприймає життя як послідовність грабель: успіху, падіння, помилок, болю, радощів, досвіду. Здатність посміятись, прийняти все, що відбулось, як досвід, взяти найцінніше і піти з тим далі, розвиватись — це вміння, яке полегшує життя. Поранити чи зачепити таку людину майже неможливо, у неї завжди присутня частка сарказму. Архетип «дитина» - це більше про радість життя, веселощі, безтурботність, нові можливості. Поява таких архетипів фіксує втомленість суспільства від революційних потрясінь. В ситуації, коли минає загроза, спрацьовує інший алгоритм: коли виходимо зі стресу — впадаємо у «дитинство». Саме тому, ймовірно, не здобув перемогу опонент В.Зеленського - Петро Порошенко, в образі якого поєднувались два архетипи — «правителя» із «опікуном». Це батьківський тип, і візуально він з цим архетипом збігається. Від Петра Порошенка під час передвиборчої кампанії не було чути войовничих гасел, його промови сприймалися як батьківські настанови.

Отже, в основі вдалого іміджу завжди є архетипи – як базові, так і характерні для культури певного народу. Врахування менталітету виборців відіграє важливу роль у створенні бажаного образу політика та ефективних політичних міфів, які обґрунтують його появу або прихід до влади. Знання архетипного підґрунтя створеного політичного іміджу було використано при формуванні іміджу Володимира Зеленського, завдяки чому він здобув перемогу на виборах 2019 і, крім того, отримав 80% голосів саме від молоді аудиторії (Лорян Р., 2019). На відміну від П. Порошенка, імідж якого був застарілий, суспільство меншою мірою відгукувалось на нього.

Список використаних джерел:

- Вахула Б. Я. (2012) Соціальні інтернет-мережі, їхні функції та роль у формуванні громадянського суспільства / *Вісник Львівського університету*. – Вип. 6.
- Дослідження «Facebook та Instagram в Україні 2020» комерційної агенції PlusOne. URL: [https://plusone.com.ua/research/Facebook%20%D1%82%D0%B0%20Instagram%20%D0%B2%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96%20\(%D1%81%D1%96%D1%87%D0%B5%D0%BD%D1%8C%202020\)_UA.pdf](https://plusone.com.ua/research/Facebook%20%D1%82%D0%B0%20Instagram%20%D0%B2%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96%20(%D1%81%D1%96%D1%87%D0%B5%D0%BD%D1%8C%202020)_UA.pdf)
- Коваль Р.(2019) За кого голосуватиме молодь на українських виборах і чому. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2019/02/20/7207112/>
- Лорян Р. (2019) Політична агітація у соціальній мережі Facebook. URL: https://www.oporuaa.org/article/vybory/parlamentski-vybory/parlamentski-vybory-2019/FB_ad
- Титовський І. (2013) Архетип як елемент соціального маніпулювання. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/ebook/putp/2013-2/doc/2/05.pdf>.
- Шерман О.М. Архетипи колективного несвідомого і створення іміджу політичного лідера / *Перспективи* 4(66), 2015

References

- Vakhula B. Ya. (2012) Sotsialni internet-merezhi, yikhni funktsii ta rol u formuvanni hromadianskoho suspilstva / *Visnyk Lvivskoho universytetu*. – Vyp. 6.
- Doslidzhennia «Facebook ta Instagram v Ukraini 2020» komertsiinoi ahentsii PlusOne. URL: [https://plusone.com.ua/research/Facebook%20%D1%82%D0%B0%20Instagram%20%D0%B2%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96%20\(%D1%81%D1%96%D1%87%D0%B5%D0%BD%D1%8C%202020\)_UA.pdf](https://plusone.com.ua/research/Facebook%20%D1%82%D0%B0%20Instagram%20%D0%B2%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96%20(%D1%81%D1%96%D1%87%D0%B5%D0%BD%D1%8C%202020)_UA.pdf)
- Koval R.(2019) Za koho holosuvatyme molod na ukrainskykh vyborakh i chomu. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2019/02/20/7207112/>

- Lorian R. (2019) Politychna ahitatsiia u sotsialnii merezhi Facebook. URL: https://www.oporaua.org/article/vybory/parlamentski-vybory/parlamentski-vybory-2019/FB_ad
- Tytovskyi I. (2013) Arkhetyp yak element sotsialnoho manipuliuvannia. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/ebook/putp/2013-2/doc/2/05.pdf>.
- Sherman O.M. Arkhetypy kolektyvnoho nesvidomoho i stvorennia imidzhu politychnoho lidera / *Perspektyvy* 4(66), 2015

Малиновська З., Школяр М.

Національний університет «Львівська політехніка»

ЩАСТЯ ЯК СОЦІАЛЬНИЙ КОНСТРУКТ ТА ЕФЕКТ ПОРІВНЯННЯ

Актуальність. У сучасному соціологічному дискурсі тема щастя залишається актуальною постійно, оскільки розглядається у соціальному, економічному, політичному контекстах, які в сучасну епоху піддаються надзвичайно швидким змінам, впливаючи на відчуття та усвідомлення щастя окремих людей, груп, спільнот, суспільства загалом. За умов стрімкого розвитку технологій, матеріалізації світу, нівелювання духовних цінностей постає питання, що саме робить людей щасливими та що таке щастя для сучасної людини.

Як соціальна істота, людина залежить від соціального оточення, яке безпосередньо впливає на людину, її поведінку, а також може впливати і на її відчуття та розуміння щастя. Щастя – це складний феномен, його дослідження потребує комплексного підходу; це не просто почуття людини, а й об'єктивні причини, які напряду пов'язані із соціумом, соціальними умовами, які, відображаючись у людській свідомості, впливають на усвідомлення людиною щастя чи нещастя. За останні двадцять років у соціальних науках накопичилось достатньо емпіричних даних про дослідження щастя, його видів, детермінант, причин, але як саме ці результати інтерпретувати теоретично в рамках соціальних наук та соціології, залишається проблематичним.

Мета: обґрунтування феномену щастя в термінах соціального конструктивізму та теорії порівняння.

Методи: аналіз та зіставлення трактувань феномену щастя в межах актуальних соціологічних теорій.

Результати. Щастя вивчається в контексті добробуту й задоволення життям багатьма науками, зокрема, філософією, етикою, психологією, економікою, соціологією тощо. Відомі дослідження щастя психологом А.Маслоу, філософом та культурологом П.С. Гуревичем, економістом Р.Леярдом, одним із сучасних дослідників щастя є Р. Вінховеном, сучасним соціологом М.Цеслік та ін. Класики соціології Е.Дюркгейм, О.Конт, К.Маркс, Т.Парсонс та Г.Зіммель також звертали увагу на цей феномен: Е.Дюркгейм в теорії соціальної солідарності, О.Конт в обґрунтуванні позитивізму, К. Маркс у дослідженні відчуження, Г.Зіммель у концепції індивідуалізму та відчуження тощо. Зокрема, О. Дюркгейм вважав запорукою щастя солідарність та міцні соціальні зв'язки. О. Конт висловлював припущення, що аби бути щасливими, потрібно вивчати закони буття, розуміти життя, використовувати знання, науку та технології у побудові суспільства. Г. Зіммель зауважував, що на формування індивідуальності впливає саме соціум, тому щастя важливо досліджувати саме соціологам. Дослідження класиків соціологічного знання, їх думки та ідеї вплинули на розвиток сучасних концепцій щастя (Cieslik, 2017).

Перші емпіричні дослідження щастя почали проводитись у психологічних та економічних науках. World Happiness Report, World Values Subvey - це міжнародні дослідження, які проводять кожного року у всьому світі, щоб визначити показник щастя у різних країнах світу, чинники та кореляти. Ці дослідження використовують різні показники, зокрема, - ВВП на душу населення, очікувану тривалість здорового життя, соціальну підтримку, свободу життєвого вибору, щедрість, сприйняття корупції тощо. Так, наприклад, у

звіті за 2020 рік виявили, що високий рівень довіри до людей корелює із загальною оцінкою щастя, навіть якщо матеріальне становище буде на нижчому рівні (World Happiness Report, 2020). В Україні емпіричні дослідження щастя проводяться регулярно Київським Інститутом соціології (КМІС).

Щастя – це домінуюча спрямованість групової та індивідуальної свідомості, яка має соціальну цінність, нормативний характер та безпосередньо проявляється у високому ступені задоволеності особистості своєю діяльністю, умовами та способом життя як громадянина, представника того чи іншого суспільства, класу, соціальної групи в позитивних емоціях радості (Качур, 2012).

О.Дячук вважає, що щастя з соціологічної точки зору слід розглядати як індивідуальне благополуччя індивіда, на яке впливає соціальне середовище. Індивідуальне благополуччя вивчають у двох напрямках: об'єктивному та суб'єктивному, а в сучасній соціології - в індивідуальному та соціальному вимірах (Дячук, 2016).

В зазначеному контексті актуальними, на наш погляд, є дослідження щастя крізь призму соціального конструктивізму та теорії порівняння, зважаючи на вагомий вплив на відчуття щастя соціального середовища, культури тощо.

Соціальний конструктивізм трактує щастя як соціальну конструкцію, тобто щастя залежить від спільних, колективних уявлень про життя, які формують індивідуальні уявлення та оцінки (Veenhoven, 2014). В межах цього напрямку люди одночасно досліджуються як індивідуальні та колективні суб'єкти. Ми вважаємо себе окремими індивідами, але наші думки та емоції формуються не тільки всередині нас. Люди колективно породжують та сприяють існуванню соціальних явищ за допомогою соціальних практик (Galbin, 2014). Якщо люди можуть відповідно до ситуації відчувати сумні емоції, тоді є такі ситуації, в яких вони повинні відчувати себе щасливими та радісними. Тобто, можна допускати в рамках цієї теорії припущення про соціальну побудову щастя. Ця думка доволі детально обґрунтована теоретично, соціологи дивляться на щастя як ідею, що пов'язана із соціальним порівнянням із змінними стандартами. Ці стандарти є соціально побудовані, вони формуються під час соціалізації, коли засвоюється колективні уявлення про гарне життя. Гарне життя розглядають як соціальну конструкцію, основою якої є культура та спільна історія (Veenhoven, 2009). Щастя – наші колективні уявлення, які в подальшому створюють наші індивідуальні оцінки.

Соціальне порівняння - один із механізмів, що лежить в основі індивідуального суб'єктивного добробуту. Суть оцінки задоволеністю життям полягає у порівнянні певних особистих характеристик із характеристиками інших, а саме - своєї референтної групи, найближчого оточення (Olivos, 2020). Теорія соціального порівняння базується на припущенні, що наше щастя є продуктом соціального порівняння, ми порівнюємо своє життя з життям, яке воно має бути, та яким воно є насправді. Чим меншою є різниця, тим ми щасливіші.

Також важливим є бачення свого щастя очима інших людей та на основі їхніх оцінок, тобто наше щастя “відображена оцінка” (Veenhoven, 2014). Ми позитивно будемо дивитись на своє життя, коли інші будуть вважати нас заможними, та негативно, - коли інші будуть бачити у нас невдачі.

Соціальний вплив є основним питанням у дослідженні щастя. Цей вплив, взаємодія, насамперед, залежить від якості соціальних зв'язків. Ефект соціального порівняння буде відрізнятися залежно від якості цих зв'язків. Тобто, якщо зв'язки будуть тісними та супроводжуватимуться належністю до групи, то соціальний вплив буде сильнішим і тоді соціальне порівняння буде мати значний ефект в такій групі. Отже, ця теорія дозволяє зрозуміти, як формується відчуття щастя чи нещастя внаслідок порівняння людиною свого становища із становищем представників різних груп, не зважаючи на об'єктивні умови життя (Veenhoven, 2014).

Від культури та соціальних умов, які нас оточують, залежить бачення позитивних або негативних сторін в одній і тій же ситуації. Думка конструктивістів про щастя трактується як ідея, яка змінюється у часі, є іншою в різних суспільствах та вважається залежною від певної культури. Ідея про хороше життя в двох різних культурах буде відмінною. У різних культурах є свої умови для щастя, однак існують дані, які показують загальні закономірності, певні спільні детермінанти щастя у різних країнах. Вищий рівень щастя був в у країнах гідного

матеріального стану, демократичних, там де існує довіра та толерантність; щасливішими є одружені люди та люди з добрим фізичним та психічним здоров'ям. Отже, всі ці чинники були актуальними для всіх культур та однаково важливими (Veenhoven, 2014).

Висновки. Феномен щастя залишається складним феноменом для дослідників. Важливим є те, що дослідження щастя вимагає комплексного підходу та потребує знань багатьох наук, в тому числі і соціології, адже доведеним фактом є формування відчуття щастя під впливом соціального контексту. В рамках теорії соціального порівняння було досліджено, що люди порівнюють себе з кращими та гіршими групами щодо соціального становища, і відповідно до цього оцінюють своє щастя. Механізм формування щастя - уявлення про гарне життя, яким воно має бути та те, яким воно є насправді, і розрив між цими уявленнями. При цьому стандарти того, яким би мало бути щасливе життя, конструюється в кожному суспільстві під впливом культури та соціальних умов.

Список використаних джерел

- Дячук, О. (2016). Індивідуальне благополуччя як об'єкт соціологічних досліджень. *Вісник НТТУ "КПІ" Політологія. Соціологія. Право*. Випуск 3/4(31-32). с. 75-81.
- Зернецька, О.В., (2019). Щастя як інтегративна цивілізаційна цінність. *Ціннісний вимір розвитку цивілізацій і глобалізація : збірник наукових праць*. с. 30-39.
- Качур, Н.В. (2013). Эволюция социологической интерпретации счастья. *Известия Саратовского университета. Нов. сер. Сер. Социология. Политология*. Т. 13, вып. 4.
- Cieslik, M. (2017). The Happiness riddle and the quest for a good life. Springer. Chapter Six: *Sociological Approaches to Happiness*. P. 71-97.
- Galbin, A. (2014) An introduction to social constructionism. *Social Research Reports*, 2014, vol. 26, pp. 82-92. URL: <https://www.researchgate.net/publication/283547838>
- Olivos, F., Olivos, P. & Brown, M. (2020). Asymmetric Social Comparison and Life Satisfaction in Social Networks. *Journal of Happiness Studies*. URL : <https://www.researchgate.net/publication/339201727>
- Veenhoven, R. (2009). How do we assess how happy we are? Tenets, implications and tenability of three theories. *Happiness, economics and politics: towards a multi-disciplinary approach*. p. 45-69. URL: file:///C:/Users/user/Downloads/77387_310125.pdf
- Veenhoven, R. (2016) The sociology of happiness: Topic in social indicators research. *Proceedings of common sessions of the ISA Forum*, p. 1-13. URL: https://personal.eur.nl/veenhoven/Pub2010s/SociologyOfHappiness2_ISAbook.pdf
- Veenhoven, R. (2014). Why Sociological Theory of Happiness Falls Short. *Social Indicators Network News*, (119-20), 1-4. URL: https://personal.eur.nl/veenhoven/Pub2010s/SociologyOfHappiness2_ISAbook.pdf
- World Happiness Report Chapter 2: Social Environments for World Happiness. URL: <https://worldhappiness.report/ed/2020>

References

- Diachuk, O. (2016). Indyvidualne blahopoluchchia yak obiekty sotsiolohichnykh doslidzhen. *Visnyk NTTU "KPI" Politolohiia. Sotsiolohiia. Pravo*. Vypusk 3/4(31-32). s. 75-81.
- Zernetska, O.V., (2019). Shchastia yak intehratyvna tsyvilizatsiina tsinnist. *Tsinnisnyi vymir rozvytku tsyvilizatsii i hlobalizatsiia : zbirnyk naukovykh prats*. s. 30-39.
- Kachur, N.V. (2013). Эволюция сotsyolohicheskoi ynterpretatsyy schastia. *Yzvestyia Saratovskoho unyversyteta. Nov. ser. Ser. Sotsyolohyia. Polytolohyia*. Т. 13, вып. 4.
- Cieslik, M. (2017). The Happiness riddle and the quest for a good life. Springer. Chapter Six: *Sociological Approaches to Happiness*, p 71-97.
- Cieslik, M. (2017). The Happiness riddle and the quest for a good life. Springer. Chapter Six: *Sociological Approaches to Happiness*. P. 71-97.
- Galbin, A. (2014) An introduction to social constructionism. *Social Research Reports*, 2014, vol. 26, pp. 82-92. URL: <https://www.researchgate.net/publication/283547838>

- Olivos, F., Olivos, P. & Brown, M. (2020). Asymmetric Social Comparison and Life Satisfaction in Social Networks. *Journal of Happiness Studies*. URL : <https://www.researchgate.net/publication/339201727>
- Veenhoven, R. (2009). How do we assess how happy we are? Tenets, implications and tenability of three theories. *Happiness, economics and politics: towards a multi-disciplinary approach*. p. 45-69. URL: file:///C:/Users/user/Downloads/77387_310125.pdf
- Veenhoven, R. (2016) The sociology of happiness: Topic in social indicators research. *Proceedings of common sessions of the ISA Forum*, p. 1–13. URL: https://personal.eur.nl/veenhoven/Pub2010s/SociologyOfHappiness2_ISAbook.pdf
- Veenhoven, R. (2014). Why Sociological Theory of Happiness Falls Short. *Social Indicators Network News*, (119-20), 1-4. URL:https://personal.eur.nl/veenhoven/Pub2010s/SociologyOfHappiness2_ISAbook.pdf
- World Happiness Report Chapter 2: Social Environments for World Happiness. URL: <https://worldhappiness.report/ed/2020>

Мишок Р.

наук. керівник: д. політичних наук, професор Климанська Л. Д.
Національний університет» Львівська політехніка»

ФОРМУВАННЯ ТА РОЛЬ ІНТЕРНЕТ-МЕМІВ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Інтернет-меми, зважаючи на темпи розвитку сучасного інформаційного простору, все більше починають відігравати роль у різноманітних суспільних процесах. Відтак цим феноменом цікавляться представники різних підходів та наук: семіотика, лінгвістика, політологія, культурологія, соціологія тощо.

У вузькому значенні інтернет-мем – це одиниця інформації, комунікації та культури. В широкому плані Інтернет-меми представляють собою складні дискурсивні утворення, оскільки формально вони можуть бути визначені як текстові твори, що містять вербальний компонент. У той же час вони включені в комунікативні процеси в рамках інтернет-простору. Отже, інтернет-мем можна вважати сучасним медіадискурсом, тобто витвором, що функціонує в медіасередовищі і є залученим в комунікативні процеси. До того ж інтернет-меми мають здатність формувати мислення, форми поведінки та дії соціальних груп це підтверджує думку, що сучасна медіакультура за посередництва мемів впливає на самосвідомість і взаємодію людей у суспільстві, формуючи нове сприйняття реальності (Булах, 2019). Такі характеристики можна чітко прослідковувати в політичних інтернет-мемах, які ще називають особливою формою агітації, публічної дискусії і способом «підштовхнути» партисипаторну активність користувачів нових медіа, в першу чергу молоді.

Високий ступінь варіативності контенту інтернет-мемів зумовлює появу великої кількості класифікацій за різними параметрами:

1. *За семіотично-жанровою ознакою* серед інтернет-мемів виділяють: вербальні (хештеги, мовні кліше, абрєвіатури і т. д.), аудіальні (мелодії, звуконаслідування), візуальні (гіфки, фотожаби та інше), змішані (демотиватори, креолізовані меми, коуби, відеоролики та ін.) (Шомова, 2019).
2. *За сферою походження*: релігійні, літературні, розмовні (усні), кіномеми, бізнес-меми, військові меми, політичні меми тощо (Чернікова, 2015).
3. *За параметром структури мема*: 1) двоскладові меми (зображення задає сюжет; перший рядок - зав'язка, друга – панчлайн); 2) компаративні меми (зіставленні кількох зображень, об'єктів, точок зору на ситуацію і т.д.); 3) метамеми (меми, що безпосередньо відсилають до інших мемів) (Щурина, 2014).
4. *За способом творення* інтернет-меми розрізняють: 1) навмисно створені: так звані «форсед мем», які створюються маркетологами або користувачами для розкрутки бренду

або самих себе); 2) кооптовані: такі, які начебто виникають спонтанно, але моментально підхоплюються зацікавленими сторонами і розкручуються з будь-якою метою; 3) ті, що зароджуються самостійно: абсолютна народна творчість, мем в чистому вигляді, медіавіруси (Война та Шершун, 2020).

Формування інтернет-мемів також описують з кількох точок зору. Цікавою, зокрема, видається позиція російської соціологині Н. А. Зінов'євої, яка, спираючись на концепцію Жана Бодріяра, відносить інтернет-меми до знаків особливого роду – симулякрів. Симулякр – це знак, який не має відповідника в реальності. Як стверджував Бодріяр, симулякри формуються виходячи з моделі, в основі якої лежить принцип підміни елементів. Відповідно, інтернет-мем, як і симулякр, може проходити 4 стадії розвитку і становлення (Зінов'єва, 2013):

1. відзеркалення реальності (майбутній мем показує тільки початковий матеріал);
2. викривлення реальності (мем сприймається тільки на фоні);
3. маскуванню реальності (мему уже приписують власні риси);
4. самостійне існування (мем втрачає зв'язок з початковим матеріалом).

З точки зору симіотики інтернет-меми можна розглядати як знаки. Ч. Пірс визначав знаки-індекси, знаки-ікони та знаки-символи. Візуальний компонент мему – фотографії, карикатури, зображення, являють собою знаки-ікони. Тому мемам притаманна іконічність. Окрім візуальної складової, мем має і вербальну, що позначає знак-індекс. Об'єднуючись знаки-індекси та знаки-ікони можуть утворити знаки-символи. Тобто відбувається семіотична еволюція мему – перехід від іконічності до символізму (Канашина, 2015).

Для наглядності, відзначені вище характеристики можна прослідкувати у конкретному інтернет-мемі. Одними з найпопулярніших в українському інтернет-просторі вважаються серія мемів з київським мером В. Кличком. Виникнення таких інтернет-мемів пов'язане з специфічними промовами і цитатами політика. Виходячи з параметру структури мему, це переважно двоскладові креолізовані меми, що транслюють певні сюжети в своїй особливій стилістиці. Також можна віднести меми про В. Кличка до кооптованих, оскільки політик використовує таку «славу» на свою користь – київський мер видав збірку мемів про себе.

Аналізуючи етапи формування мемів про В. Кличка як симулякру, то можна прослідкувати ці 4 стадії, що були визначені Н. А. Зінов'євої. На першому етапі існує початковий матеріал, на якому зображений В. Кличко – реальна людина-політик, що промовляє черговий «перл» в інтерв'ю чи промові. На наступному етапі, уже символічний креолізований мем (поєднання зображення В. Кличка з фразою) розповсюджується у віртуальному середовищі. На третій стадії початкова фраза підмінюється вигаданими репліками, які наділяють політика ампула «капітан-очевидність». На останній стадії уже кооптований мем отримує реальне втілення – стає збіркою агітаційних матеріалів, яка працює вже на користь В. Кличка, втрачаючи при цьому початковий зміст – висміювання громадськістю некомпетентності політика.

Джерело: https://www.instagram.com/kly4ko_/

Розповсюдження інтернет-мемів відбувається на різних платформах, сайтах, соціальних мережах поодиноким, як реакція на конкретну подію, і систематично у спеціально створених

групах, які, можуть відзеркалювати настрої користувачів темпорально. За умови тривалого існування мем-спільноти, за її контентом можна відслідкувати найрезонантніші події та зробити висновок про реакцію людей на них. Очевидно, що найбільшого поширення отримують ті інтернет-меми, які конструюють дискурси щодо визначних подій, бо питання локального характеру часто не зрозуміле широкому колу користувачів, тому такі інтернет-меми не помітні та не отримують статусу вірусного. Відтак інтернет-меми стають стандартним способом відгуку публіки на конкретні ситуації і новини, і це, безумовно, конструює нову форму комунікацію і культури. Вони перетворилися в свого роду канал поширення думок, провідника настроїв, цінностей та ідей.

Отже, інтернет-меми є чутливими індикаторами громадської думки і водночас ефективними інструментами для її творення. Основними характеристиками інтернет-мема є вірусність, відтворюваність, серійність (схожість мемів між собою), емоційність (передача емоції та заклик до неї), мінімалізм форми (лаконічність та завершеність змісту), полімодальність (передача інформації багатьма каналами), актуальність, гумористичність, медійність і навіть заклик до дій.

Список використаних джерел

- Булах, М. Б. (2019). Аспектологія досліджень мемів. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія, Т. 3. № 39, 104-107 DOI:<https://doi.org/10.32841/2409-1154.2019.39.3.23>
- Война, М.О. та Шершун, Д.А. (2020) Інтернет-меми як ретранслятори культури у китайськомовному медіапросторі. «Молодий вчений», № 10 (86), 162-166 DOI:<https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-10-86-35>
- Зиновьева, Н.А. (2013). Анализ процесса конструирования смысла Интернет-мема. Дискуссия, 9 (39), 133-137.
- Канашина, С. В. (2015). Семиотическая природа интернет-мема. Интернет-мем как симулякр. Вестник МГЛУ, Выпуск 22 (733), 118-125.
- Чернікова, О. І. (2015). Вербальний, невербальний та комплексний мем: класифікація за способом подання та сприйняття інформації в інтернет-середовищі (на матеріалі англійськомовних кіномемів). Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія: Філологія, Т. 18. № 1, 151-156. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknlu_fil_2015_18_1_19.
- Шомова, С. А. (2019). «Война мемов»: новые повороты информационного противостояния. Мониторинг общественного мнения : экономические и социальные перемены, № 5, 250-269. DOI:<https://doi.org/10.14515/monitoring.2019.5.12>.
- Щурина, Ю. В. (2014). Интернет-мемы: проблема типологии. Вестник Череповецкого государственного университета, 6 (59), 85-89.

References

- Bulakh, M. B. (2019). Aspektologhiia doslidzhen memiv. Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho univertytetu. Ser.: Filolohiia, T. 3. № 39, 104-107 DOI:<https://doi.org/10.32841/2409-1154.2019.39.3.23>
- Voina, M. O. ta Shershun, D. A. (2020) Internet-memy yak retliansliatory kultury u kytaiskomovnomu mediaprostori. «Molodyi vchenyi», № 10 (86), 162-166 DOI:<https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-10-86-35>
- Zynoveva, N.A. (2013). Analyz protsessa konstruyrovanyia smysla internet-mema. Dyskussyya, 9 (39), 133-137.
- Kanashyna, S. V. (2015). Semyotycheskaia pryroda internet-mema. Internet-mem kak symuliakr. Vestnyk MHLU, Vypusk 22 (733), 118-125.
- Chernikova, O. I. (2015). Verbalnyi, neverbalnyi ta kompleksnyi mem: klasyfikatsiia za sposobom podannia ta spryiniattia informatsii v internet-seredovyshchi (na materialy anhlomovnykh

- kinomemiv). Visnyk Kyivskoho natsionalnoho linhvistychnoho universytetu. Seria: Filolohiia, T. 18. №1, 151-156. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknl_u_fil_2015_18_1_19.
- Shomova, S. A. (2019). «Voina memov»: novye povoroty informatsyonnoho protyvostoianya. Monytorynh obshchestvennoho mneniya : ekonomycheskye y sotsyalnye peremeny, №5, 250-269. DOI:<https://doi.org/10.14515/monitoring.2019.5.12>.
- Shchuryna, Y. V. (2014). Internet-memy: problema typolohyy. Vestnyk Cherepovetskoho hosudarstvennoho unyversyteta, 6 (59), 85-89.

Муравльова М.

наук. керівник: к. соціологічних наук Борюшкіна О.В.

Харківський національний аграрний університет ім. В.В.Докучаєва

ВИКЛИКИ ДІСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

До початку пандемії на COVID-19 в Україні у 2019 році дистанційну освіту можна було зустріти лише на офіційних паперах у вигляді положень та методичних рекомендацій щодо проведення занять у такому форматі або у спеціалізованих освітніх закладах. Українські школи та вищі навчальні заклади не бажали активно використовувати методику онлайн-освіти з ряду причин. По-перше, багато викладачів в Україні предпенсійного або пенсійного віку, а отже вони мають професійні та психологічні перепони до використання методів дистанційної освіти. По-друге, не кожна родина мала через надмірне трудове навантаження спроможність залишитися з дитиною вдома, щоб контролювати та допомагати в процесі дистанційного навчання. По-третє, більшість батьків не мають спеціалізованої педагогічної освіти та не сприяють освоєнню матеріалу на відмінність від викладача, який є фахівцем та до якого може звернутися дитина у разі проблем із засвоєнням. По-четверте, якщо родина багатодітна, то маємо конфлікти та непорозуміння щодо гаджетів для навчання кожного здобувача освіти.

Дистанційне навчання стало актуальним способом вивчення як шкільної програми, так й освітніх програм вищих навчальних закладів з 2020 року, коли в Україні у березні 2020 року було об'явлено карантин на фоні пандемії COVID-19 та українській освіті довелось швидко адаптуватися під умови цього карантину. Умови навчання під час пандемії спрямовані на активне використання різноманітних методів та методик дистанційної освіти, а саме: відеочатів такі як Zoom, Skype та користування Google платформами, Viber, Telegram для підтримання зв'язку між викладачами та здобувачами освіти.

З одного боку, це комфортна форма навчання: бо дома, в своєму середовищі, та під час несприятливої погоди, навчання не зупиняється, а для здобувачів освіти, які мешкають на великій відстані від навчального закладу це більш приваблива форма навчання та взагалі дистанції навчання стає доступним до різних регіонів та країн в цілому. З іншого боку, є певні недоліки такої форми навчання, а саме: по-перше, не кожен учень має спосіб зв'язку для присутності на онлайн-уроках та виконання завдання, по-друге, деякі платформи не дають можливість демонструвати екран для пояснення матеріалу. Також ми можемо бачити, що слабкий сигнал інтернету або недоліки додатку впливають на сприйняття матеріалу здобувачами, також деякі здобувачі освіти присутні фіктивно на заняттях, або не слухають викладача, або взагалі відсутні.

Серед наслідків закриття шкіл і переходу на дистанційне навчання ЮНЕСКО називає перерване навчання, погане харчування, стрес для вчителства, невідповідність батьків до дистанційної домашньої освіти, погіршення догляду за дітьми, економічні втрати, непередбачене навантаження на систему охорони здоров'я, зростання випадків виключення із закладу освіти, збільшення рівня насильства та експлуатації, соціальну ізоляцію, труднощі з вимірюванням та перевіркою засвоєння знань. Більшість цих наслідків можуть бути релевантними також і для закладів вищої та професійно-технічної освіти.

Крім того, наслідки дистанційного навчання під час карантину можуть бути сильнішими для вразливих груп населення. Загалом учнівство та студентство з бідних родин найімовірніше мають менше доступу до цифрових навчальних ресурсів — наприклад, особистого комп'ютера або ноутбука, високошвидкісного інтернету, а також до комфортного середовища для навчання, зокрема власної кімнати або столу, тихого особистого простору, підтримки батьків. В Україні доступ до інтернету, особливо у селах і малих містах, є обмеженим, що могло значно вплинути на посилення освітніх нерівностей.

Це означає, що члени бідних домогосподарств, зокрема й ті з них, хто навчається, ймовірно, мають гірші навички користування інтернетом. В умовах дистанційного навчання, коли інтернет є ледь не єдиним засобом взаємодії між викладачами та здобувачами освіти, найменш привілейовані категорії школярства, студентства та освітян виявляються найменш готовими до дистанційного навчання. Врешті нерівність у доступі до цифрових ресурсів може призводити до розриву в освітніх результатах серед різних категорій населення (Совсун, 2020).

На мою думку, дистанційна освіта практично не можлива у практичній частині навчання, однією теорії недостатньо для таких спеціальностей як медик, пожежник, рятувальник та ін.. Для здобувачів освіти які потребують живого спілкування із суспільством, існує загроза втрати мотивації до навчання, бо екстрена онлайн-освіта не передбачена для розкриття групових перспектив та навичок, вона більш націлена на збереження освітнього графіка на короткий проміжок часу.

Як на мене, варто складати навчальну програму в більш ігровий формі (для шкіл) або для освоєння матеріалу влаштовувати вікторини і викликати атмосферу конкуренції та азарту, тоді на заняттях будуть присутні велика частина учнів так як будуть відчувати конкуренцію серед своїх одноліток і це вже не нудна лекція, а цікава, приваблива форма навчання. Також варто відмітити, що викладач прикладає насильний вплив на здобувачів освіти, а отже між ними треба будувати більш довірливі стосунки, де викладач може вислухати та підтримати як в особистих проблемах, так і у разі несприятливого моменту самореалізації. Коли здобувач відчуває підтримку, він зможе розкритися для нових можливостей та буде якісніше освоювати матеріал. Також треба обговорювати спільні плани після екстреного дистанційного навчання, щоб мотивувати учнів на продовження виконання завдань, багато з них під час пандемії втрачають сенс навчання та плани на майбутнє, варто дати зрозуміти, що пандемія це не кінець для їх самореалізації.

Список використаних джерел

Совсун, І. (2020). Нова освітня реальність: які виклики ставить карантин перед школою і як їх подолати. URL: <https://interfax.com.ua/news/blog/653826.html>

References

Sovsun, I. (2020). Nova osvitnia realnist: yaki vyklyky stavyt karantyn pered shkoloiu i yak yikh podolaty. URL: <https://interfax.com.ua/news/blog/653826.html>

Паращевін М.

Інститут соціології НАН України

РЕЛІГІЙНИЙ ЧИННИК СПРИЙНЯТТЯ КАРАНТИННИХ ЗАХОДІВ В УМОВАХ ПОШИРЕННЯ COVID-19 (ДАНІ ОПИТУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ)

Обраний спосіб боротьби із загрозою від COVID-19 (застосування різних форм карантинних заходів) створив велику кількість проблем у взаємодіях між людьми, порушивши усталений спосіб життя. Це торкнулося найрізноманітніших сфер – туризму, дозвілля, соціальних взаємодій, роботи, медичного обслуговування тощо. Однією з таких сфер, проблеми в яких опинилися в центрі уваги, є сфера релігійна. Адже однією зі складових релігії

є колективні релігійні практики (в першу чергу – різноманітні форми богослужінь та участі у релігійних святах), форми яких як раз і увійшли у протиріччя з карантинними вимогами. Метою останніх є максимально можливе обмеження скупчень людей, зменшення безпосередніх фізичних контактів між ними. Натомість богослужіння та релігійні свята пов'язані саме з такими скупченнями. В результаті природно виникає колізія (напруженість або й відкритий конфлікт) між світськими медичними вимогами та вимогами релігійної традиції. Така колізія може проявлятися та вирішуватися по різному – десь релігійні організації йдуть на поступки карантинним вимогам, вносячи зміни у практики богослужінь (ВРЦіРО обговорила..., 2020; Коронавірус..., 2020), десь владні органи погрожують або й застосовують силу (Мэр..., 2020), десь з боку релігійних громад відбувається саботаж, на який влада воліє не реагувати (Кралюк, 2020). Але в будь-якому разі порушення звичного ритму релігійних практик може створювати напруження і негативне ставлення віруючих як до самих карантинних вимог, так і до держави, яка їх впроваджує. Тобто релігія може ставати чинником сприйняття карантинних обмежень та перешкодою на шляху їх ефективної реалізації.

Виникнення подібних проблем є не обов'язковим, і залежить від кількох умов. По-перше, значення має жорсткість вимог влади щодо обмежень масових релігійних служінь, наявність ресурсу для впровадження таких обмежень і рішучість відповідних дій. З цього боку також не помітно підстав для масштабних конфліктів. Вимоги держави є доволі помірними (обмеження кількості присутніх у закритих приміщеннях, дотримання дистанції, носіння захисних масок, використання дезінфікуючих засобів), реальні можливості відслідковувати всі факти невиконання вимог, і готовність до жорсткої реакції на порушення є обмеженими.

По-друге, маси віруючих мають надавати цим колективним практикам великого значення і бути готовими виступати проти їх обмеження. Щодо цього ситуація в українському релігійному просторі є двоїстою. З одного боку, як я зазначав раніше (Паращевін, 2017), релігійність основної маси українських віруючих має переважно ритуально-магічний характер, тобто пов'язана не стільки з етичними складовими релігійного вчення, скільки саме з релігійними практиками. Тож потенційно загроза для останніх має сприйматися болісно. З іншого боку дані опитувань віруючих свідчать, що загальна інтенсивність реальних релігійних практик є доволі низькою (лише невелика меншість віруючих здійснює такі практики часто). Відповідно їх обмеження реально торкатиметься лише невеликої частки релігійних осіб. Що ж стосується готовності до протистояння на ґрунті впроваджуваних обмежень, то це питання залишається невизначеним, хоча на даний момент суттєвих конфліктів не виникало. Але коронавірусна криза ще далека від завершення, і варто враховувати можливість впливу релігійного чинника на формування громадської думки щодо цієї кризи та відповідної суспільної активності.

Для оцінки подібного чинника ми можемо скористатися даними загальнонаціонального репрезентативного опитування населення України, проведеного Інститутом соціології НАН України 19 вересня – 10 жовтня 2020 року (n=1800 респондентів). В цьому опитуванні містилася кілька запитань, пов'язаних зі сприйняттям епідемії Covid-19, а в масиві даних можливе виділення груп релігійних та нерелігійних респондентів, православних та греко-католиків, а також представників основних православних Церков – ПЦУ та УПЦ.

Отримані дані свідчать про те, що релігійність є чинником, що впливає на хвилювання щодо коронавірусу. Зокрема, серед релігійних респондентів частка тих, кого проблема епідемії коронавірусу дуже або скоріше хвилює виявилася помітно більшою, ніж серед нерелігійних респондентів (75% проти 58%). Релігійність традиційно не є рівномірно поширеною в різних соціально-демографічних групах, зокрема її рівень збільшується мірою збільшення віку, і більший серед жінок. Натомість саме у старших вікових групах та серед жінок поширеність хвилювання щодо епідемії є більшою. Зважаючи на це можна припустити, що зафіксоване більше поширення побоювань серед релігійних осіб визначається саме параметрами віку та статі. Проте докладніший аналіз даних спростовує це припущення. Відмінності між релігійними та нерелігійними особами (більше поширення побоювань епідемії серед релігійних респондентів) зберігаються в основних вікових (18-29 років, 30-55 років, 56 та більше років) та статевих групах. Так само зазначені відмінності не є пов'язаними з, так би

мовити, близьким знайомством з епідемією. Адже частки тих, хто має близьких чи знайомих, хворих на коронавірус, є однаковими серед релігійних та нерелігійних респондентів.

Схвильованість епідемії однаковою мірою поширена серед православного загалу та греко-католиками, але є певні відмінності між різними групами православних. Зокрема дещо вирізняються ті православні, які не відносять себе до певної Церкви (визначили себе як «просто православних»). Останні рідше демонстрували схвильованість (близько 70%, на відміну від близько 80% серед вірян ПЦУ, та близько 84% серед вірян УПЦ), але при цьому серед них частка схвильованих є більшою, ніж серед нерелігійних осіб. Що стосується відмінності «позацерковних» православних від «церковних» віруючих, то можливо вона визначається тим, що серед перших помітно менше (1/5 проти 1/3 в другій групі) тих, у кого є близькі та знайомі, хворі на коронавірус. Але якщо за останнім показником ми порівнюємо «позацерковних» православних та нерелігійних осіб, то виявиться, що відмінностей практично немає, але при цьому, як вже зазначалося, в першій групі схвильованість епідемією більш поширена. Тобто ми бачимо наявність впливу на сприйняття даної проблеми як церковної належності (роль інформації, яку отримують зі спілкування в релігійних громадах, та наслідки обмежень колективних релігійних практик), так і можливий вплив власне релігійного світогляду.

Водночас дані щодо захворюваності близьких та знайомих респондентів в різних групах також свідчать на користь гіпотези про негативний вплив на зростання епідемії колективних релігійних практик. Адже більш рідко про захворюваність в колі близьких та знайомих повідомляли нерелігійні респонденти (близько 26%) та «позацерковні» православні (близько 19%). Тобто саме ті особи, які не здійснюють колективних релігійних практик, або здійснюють їх мінімальною мірою. Натомість згадування про наявність захворюваності в близькому колі є частішими серед вірян ПЦУ (близько 35%) та УПЦ (близько 31%), а найбільшими – серед вірян УГКЦ (близько 44%). Що цілком відповідає традиційній інтенсивності участі у колективних релігійних практиках (відомо, що саме серед вірян УГКЦ така інтенсивність є найбільшою). Тобто маємо непрямий доказ зв'язку між інтенсивністю таких практик, та рівнем захворюваності.

Цікавим моментом є те, що вплив релігійного чинника помітний лише на показники, пов'язані з власне самою епідемією. Натомість оцінки протидії цій епідемії з боку влади практично не відрізнялися в групах релігійних та нерелігійних респондентів; зокрема, в обох групах близько половини опитаних зазначали, що влада щось робить, але ці зусилля є недостатніми, близько 13% оцінили дії влади цілком позитивно, а 21-22% вважали, що влада нічого не робить. Так само за цими оцінками немає відмінностей між греко-католиками та православним загалом, і між різними групами православних. Мало відмінностей фіксується й в думках щодо майбутнього карантинних заходів (збереження їх в повному обсязі, пом'якшення, чи повне скасування). Зокрема, розподіли думок щодо цього питання релігійних та нерелігійних респондентів є практично однаковими. Відмінності фіксуються лише між греко-католиками та православними – перші частіше (близько 51%, проти близько 43% серед православних) обирали варіант відповіді з послабленням карантину (але не з повною його відміною). Але, як бачимо, відмінності тут є невеликими.

Таким чином станом на кінець 2020 року немає підстав вважати, що ті перепони, які створюються карантинними заходами для колективних релігійних практик, викликають суттєве невдоволення віруючих. Вочевидь останні з розумінням ставляться до застосовуваних заходів, а невдоволення якщо й має місце, то є не більшим, ніж те, яке формується у населення внаслідок інших, не пов'язаних з релігійними практиками обмеженнями та незручностями. Адже рівень невдоволення діями влади серед релігійних осіб є таким самим, як серед нерелігійних, і серед тих, хто частіше практикує колективні релігійні дії, невдоволення майже таке ж саме, як серед тих, хто таких дій не практикує.

Список використаних джерел

ВРЦіРО обговорила ситуацію з богослужіннями під час адаптивного карантину. *Всеукраїнська Рада Церков та Релігійних Організацій*. URL: <https://vrciro.org.ua/ua/events/2020-05-20-uccro-meeting-on-quarantine-reduction> (2020, May 20).

- Коронавірус: Коментар Блаженнішого Святослава, Глави УГКЦ. *Українська Греко-Католицька Церква*. URL: http://ugcc.ua/news/koronavirus_komentar_blazhennishogo_svyatoslava_glavi_ugkts_88926.html (2020, March 11).
- Кралюк П. (2020). Церкви в Україні та карантин. Окрему позицію зайняли в Московському патріархаті. *Radio Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30505581.html> (2020, March 24).
- Мэр Днепра пригрозил церквям отключить воду и свет. *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2020/04/14/7247829/> (2020, April 15).
- Парашевін М. (2017). Релігія в Україні: траєкторія інституційних змін. Київ : Ін-т соціології НАН України.

References

- VRTsiRO obhovoryla sytuatsiiu z bohosluzhinniamy pid chas adaptivnoho karantynu. *Vseukrainska Rada Tserkov ta Relihiinykh Orhanizatsii*. (2020). Retrived March 31, 2021, URL: <https://vrciro.org.ua/ua/events/2020-05-20-uccro-meeting-on-quarantine-reduction>
- Koronavirus: Komentar Blazhennishoho Sviatoslava, Hlavy UHKTs. *Ukrainska Hreko-Katolytska Tserkva*. (2020). Retrived March 11, 2020, URL: http://ugcc.ua/news/koronavirus_komentar_blazhennishogo_svyatoslava_glavi_ugkts_88926.html
- Kraliuk P. (2020). Tserkvy v Ukraini ta karantyn. Okremu pozytsiiu zainialy v Moskovskomu patriarkhati. *Radio Svoboda*. Retrived March 31, 2021, URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30505581.html>
- Mer Dnepra prigrizil czerkvyam otklyuchit vodu i svet. (2020). *Ukrayinska pravda*. Retrived March 31, 2021, URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2020/04/14/7247829/>
- Parashchevin M. (2017). Relihiia v Ukraini: traiektoriia instytutsiinykh zmin. Kyiv : In-t sotsiologii NAN Ukrainy.

Петренко-Лисак А.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

«ФІЗИЧНА ДИСТАНЦІЯ НЕ ЗНАЧИТЬ СОЦІАЛЬНА»: СОЦІАЛЬНА АГІТАЦІЯ СОЛІДАРНОЇ ТА ВЗАЄМОВІДПОВІДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ПЕРІОДУ COVID-ПАНДЕМІЇ

Період COVID-пандемії для українців помітно і відчутно стартував від березня 2020 року. В той час вітчизняні медіа активно долучилися до світової практики пропагування власних громадян триматися соціальної дистанції. Формулювання «соціальна дистанція» для соціолога та суспільствознавця має цілком чітке та визначене значення: близькість або віддаленість індивідів чи соціальних груп у соціальному просторі. Й от суспільство отримало вимогу дистанціюватися, але не фізично, що логічно в умовах поширення хвороб, а саме соціально. Зрозуміло, що в основу хотіли покласти соціально відповідальне дистанціювання у фізичному просторі. Втім ідею «скоротили» до формулювання «соціального дистанціювання». Що, на нашу думку породило підстави для конструювання соціально відчуженої поведінки та когнітивних асоціацій людей один одного. Наша думка була особистою, допоки ми не помітили зрушення в даній ситуації в європейських практиках, що явно постали відповіддю на те, що там активно схаменулися в створеній ситуації некоректної та небезпечної артикуляції поняття дистанції. Фонд Юнісеф та ВООЗ і окремі локальні європейські міністерства з охорони здоров'я чи організації з підтримки психічного здоров'я організували агітаційні кампанії з інформаційними акцентами на тому, що соціальна дистанція є невірним вживанням рекомендованої соціальної поведінки. Гасла плакатів та листівок звучали як «фізична

дистанція не значить соціальна дистанція», «фізична дистанція, і соціальні контакти, солідарність та підтримка», «фізична соціальна дистанція», «ТАК фізичній дистанції і соціальній солідарності; Ні соціальній дистанції і соціальній ізоляції», «давайте змінимо соціальну дистанцію та зробимо з неї фізичну дистанцію і рух соціальної солідарності; ми потребуємо один одного», «підтримуймо емоційний та духовний зв'язок протягом часу фізичної ізоляції», «будь на зв'язку та розмовляй щодня мінімум з однією людиною щодня», «ми обираємо фізичну дистанцію, а не соціальну; наразі так, як ніколи важливо підтримувати зв'язок».

Основний привід для такої кампанії полягав в тому, що «соціальне дистанціювання» є не лише неправильним терміном, але є протилежним тому, що справді вимагалось від поведження людей в час поширення вірусу. Як доводить ряд досліджень та світова практика під час будь-якого типу стихійного лиха (а пандемія саме така ситуація) людям варто пропагувати солідарну та взаємовідповідальну модель поведження, що сприятиме полегшенню переживання населенням перебігу складних подій та важких життєвих ситуацій, до яких потрапляє чи не кожен член спільноти. Соціально-солідарна взаємодія необхідна, зокрема, й для психічного здоров'я та добробуту, які потрапляють під удар чи не наступними після ключової причини кризової атаки. Соціальна взаємодія цілком може продовжуватися і під час пандемії, просто виглядатиме вона інакше і проявлятиметься по-різному. В час пандемії суспільство має залишатися соціальним, зберігаючи фізичну дистанцію.

Медійоване гасло першого етапу масового звернення до громадян країн світу «триматися соціальної дистанції» було необачним. Комунікація та спілкування має велике значення, не тільки під час локальних криз, але й під час глобальних надзвичайних ситуацій. А тим паче в сучасному медіатизованому Інтернетом глобалізованому світі. Таким чином, артикульоване «соціальне дистанціювання» сформуло підстави небезпеки в стиранні критичної різниці між фізичною та соціальною близькістю. Тоді як мова мала йти саме про фізичне дистанціювання, за якого цілком потрібна соціальна близькість, яка чимало робить для формування соціально-психологічної взаємопідтримки, що підвищує стійкість громадськості у протидії викликам епідемії. Саме тому в інформаційну агітаційну кампанію було включено рекомендацію змінити соціальне дистанціювання на фізичне й додати важливість соціального зв'язку, як моделі солідарної поведінки.

Приховані небезпеки проголошеного соціального дистанціювання на початку пандемії, та подекуди й надалі використовувана рекомендація такого формулювання, містить як безпосередню нині, так і відтерміновану небезпеку. Великі катастрофи майже завжди супроводжуються коротко- та довгостроковими наслідками для психічного здоров'я та добробуту. Суттєве збільшення тривожності та депресії, вживання наркотиків, відчуття самотності та домашнього насильства, а можливо, і жорстокого поведження з дітьми сталися зафіксованими і під час і, скоріше за все триватимуть і після періоду COVID-19. А вислів «соціально триматися подалі від інших людей», проголошення людей небезпечними істотами для фізичного і психічного здоров'я поступово, але впевнено вводить в оману і формує небажані когнітивні фрейми. Тоді як в соціально нестабільні часи, періоди суспільних криз варто зберігати передусім позитивно емоційний та соціальний зв'язки, а не сторонитися будь-яких відносин з іншими. Зрештою, в більшості країн Європи термінологію було змінено й надалі артикуються заклики і поширюються візуальні повідомлення, що підкреслюють важливість збереження фізичної відстані, соціального та емоційного зв'язку з близькими, рідними та знайомими людьми навколо – поряд й не дуже.

СТАРІННЯ НАСЕЛЕННЯ КРІЗЬ ПРИЗМУ ПРОБЛЕМ ТА МОЖЛИВОСТЕЙ

Старіння населення в сучасних обставинах є тим соціальним феноменом, складні наслідки якого гостро відчуло суспільство ще в другій половині ХХ століття. Зростання частки літніх людей у складі населення має значний вплив на економічний, політичний та соціальний розвиток як українського суспільства, так і світової спільноти загалом. Відповіддю на такий виклик стала суттєва переоцінка потенціалу людей похилого віку, а саме: визнання людей похилого віку як важливого ресурсу економічного розвитку держави. Можна стверджувати, що використання потенціалу літніх людей може стати важливою основою для подальшого розвитку суспільства, оскільки у площині економіки з'являться додаткові ресурси, а в літніх людей - можливість та право реалізації своїх можливостей.

Складність ситуації демографічного старіння значно **актуалізувала** пошуки конструктивних шляхів для сприяння у сучасних умовах активного та здорового старіння кожної людини.

Значний внесок у дослідження життєдіяльності людей похилого віку зробили такі вчені як Р. Альбрехт, Р. Атчлі, У. Генрі, Е. Камінг, Дж. Медокс, Дж. Хевігхерстор. У працях цих дослідників вперше запропоновано та обґрунтовано соціальні теорії старіння (теорія роз'єднання, теорія активності, теорія безперервності, теорія вікової стратифікації).

Дослідженням проблем адаптації до нових умов, відчуття ізольованості та самотності, самопочуття людей похилого віку, зниження інтелектуальних можливостей займалися Б. Ананьєв, І. Беленька, В. Болтенко, Г. Бутенко, Ш. Бюллер, Ф. Гезе, Є. Головаха, Е. Єріксон, М. Єрмолаєва, І. Кон, Ж. Медведєв, Н. Паніна, К. Росяк, Я. Стюарт-Гамільтон, Т. Титаренко, В. Франкл, М. Шахматов, К. Юнг. Серед українських сучасних дослідників соціально-геронтологічних проблем відзначимо О. Березіну, М. Кухту, Е. Лібанову, К. Познанську, О. Тополь.

Аналізуючи проблеми, що виникли, як наслідки старіння населення, можна виокремити основні: уповільнення економічного зростання, збільшення державних виплат (пенсії, послуги у сфері охорони здоров'я та соціального захисту), ріст фінансового та соціального навантаження на людей працездатного віку, зміна моделі споживання, а також зростання соціальної напруги між поколіннями. Такі тенденції в більшості країн сприймаються сьогодні як серйозна загроза благополуччю суспільству.

На наш погляд, мінімізувати ці наслідки можливо за умови негайного переосмислення процесу старіння людини як на індивідуальному, так і соціальному рівнях. Як пов'язані старіння людини та старіння населення?

Старіння людини – складний та багатогранний процес, зупинити який неможливо (індивідуальний рівень). Але, на нашу думку, якщо у суспільстві розвивати культуру здорового старіння (соціетальний рівень), яка, на жаль, сьогодні відсутня в нашому сучасному українському суспільстві, то і старість кожної людини може набути зовсім іншої якості.

Саме тому, розвиток здоров'язбережувальних навичок та компетентностей починаючи уже з дитячого віку; боротьба з ейджизмом та стереотипами стосовно людей похилого віку; можливість навчатися протягом усього життя; розвиток соціальної згуртованості у суспільстві – пріоритетні напрямки розбудови як світової спільноти, так і України, зокрема, що можуть вплинути на наслідки демографічного старіння.

Проскурня М.

Наук. керівник : к. соціологічних наук Недогонов Д.

Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва

Шлях кар'єрного розвитку жінок-представниць поколінь XYZ

Кожен індивід в певний період свого життя починає працевлаштовуватись. На вибір майбутньої професії впливають безліч чинників, одним з котрих є вік. Щоб зрозуміти, яким спеціальностям віддавали перевагу люди з різних вікових категорій, експерти дослідницького центру холдингу "Імперія кадрів" розібрали у 2014 році 20 000 резюме кандидатів, котрих умовно розділили між трьома категоріями поколінь : бебі-бумери, покоління X і покоління Y (*Ведомости.Ру*, 2014).

Експерти дійшли висновків, що представники покоління бебі-бумерів віддають перевагу командній праці. Більшість респондентів обрали наступні професії : будівництво, транспортна сфера, нерухомість, медицина й наука. Так, в якості прикладу можна згадати яскраву представницю даного покоління Валентину Терешкову- першу жінку-космонавта.

Зовсім полярних поглядів дотримуються "ікси". Для цих людей велике значення має індивідуалізм. Таким чином, актуальними професіями для даного покоління є: юриспруденція, адміністративний напрямок, некомерційні організації, фармацевтика та спорт. Видатним "іксом" можна назвати, наприклад, Валерія Харламова. Він став легендою хокейного спорту.

Мілленіали. Вони ж — покоління Y. У свій час прагнули миттєвої винагороди і різноманітних заохочень (*eSputnik*, 2020). Бажання отримувати "все і зараз" спонукало до таких професій : адміністративна діяльність, фінанси й страхування, мистецтво, ІТ - сфера, медицина. Яскравим представником даного покоління є Ігор Мухін — талановитий фотограф.

Люди, які народилися пізніше 1995 року, названі "покоління Z", з самого дитинства тримали в руках гаджети (*Think with Google*, 2019) Найбільш популярними серед "зетів" є : адміністрування інформативних систем, маркетинг, журналістика і піар. Щодо цього покоління, можна відзначити, що гроші для цієї категорії людей не є особливо значущими. Покоління Z часто віддає більшу частину свого часу на творчість і вміє економити, що показує тренд на секонд-хенди. Видатною представницею "зетів" є Сама Мейхта. В свої 11 років дівчинка розробила гру для дітей, що вчить програмуванню (*PROprof.ru*, 2019) Але різницю між пріоритетами, що стосуються вибору професії, являють собою не тільки вікові відмінності, а й гендерні. На перший погляд може здатися, що проблем і гендерної дискримінації немає, що це в минулому. Але при більш глибокому розгляді даної теми стає зрозуміло, що дискримінація була і є зараз.

Проте, перш ніж говорити про гендерні аспекти, слід зупинитися на понятті "гендер". Першим про гендер заговорив соціолог Толкотт Парсонс, який стверджував, що статеві ролі людей пов'язані не тільки з фізіологічними аспектами, а і з соціальними ролями, які суспільство накладає на індивідів. На даний момент можна стверджувати, що стать – це набір фізіологічних і біологічних характеристик, а гендер – це сукупність соціальних і культурних критеріїв.

Не дивлячись на те, що у 2012 році Уряд України заборонив роботодавцям вказувати у вакансіях вимоги про стать, досі існують і інші перешкоди у кар'єрному рості жінок. Бо професійних утисків, взагалі, зазнавали саме жінки. Озираючись назад можна побачити як істотно змінювалося ставлення суспільства до різних професій, коли справа стосувалася гендеру. Але що було раніше?

Якщо повернутися до першого, вище згаданого, покоління бебі-бумерів, відразу помітна економічна гендерна дискримінація, яка на той момент вважалась загальноприйнятою нормою (*arzasmas*, 2021) За одну і ту ж роботу на підприємствах жінки отримували в півтора-два рази меншу зарплату, ніж чоловіки. Суто "жіночими" роботами вважалися освітні сфери, прислуга і медицина. Звичайно, в соціумі такі професії не сприймали за престижні. У повоєнні роки і період урбанізації велика частина жіночого населення була задіяна у військовій та індустріальній сферах, але жінки продовжували працювати на нижчих посадах. Однак,

потрібно відзначити, що під гендерним аспектом в нашій проблематиці найчастіше мається на увазі зміна жіночої ролі в трудових відносинах. Такі питання, як правило, вивчає гендерна соціологія. «...Через консервативний менталітет на жінок проектувалися тільки два обов'язки: побут і діти. Працювати не заборонялося, але тільки до тих пір, поки робота не заважає виконувати "основне" призначення жінки. Вишикувалася система стереотипів, згідно з якою в першу чергу жінка (принаймні в середньому класі) піклується про дитину, перериває свою кар'єру (або проекти), її зарплата не зростає так швидко, як у її чоловіка (партнера), вона не просувається так швидко службовими сходами. І вона виявляється в системі гендерної нерівності, навіть якщо в сім'ї переважають егалітарні ідеї...» (*Газета.ru*, 2017).

Представниці прекрасної статі, які належать до покоління X і Y, продовжували отримувати більш низьку заробітну плату, практично на третину, в порівнянні з чоловіками. Майже неможливо було уявити собі жінку в політичній сфері. Так, у 80-х роках жінки становили 20% від усього складу політичних партій, і лише 2,8% з них займали керівні посади, що підкреслює те, що в ті роки про кар'єру мова не йшла абсолютно (*Газета.ru*, 2017). У ці роки важко було притримувати іншої думки, щодо гендерних відмінностей, коли суспільство навколо тільки всіляко підкреслювало на цьому увагу. «З даної системи не можна бути вимкненим: материнський капітал дається матерям, а не батькам, пристроєм в дитячі садки і в школи займаються жінки, і вони ж в них працюють, няні — це жінки і так далі. Навколишні нескінченно повторюють, що чоловіки повинні бути чоловіками, а жінки — жінками.» (*arzamas*, 2021)

Докорінно почала поліпшуватись ситуація з бурхливим розвитком технологій і народженням покоління міленіалів. Так у жінок з'явилася можливість одночасно встигати реалізовуватися на двох протилежних до цього моменту полюсах: домашньому господарстві та професійній зайнятості. Це дозволило жінкам сміливо ставити перед собою цілі для подальшого кар'єрного розвитку.

Що ж стосується стилю Z, то сучасні жінки не будуть терпіти утисків щодо своїх прав, вони впевнено підкорюють кар'єрні сфери. Адже за останні роки виросло нове покоління, що критично відноситься до патріархату і цікавиться найсучаснішими науковими трендами, тенденціями, можливостями, перспективами і теоріями (*BBS NEWS*, 2014) Не дивлячись на, здавалося б, масовий інтерес до проблеми гендерної нерівності, ознаки дискримінації досі існують.

Згідно з порталом GRC.UA. На сьогодні жінки не завжди ризикують вимагати більшу заробітну плату, що суттєво відрізняє їх від чоловіків. У дослідженні, проведенному в лютому цього року, з'ясувалось, що більшість чоловіків (57%) розраховують на зарплату в розмірі до 14 000 грн. Майже третина (28%) хоче отримувати від 14 000 до 28100 грн. На зарплату від 70 300 грн претендують тільки 4% чоловіків.

Тим часом 48% жінок просять у роботодавця до 7 600 грн., ще 33% жінок претендують на зарплату від 7600 до 15 300 грн. І всього 4% жінок розраховують на зарплату від 38 400 грн.

Більш того, як і раніше спостерігається тенденція негласного розподілу професій на більш чоловічі\жіночі. "Суто чоловічими професіями є "інсталяція і сервіс", "Безпека", "видобуток сировини", "автомобільний бізнес" і "робочий персонал". Також зоною суто чоловічого інтересу можна назвати "виробництво і сільське господарство", "Будівництво та нерухомість", "ІТ", "Транспорт і логістика". "Вищий менеджмент" замикає десятку "чоловічих" спеціалізацій".

Щодо жіночого вибору : "суто жіночими професіями є "бухгалтерія та управлінський облік", "Наука і освіта", "Управління персоналом", "Домашній й адміністративний персонал". Зоною " жіночого інтересу " також є "Спортивні клуби, Фітнес, салони краси" ,"Медицина і фармацевтика", " Маркетинг і реклама", а також "Туризм і готелі"."

Абсолютно нейтральними в гендерному аспекті залишилися такі професії: "Державна служба і некомерційні організації", "Мистецтво, розваги, мас-медіа", "Консультавання", "Продажі, страхування", "Юристи", "Банки та інвестиції".

Досі існують проблеми у створенні кар'єрного росту. "Згідно з даними grc.ua, жінки раніше починають свою кар'єру, але і раніше її закінчують. Так, в групі молоді (18-30 років)

кількість жінок більше, ніж чоловіків. У віковій категорії "30-40 років" кількість жінок і чоловіків практично однакова, а в категорії "40-50 років" кількість чоловіків значно більша."

Більшість резюме на порталі grc.ua розміщено від чоловіків, їх 50,4% від загальної кількості. Жінок трохи менше-49,6%. Однак, незважаючи на майже рівну зацікавленість в роботі, напрямки розвитку кар'єри у жінок і чоловіків відрізняються.

Проблема кар'єрного зростання продовжує бути актуальною. Всі перераховані вище дані свідчать про те, що хоча масштаби гендерної дискримінації з часом зменшуються, сама дискримінація існує.[6] Проте, помітна тенденція зацікавленості соціуму даною проблематикою, що вже є суттєвим кроком для її вирішення. Більш того, сучасна жінка, за фактом, має всі можливості для кар'єрного росту. Основною перешкодою для цього як і раніше є консервативний погляд суспільства на гендерні ролі і застарілий менталітет. Таким чином, можна сказати, що глобальний ринок праці активно змінюється і гендерні відмінності поступово втрачають свою значущість. Сучасний світ дає однакові можливості для всіх, залишається лише використовувати ці можливості для подальшого розвитку.

Список використаних джерел

Какие профессии предпочитают представители разных поколений. URL: <https://www.vedomosti.ru/management/articles/2014/04/28/kem-predpochitayut-rabotat-predstaviteli-pokolenij-x-y-i-z>

Эта женщина занята. URL: <https://www.gazeta.ru/social/2017/03/07/10562453.shtml>

Какие профессии выбирают представители поколения Z. URL: <https://proprof.ru/stati/careera/vybor-professii/o-professiyah/kakie-professii-vybirayut-predstaviteli-pokoleniya-z>

Маркетинг поколений X, Y, Z: особенности таргетинга с помощью email. URL: <https://esputnik.com/blog/marketing-pokolenij-x-y-z-osobennosti-targetinga-s-pomoshyu-email>.

Женщина и карьера: борьба со стереотипами или с самой собой. URL: https://www.bbc.com/russian/russia/2014/10/141023_sexism_russia_carreer.

Женщина и Карьера. URL: <https://www.klerk.ru/job/articles/432498/>

Чем отличаются поколения Y и Z – и о чём брендам с ними разговаривать. URL: <https://www.thinkwithgoogle.com/intl/ru-ru/consumer-insights/consumer-trends/z-y/>

Гендер, секс и феминизм: взгляд социолога. URL: <https://arzamas.academy/materials/959>.

Гендер на рынке праці: жінки просять удвічі меншу зарплату ніж чоловіки. URL: <https://grc.ua/article/28224>

References

What professions are preferred by representatives of different generations . URL: <https://www.vedomosti.ru/management/articles/2014/04/28/kem-predpochitayut-rabotat-predstaviteli-pokolenij-x-y-i-z>

This woman is busy URL: <https://www.gazeta.ru/social/2017/03/07/10562453.shtml>

What professions are chosen by representatives of Generation Z . URL: <https://proprof.ru/stati/careera/vybor-professii/o-professiyah/kakie-professii-vybirayut-predstaviteli-pokoleniya-z>

Generation X, Y, Z marketing: features of email targeting URL: <https://esputnik.com/blog/marketing-pokolenij-x-y-z-osobennosti-targetinga-s-pomoshyu-email>.

Woman and career: fighting against stereotypes or with yourself URL: https://www.bbc.com/russian/russia/2014/10/141023_sexism_russia_carreer.

Woman and Career URL: <https://www.klerk.ru/job/articles/432498/>

What is the difference between generations Y and Z – and what brands should talk to them about URL: <https://www.thinkwithgoogle.com/intl/ru-ru/consumer-insights/consumer-trends/z-y/>

Gender, sex, and feminism: a sociologist's perspective URL: <https://arzamas.academy/materials/959>

Gender in the labor market: women ask for half as much salary as men URL: <https://grc.ua/article/28224>

Прудивус С.

Наук. кер: кандидат соціологічних наук, старший викладач Герус О.
Національний університет «Львівська політехніка», Львів, Україна

ТРАНСФОРМАЦІЇ СТИЛЮ ЖИТТЯ В УМОВАХ ЦИФРОВОГО СУСПІЛЬСТВА

Постановка проблеми: розвиток сучасного суспільства, новітніх технологій не стоять на місці, а це означає, що усі виклики сьогодення зазнаємо і ми. Інформаційні технології проникли в усі сфери людського життя, а відтак тотальної цифровізації зазнають усі суспільні процеси. З впровадженням цифрових технологій, зокрема соціальних мереж, сьогодні наше спілкування, робота, подорожі, відпочинок, дозвілля напряду залежать від такого ресурсу як «соціальні мережі». Найпершими, хто відчуває увесь вплив новітніх технологій є молоді люди, які виступають певними «першокористувачами» усіх тенденцій та новинок, які дає сучасне суспільство.

TikTok, Instagram, Facebook, Telegram, Pinterest, YouTube, Viber – це найпопулярніші сьогодні соціальні мережі серед молодих людей, без яких більшість важко уявляє своє життя. Зокрема, серед молоді існує фраза: «Якщо тебе немає у соціальних мережах – значить тебе немає взагалі». Кожна з цих платформ для інтернет-взаємодії, має свої особливості та можливості, переваги та недоліки, і з кожним роком користувачів на цих платформах більшає. Ці платформи створені для саморозвитку, навчання, просування бренду, прояву власних думок, взаємодії з рідними, друзями та близькими, це нескінченне ресурсне джерело інформації на будь-який смак та вподобання. З усіма позитивними сторонами звісно є і негативні – відбувається новий процес соціалізації молоді та ціннісних орієнтацій, стає важчим критерій вибору серед тисячі пропонованих, а також може виникати інтернет-адикція.

Метою роботи є дослідження особливостей формування стилю життя молоді під впливом соціальних мереж.

Виклад основного матеріалу: Сучасне суспільство називають «інформаційним», «програмним» та «цифровим», власне, останнє визначення ми і будемо використовувати в нашій роботі. Термін «цифрове суспільство» напряду пов'язаний з відомим нам словосполученням «цифрові технології», які успішно замінюють старі інформаційні впровадження на нові, компактні та оперативні інформаційні продукти. На сьогодні інформаційні технології в Україні на стадії розвитку та проникнення всередину культури та суспільства, з її посиленням це свідчитиме про те, що країна є конкурентноспроможною серед інших країн світу в питаннях науки та освіти, підвищиться ділова активність та зросте соціальний капітал. (В. Горовий, С. Горова, 2016) Відомий український соціолог В. Бакіров стверджує, що цифровий соціум, це не технічний, а культурний феномен, який наповнює життя сучасної людини, її мотивації, життєві плани, норми, цінності принципово новим можливостям, які створюються цифровими технологіями (ХІІ Львівський соціологічний Форум, 2021).

З метою дослідження впливу соціальних мереж на формування стилю життя сучасної української молоді було проведено дослідження з використанням якісних методів збору соціологічної інформації – глибинних інтерв'ю у м. Львові (грудень 2020 – січень 2021). Кількість проведених інтерв'ю – три з трьома типами інформантів: типовий, нетиповий, специфічний. В ході дослідження ми з'ясували, що формування стилю життя молоді в соціальних мережах відбувається через вплив блогерів, сторінки-фейки, «вірусну» інформацію, тренди, бажання у визнанні. На основі якісного соціологічного дослідження вдалося визначити що найпопулярнішими соціальними мережами серед молоді є Instagram, TikTok, Telegam. Зокрема це підтверджують дані дослідження Research & Branding Group про найпопулярніші соціальні мережі 2020 (Research & Branding Group, 2020). На початку 2020 року найпопулярнішими соціальними мережами в Україні є Facebook (58% від усіх респондентів), YouTube (41%), Instagram (28%) і telegram (14%).

В нашому дослідженні ми виявили також особливості платформи соціальних мереж, якими є: комунікація, пошук друзів, можливість оперативного пошуку будь-якого матеріалу,

розваги, відсутність обов'язків, та можливість проводити свій вільний час. Усі можливості інтернет-платформ приймаються користувачами, та відображаються на формуванні стилю життя молоді. Вплив через соціальні мережі на стиль життя молоді, проявляється в його повсякденному користуванні улюблених додатків, в яких є усе, що для нього потрібно: улюблені блогери, різного роду контент та спілкування. Також ми зазначили, що не завжди перебування у соціальних мережах може бути безпечним. Через відсутність безпеки особистих даних, недобросовісні користувачі можуть користуватися особистими матеріалами індивіда, а іноді і погрожувати інформацією, що буде викликати в людини страх або нав'язливі думки. Оскільки соціальні мережі можуть впливати на вибір особистості, вподобання, можуть як мотивувати, так і розчаровувати, можуть формувати емоційний стан людини, отже, вони можуть й впливати на формування стилю життя молоді. Зокрема було визначено, що тренди в соціальних мережах формуються від індивідуальних побажань кожного та його кола інтересів.

Варто згадати також про тренди, які утворилися в умовах пандемії COVID-19 (Громадський простір, 2020). За період пандемії значно зросло використання соціальних медіа, люди проводять більше часу в соціальних мережах, люди використовують більше емпатійного тону, користувачі шукають більше опцій розваг і розради, щоб згаяти час та отримати соціальну підтримку, збільшилося використання креативу, соціальні мережі стали інструментом пошуку актуальних новин про пандемію, проявляється демонстрація солідарності протягом кризи та останнє посилилося відчуття перевантаження інформацією, яке посилилося під час пандемії. У статті *Emerging Social Media Trends During the COVID-19 Pandemic* (H. Thompson, 2020), наголошують, що користувачі хочуть бачити більше інформації про те, як адаптувалися люди під час пандемії та які зусилля докладають у боротьбі з COVID-19.

Висновки: Досліджуючи явище стилю життя молоді в умовах цифрового виміру, вдалося з'ясувати, що соціальні мережі являються одним з основних чинників формування цього явища. Можемо стверджувати, що соціальні мережі - частина роботи молоді, їх спілкування, розваг та особистісного розвитку. Відтак, відбувається заміна традиційному спілкуванню, в умовах пандемії навчання проводиться дистанційно, що показує заміну звичного навчання та аудиторних занять, працювати і купувати необхідні речі зараз можна також он-лайн. Однак, ми не можемо стверджувати, що це має негативний прояв на наше життя. Це нове суспільство, цифрове суспільство в умови якого підлаштовуємось ми і наш стиль життя.

Список використаних джерел

- Бакіров, В., (2021) Цифрове суспільство: порядок денний для соціології // XII Львівський соціологічний форум «Сучасні соціальні трансформації: глобальний досвід та локальні специфікації». URL: <https://www.facebook.com/sociologyinLviv/videos/945948292899782>
- Горовий В., Горова С. (2016). Термінологічні характеристики постіндустріального суспільства / В. Горовий, С. Горова // *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського : зб. наук. пр. / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. – Київ. – Вип. 43. – С. 11–23.*
- Громадський простір. (2020). Пандемія і соціальні мережі: що змінилося у 2020-му? URL: <https://www.prostir.ua/?kb=pandemiya-i-sotsialni-merezhi-scho-zminylosya-u-2020-mu>
- Research & Branding Group. (2020). *Соцсети как источник информации*. URL: <http://rb.com.ua/blog/socmerezhi-jak-dzherelelo-informacii/>
- Thompson H. (2020). *Emerging Social Media Trends During the COVID-19 Pandemic*. URL: <https://www.njimedia.com/emerging-social-media-trends-during-the-covid-19-pandemic/>

References

- Bakirov, V., (2021) *Tsyfrove suspilstvo poriadok denni dlia sotsiolohii* // XII Lvivskyi sotsiolohichni forum «Suchasni sotsialni transformatsii: hlobalnyi dosvid ta lokalni spetsyifikatsii». URL: <https://www.facebook.com/sociologyinLviv/videos/945948292899782>
- Horovyi V., Horova S. (2016). *Terminolohichni kharakterystyky postindustrialnoho suspilstva* / V. Horovyi, S. Horova // *Nauk. pr. Nats. b-ky Ukrainy im. V. I. Vernadskoho : zb. nauk. pr. /*

NAN Ukrainy, Nats. b-ka Ukrainy im. V. I. Vernadskoho, Asots. b-k Ukrainy. – Kyiv. – Vyp. 43. – С. 11–23.

Hromadskyi prostir. (2020). Pandemiia i sotsialni merezhi: shcho zminylosia u 2020-mu? URL: <https://www.prostir.ua/?kb=pandemiya-i-sotsialni-merezhi-scho-zminylosya-u-2020-mu>

Research & Branding Group. (2020). Sotssety kak ystochnyk ynformatsyy. URL: <http://rb.com.ua/blog/socmerezhi-jak-dzherelo-informacii/>

Thompson H. (2020). Emerging Social Media Trends During the COVID-19 Pandemic. URL: <https://www.njimedia.com/emerging-social-media-trends-during-the-covid-19-pandemic/>

Сапелкіна Г.

Науковий керівник: д-р соц. н., проф. кафедри філософії, історичних і соціальних дисциплін І. С. Нечитайло

Харківський національний аграрний університет імені В.В. Доучаєва

АВТОМОБІЛЬНИЙ ХАРАСМЕНТ ЯК ФЕНОМЕН СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА ТА МАРКЕР ГЕНДЕРНОЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ

Українське суспільство трансформується, обравши для себе шлях демократизації, захисту прав та свобод громадянина. Але виходить так, що у багатьох випадках добропорядна людина не має захисту перед агресією інших. Нажаль, не існує законів, які б передбачали серйозні санкції за образливу поведінку та приниження (Конвенції та угоди ООН).

Одним з найагресивніших проявів такої поведінки є харасмент. У зв'язку із зазначеним, метою цієї роботи є соціологічна концептуалізація харасменту як феномена сучасного суспільства і прояву гендерної дискримінації (Автомобільний сексизм, 2015).

З соціологічної точки зору, харасмент являє собою деструктивну соціальну дію (фізичну, вербальну і невербальну), або сукупність деструктивних дій, які є настирливими, небажаними для інших людей, такими, що ображають, принижують, порушують недоторканість приватного життя. Таким чином, автомобільний харасмент – це дії, зі сторони учасників дорожньо-транспортного руху, які чіпляють, пугають або принижують водія та створюють несприятливі обставини на дорозі.

Ключова наша ідея полягає в тому, що дослідження проявів, суб'єктів та об'єктів автомобільного харасменту відкриває реальну ситуацію з гендерною дискримінацією. Наразі жінки мають абсолютно рівні права з чоловіками, втім попри це, дискримінаційні практики, зокрема у формі непрямой дискримінації, все ще мають місце.

Гендерна дискримінація – це практика, за допомогою якої одній статі віддається перевага порівняно з іншою, незбалансованість співіснування чоловіка та жінки в усіх сферах людського життя (Харасмент).

Оскільки наша робота пов'язана з автомобільним харасментом як проявом гендерної дискримінації, в ній ми наводимо декілька прикладів на користь існування такого феномену у реальному житті, за матеріалами, розташованими на сайті проекту «Повага». Приклади являють собою фрагменти з інтерв'ю з жінками-водіями, які є мешканками різних міст та регіонів України. Зміст цих інтерв'ю свідчить про те, що в цілому типовий суб'єкт харасменту – це чоловік, а не жінка. Жертвами ж харасменту, як правило, стають недосвідчені водії і жінки (навіть такі, що мають значний стаж водіння).

Безумовно, обрання жінки у якості «жертви», пов'язане з пануючим у нашому суспільстві стереотипом про те, що жінки – гірші водії, ніж чоловіки. Втім, за статистичними даними, у жінок на першому місці – безпека, у чоловіків – бажання скоріше дістатися до пункту призначення. Тому жінки значно охайніше поведуться на дорозі. Більшість жінок-водіїв під час поїздки зібрані й уважно слідкують за дорогою.

Українське суспільство значно просунулося у бік повної гендерної рівності й позбавлення від дискримінації за ознакою статі. Втім, прояви сексизму і харасменту на дорозі,

які спрямовані у бік жінок-водіїв, свідчать про те, що гендерна дискримінація все ще має місце, про що ми впевнилися і за результатами власного емпіричного дослідження.

Нами було опитано 54 жінки-водія. Більшість з них впевнено почуваються за кермом і лише 1 респондентка – почувається невпевнено. Майже всі наші респондентки (53 людини) вважають, що більша частина автомобільних аварій трапляється через порушення правил дорожнього руху, але також типовими відповідями є наступні: погані дороги (ями, каналізаційні люки), створення аварійних ситуацій іншими водіями та пішоходами, велика кількість недосвідчених водіїв на дорогах.

Важливим висновком з нашого дослідження є те, що переважна більшість респонденток стикалася з автомобільним харасментом (49 людей). Лише дві з них не стикалися, а три – не дали конкретної відповіді.

Окрім того у респонденток уточнювалося питання щодо частоти стикання з автомобільним харасментом. Розподіл відповідей показав, що більшість (34 людини) періодично стикалися з таким явищем, 12 – дуже часто, 6 – дуже рідко.

Ми питали наших респонденток також й про те, чи відомі їм випадки автомобільного харасменту, які траплялися з їх близькими та/або знайомими. Важливим для нас є те, що 50 (з 54) зазначили, що такі випадки відомі, й тільки 3 стверджують протилежне. Одна респондентка не дала конкретної відповіді.

Щодо проявів харасменту, то найбільш частим був відзначений такий, як підрізання авто (51 людина) та сигналювання без поважної причини (36 людей). З тих відповідей, які респонденти надали за альтернативою «інше», зазначити наступні типові прояви: образливі вигуки та погрози з вікна автомобіля, блимання дальнім світлом, переслідування, вербальні погрози.

З наведеного нижче Рисунок 6 –можемо бачити, що у якості можливих причин, з яких водії проявляють харасмент, респондентками вказані «характер та цінності» (35 людей), а також «прояв влади» (27 людей). Окрім того, за альтернативою «інше» були вказані наступні причини: незнання ПДР; надмірна самовпевненість; відчуття себе «Богом на дорозі» на дорозі; компенсація комплексів; нереалізовані плани, мрії.

Питали ми наших респонденток і щодо того, якими, на їх думку, бувають / можуть бути наслідки автомобільного харасменту. У якості таких 48 респонденток наголосили на моральних наслідках (зіпсований настрій, нервовий стан тощо) і 37 – на фізичних наслідках (потрапляння у ДТП тощо).

На думку респонденток, саме недосвідчені водії та жінки-водії найчастіше стають жертвами автомобільного харасменту (41 та 36 опитаних, відповідно). Сім опитаних вважають, що жертвами можуть бути і водії похилого віку, а на думку шести опитаних – молоді (за віком) водії. Тільки двоє респонденток вважають, що жертвами автомобільного харасменту найчастіше стають водії-чоловіки. Також серед типових уточнень у графі «інше» є те, що жертвою може стати будь хто.

Майже всі респондентки вважають, що ставлення до жінок-водіїв та чоловіків-водіїв дещо різниться (50 опитаних). При уточненні цієї різниці переважна більшість наголосили на неповазі до жінок-водіїв.

Таким чином, результати проведеного нами емпіричного дослідження дозволили виявити тенденції, які свідчать на користь не тільки наявності, але й розповсюдженості такого явища як автомобільний харасмент.

На основі результатів досліджень, проведених Центром Разумкова та іншими дослідницькими інституціями, робиться висновок, що, незважаючи на повну юридичну рівність, на практиці все ще існують випадки й прояви гендерної нерівності та дискримінації щодо жінок, особливо у професійній сфері та на ринку праці.

За результатами нашого дослідження, ми до цього висновку додаємо ще одну сферу – автомобільну – в якій гендерна дискримінація проявляється ще яскравіше та агресивніше.

Для дослідника такі прояви автомобільного харасменту є певними «маркерами» гендерної дискримінації. Саме тому, вони потребують спеціального (і періодичного) емпіричного вимірювання.

Окрім сказаного, проведене дослідження дозволило побачити шляхи удосконалення інструментарію для подальшого дослідження автомобільного харасменту. На нашу думку, розширення об'єкту дослідження через включення у нього не тільки жінок, але й чоловіків, та порівняння отриманих від цих двох груп респондентів результатів, призведе до цікавих і корисних висновків. Зазначене складає перспективу нашої дослідницької роботи.

Список використаних джерел

Конвенції та угоди ООН. URL:

https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pactpol.shtml.

Автомобільний сексизм: чи стикаються з ним українки? (2015). URL:

<https://povaha.org.ua/amp/avtomobilnyj-seksyzm-chy-stykayutsya-z-nym-ukrajinky/>.

Харасмент // Словник гендерних термінів. URL: <http://a-z-gender.net/ua/xarasment.html>.

References

Konventsii ta uhody OON. URL:

https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pactpol.shtml.

Avtomobilnyi seksyzm: chy stykaiutsia z nym ukrainky? (2015). URL:

<https://povaha.org.ua/amp/avtomobilnyj-seksyzm-chy-stykayutsya-z-nym-ukrajinky/>.

Charasment // Slovnyk hendernyh terminiv. URL: <http://a-z-gender.net/ua/xarasment.html>.

Чабаренко Ю., Макух О.

Національний університет «Львівська політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ ДИСТАНЦІЙНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ У ЗВО УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Під впливом кризових умов та викликів, сьогодні істотно загострилися традиційні для вітчизняної вищої освіти проблеми. Нові соціальні ризики вказали на необхідність системної трансформації освітнього середовища з урахуванням потреб та можливостей суб'єктів навчального процесу, зокрема студентської молоді.

Мета. Вивчення особливостей дистанційної форми навчання в умовах повного карантину в ЗВО України.

Теоретичні основи та методи дослідження. Феномен дистанційної освіти в Україні вивчають В. М. Кухаренка, В. Биков, О. Спіріна, Ю. Богачков, А. Стрюк А. Андреев; пристосованість до інноваційних методів організації освітнього процесу досліджує М. Артюшина; проблеми якості дистанційної освіти висвітлено у працях Л. Мирутенко, Н. Муліної, Н. Морзе, О. Глазунова, З. Дудар; перспективи розвитку технологій електронної освіти та дистанційного навчання в освіті розглянуто В. Величко, Н. Волковою, В. Кухаренко.

Методи дослідження. Загально-логічні: аналіз та синтез, дедукція та індукція, гіпотетичний, узагальнення, компаративний аналіз. За допомогою цих методів описано проблему та визначено її актуальність, здійснено аналіз основних категорій та понять, вивчено стан актуалізації обраної теми, здійснено накопичення та систематизацію фактів, їх перевірку. Також сформовано робочі гіпотези, з'ясовано причинно-наслідкові зв'язки між досліджуваними явищами та процесами, сформовано висновки і рекомендації. Використано і конкретно-емпіричні методи: аналізу документів, глибинне інтерв'ю. Завдяки цим методам ми вирішили специфічні завдання роботи на основі отриманого емпіричного матеріалу: виявили емпіричні співвідношення та закономірні зв'язки між окремими явищами та процесами, спростували гіпотези, сформували рекомендації для цільових груп.

Виклад основного матеріалу. Інформаційно-інноваційна складова освіти сьогодні все більше актуалізує проблему реформування саме вищої освіти в Україні. Експерти у питаннях освіти стверджують, що до 2027 р. у світі навчання повністю комп'ютеризується, а штучний інтелект може замінити викладачів. Криза, яка спровокована COVID-19 підкреслила той факт, що

консолідований процес дистанційного, моментами змішаного, навчання – це процес, який потребує багато часу та зусиль для його успішного впровадження (Кухаренко & Бондаренко, 2020). Одним із головних питань, щодо впровадження дистанційного навчання стала проблема доступності студентів та викладачів до електронних засобів навчання. Відтак COVID-19 відкрив для освітнього процесу нові можливості, ставши вимушеним трампліном для реорганізації.

Наше емпіричне дослідження проведено з листопада по грудень 2020 р. Об'єктом дослідження за носієм проблеми обрано студентів спеціальності «Соціологія» Національного університету «Львівська Політехніка», Українського католицького університету, Київського національного університету ім. Т.Г. Шевченка та Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна.

Предметом визначено думку студентів щодо особливостей дистанційної форми навчання у ЗВО України. Гіпотеза дослідження: студентська молодь гуманітарного напрямку адаптувалась до дистанційних умов організації навчального процесу, що не вплинуло на якість навчання.

У підсумку аналізу отриманих даних ми дійшли висновку: студенти проінформовані стосовно необхідності впровадження дистанційного навчання і з розумінням ставляться до цього. Переважна більшість опитаних не мала досвіду повного/часткового дистанційного навчання.

Студенти також відзначають: основна мотивація неперервного навчання є якісна підготовка викладача та проведення занять з використанням інтерактивних методик. Зацікавлення від викладача до його ж предмету – головна умова отримання знань студентом.

ЗВО України, у свою чергу, проводять моніторингові роботи через он-лайн опитування та он-лайн зустрічі із адміністрацією для отримання інформації від самих студентів.

Головною проблемою, на думку опитаних, є неготовність самих учасників процесу до навчання та їх добросовісності. Також з'явилася проблема доступу до мережі інтернет, наявності безперервного використання гаджетів.

Питання якості доступних платформ стало ключовим моментом для якісного дистанційного навчання. Zoom, Moodle, Microsoft Teams, Google Meet, Skype, Telegram – найкращі з програм, на які вказали студенти. Для першокурсників – головне живе спілкування, та живі уроки, які якісніше сприймаються. Для старшокурсників – дистанційне навчання є плюсом, оскільки вони уже працевлаштовані і цінують час.

Покращилися і деякі особисті якості студентів: «time management» один з головних набутих атрибутів у 2020 р.

В результаті узагальнень результатів ми розробили рекомендації для цільових груп: для **студентів молодших курсів** дані нашого дослідження допоможуть врахувати стресові чинники та фактори ризику при переході на дистанційну форму навчання, додатково також запозичити досвід колег з іноземних ЗВО; для **викладачів** результати дослідження стануть орієнтирами стосовно потреб та інтересів студентської молоді, їх ймовірних проблем та бар'єрів у дистанційному навчальному процесі); для **адміністрації ЗВО** результати стануть орієнтирами для формування освітньої політики у закладі і «зсередини» матимуть змогу розуміти і реагувати на виклики.

Висновки. Вивчаючи практики освітніх закладів, можна зазначити, що ЗВО, розуміючи тенденцію укорінення пандемії, поступово перейшли у формат дистанційного навчання. Процес переходу, на жаль позначився на якості навчання: показники дещо погіршилися.

Технології дистанційного навчання зорієтували студентську молодь на самоосвіту, освітню мобілізацію, розвиток творчих здібностей та додаткових умінь (комп'ютерна грамотність, посилене вивчення англійської мови). Але в кризові моменти суспільства, електронні пристрої для навчання – це не тільки позитивні моменти, це також ризик звикання до такого способу життя та уповільнення розвитку, яке є значними. Навчання – це людська діяльність, отримання досвіду, технології у них відволікають, коли потрібна здатність критично мислити. Також, заглиблення у цифровий простір – це відсутність «живих» комунікацій, що надалі унеможливує побудову соціальних відносин, зокрема в ЗВО.

Список використаних джерел

Кухаренко, В.М., Бондаренко, В.В. (2020). Екстрене дистанційне навчання в Україні: монографія. Харків. Вид-во КП «Міська друкарня».

References

Kukharenko, V.M., Bondarenko, V.V. (2020). Ekstrene dystantsiine navchannia v Ukraini: monohrafiia. Kharkiv. Vyd-vo KP «Miska drukarnia».

Черевата М., Школяр М.

Національний університет «Львівська політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИЧНОЇ УЧАСТІ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Актуальність: Особливістю політичного розвитку сучасного українського суспільства є розбудова власної державності, демократії та громадянського суспільства. За словами більшості сучасних науковців, демократія може бути втіленою лише за умови перетворення «суспільства спостерігачів» в «суспільство участі». Відповідно, це потребує усвідомленої політичної активності громадян, зокрема сучасної молоді. Держава, що прагне прогресивного розвитку, потребує якомога повнішого залучення молоді до трансформаційних процесів, оскільки молоді люди часто ініціюють соціально-економічні, політичні і духовні зрушення, адекватні до викликів часу. Молодь виконує роль провідника соціально-економічного, політичного і духовного відродження та займає важливе місце серед соціально-демографічних груп українського суспільства в контексті соціально-політичних процесів, об'єднуючи та розвиваючи на кожному етапі розвитку досвід попередніх поколінь, сприяючи соціальному прогресу тощо. Водночас, емпіричні дослідження засвідчують, що молоді люди проявляють незначне зацікавлення політичним життям українського суспільства. Хоч, звичайно, як зазначають соціологи, молодь не є однорідною групою: молоду категорію людей об'єднує лише вік, але їхні цінності та світогляд залежать від рівня освіти, від регіонального походження, від соціального статусу і виховання у родині (Молодь, політика та ідентичність, 2020), від актуального економічного, соціально-політичного контексту тощо. Політична участь – дії з метою впливу на розвиток політичних подій. Ці дії завжди соціально детерміновані і визначаються характером суспільних відносин та рівнем політичної культури, що панує в суспільстві (Піча, 2014). Тому дослідження особливостей політичної участі молоді як важливого агента соціально-політичних змін, особливо в контексті актуальних чинників, що визначають цю участь, є важливим та актуальним.

Політичні та соціально-економічні трансформації, які відбуваються в сучасному світі та українському суспільстві, впливають на політичну участь молоді, вносять суттєві корективи в її життєвих орієнтаціях: зростають потреби молоді, змінюються уявлення про гідний рівень якісного життя тощо. Саме тому, на нашу думку, важливим є пошук причинно-наслідкових зв'язків між соціальними процесами, які відбуваються в сучасному суспільстві, та особливостями політичної участі молоді.

Мета: окреслити основні особливості та детермінанти політичної участі сучасної молоді в українському суспільстві

Методи: для визначення характеристик та чинників політичної участі сучасної молоді в сучасному суспільстві були використані методи аналізу та зіставлення думок, теоретичних та емпіричних досліджень вітчизняних та закордонних соціологів.

Результати: Теоретичні та емпіричні дослідження, присвячені вивченню політичної участі сучасної молоді, відображені в роботах багатьох дослідників. Категорія політичної участі як процесу, який безперервно змінюється під впливом як внутрішніх чинників, так і зовнішніх, розроблена західними вченими, такими як С.Верба, М.Гоела, Г.Алмонд, Р.Даль,

Р.Кловард, М.Конвей тощо. Проблемам участі молоді, молодіжних об'єднань у процесах державотворення, розвитку громадянського суспільства присвячено праці видатних українських вчених М.Головатого, В.Головенька, В.Куліка, М.Пірен, М.Перепелиці, В.Рєбкало, в яких автори в цілому дослідили питання участі молоді у політичних процесах. Велике зацікавлення до дослідження політичної участі зумовлене різноманітними політичними процесами: становленням та занепадом різноманітних політичних утворень, політичною стабільністю чи нестабільністю, революціями чи, наприклад, актуальною для нашого суспільства війною, іншими політичними конфліктами тощо.

Аналізуючи результати досліджень українських науковців, ми можемо стверджувати, що більшість молодого покоління України переважно не цікавиться політичними подіями. За даними Всеукраїнського опитування «Молодь України 2017», метою якого було оцінити політичні настрої української молоді, 65% української молоді зовсім не цікавляться політикою, 62% молодих людей не брали жодного разу участь в діяльності різних організацій громадянського суспільства, і всього лиш 2% є членами громадських організацій (Українське покоління Z, 2017). Низькою є представництво молоді і в політичних партіях (виключенням є партії «Слуга народу» та «Голос», що влились в вітчизняний політикум в 2019 р.). Також українська молодь демонструє високий ступінь абсентеїзму під час виборчих кампаній. Зокрема, дані, отримані Соціологічною групою «Рейтинг», показують, що явка молодих людей у віці від 18 років до 30 років на місцевих виборах в жовтні 2020р. склала всього лиш 18% (На виборах 28 жовтня, 2020). На нашу думку, якщо відсоток молоді, яка залучена у громадсько-політичне життя, є достатньо низьким, то відповідно і участь у владних структурах є недостатньою. Наша молодь мало голосує на виборах, тим самим не створюючи електоральну масу, на думку якої треба звертати більшу увагу політикам у своїх діях.

Також слід зазначити, що сучасна молодь найчастіше активна в протестних формах політичної участі: страйках, актах громадянської непокори, мітингах, демонстраціях та інших формах соціального протесту. Аналізуючи дослідження політичної поведінки молоді України, Росії та Азербайджану, науковиця Н.Дюк вважає, що молодь відіграє вирішальну роль у всіх протестних акціях, але майже не бере активної участі у післяпротестних діях (Бекешкіна, 2020). На нашу думку, після Революції Гідності ситуація дещо змінилася, адже до влади прийшло чимало молоді з громадського сектору, яка більшу частину життя прожила у незалежній Україні. Ми можемо стверджувати, що саме вибори, які відбулись у 2019 р., заклали тенденцію до збільшення молодих людей у державних органах влади.

Серед чинників, що провокують низьку політичну активність молоді, О.Петрунко називає *явище політичної відчуженості*, причинами якої може бути брак відповідної мотивації, наявність інших інтересів, індивідуально-психологічні особливості, небажання брати на себе відповідальність, негативне ставлення до політики взагалі, розчарування у певних політичних і громадських лідерах та ідеях (Петрунко, 2006). В першу чергу мова йде про *психологічні чинники* політичної участі, які зв'язують особистість з великими соціальними спільнотами. Відповідно, політичну участь сучасної молоді можна визначати такими *індивідуально-психологічними чинниками*, як цінності, життєві позиції та орієнтації, мотиви політичної поведінки, а також *соціально-психологічними чинниками*, до яких відносимо, наприклад, особливості сімейної соціалізації, соціально-економічний статус сім'ї, залученість батьків до політичного життя суспільства тощо.

Важливою у зазначеному контексті є *політична ефективність*, яка розуміється як можливість вплинути на політичні рішення та процеси. Слід зазначити, що якщо такого відчуття в індивідів немає, тоді знижується рівень політичної участі та збільшується ймовірність настроїв протестного характеру. Суспільство, у якого нестабільний стан, часто поширюється скептичне ставлення громадян, в тому числі і молоді, щодо можливості впливати на політичні процеси. Таке ставлення базується на зниженні соціальної довіри до державних інститутів, як наслідок - виникає соціальна напруга. Виходячи з цього, ми можемо говорити про те, що феномен політичної участі тісно пов'язаний з іншим – *соціальною довірою*,

яка виступає також важливим чинником участі та показником стабільності чи нестабільності сучасного суспільства (Кавилін, 2016).

Відчуття політичної ефективності тісно пов'язане із *політичним режимом* як чинником політичної участі. Як зазначають вчені С. Ліпсет, Д. Істон та Г. Алмонд, ефективність політичного режиму можна визначити такими показниками, як почуття задоволеності чи незадоволеності комплексом інтеріоризованих особистістю об'єктивних ситуацій, а саме існуючою політичною системою; економічним зростанням; соціальними нерівностями та політичною ієрархією; інституціональним облаштуванням суспільства; суб'єктивним уявленням про ідеальний і реальний зв'язок між громадянином і політичною системою, тобто уявленням про роль громадян у політиці держави (Вонсович, 2011).

На нашу думку, не варто також ігнорувати *соціально-економічний чинник* політичної участі. Адже покращення соціального та економічного стану громадян тягне за собою збільшення рівня довіри до влади і, як наслідок, - активізує політичну участь.

Висновки. Оскільки молодь є основним ресурсом будь-якого суспільства, проблема участі цієї демографічної групи у соціально-політичних процесах, політичному житті країни є надзвичайно важливою. Натомість сучасна молодь України демонструє критично низький рівень участі у виборах, членства в громадських організаціях та політичних партіях внаслідок низької довіри до політико-адміністративної сфери держави, владних інститутів тощо. Найбільшу активність молодь проявляє в протестних політичних акціях, однак не схильна продовжувати активну політичну діяльність після досягнення мети протестів. Серед чинників як політичної пасивності, так і протестних настроїв молоді також можемо виділити політичну відчуженість та низьку політичну ефективність молоді, тобто відчуття слабкої можливості вплинути на політичні рішення.

Список використаних джерел

- Бекешкіна І. (2020). Молодь, політика та ідентичність: які вони, молоді українці, і чого очікувати від них. Фонд Демократичні ініціативи ім. Ілька Кучеріва URL: <https://dif.org.ua/article/molod-politika-ta-identichnist-yaki-voni-molodi-ukraintsi-i-chogo-ochikuvati-vid-nikh>
- Вонсович Г. Б. (2011). Аналіз категорії "Політична участь" у західній політичній теорії. Збірник наукових праць «Політологічні студії». – 245.
- Кавилін О. (2016). Інституціоналізація політичної участі молоді в Україні. 190.
- Молодь України – 2017. (2017). Результати соціологічного дослідження. URL: <https://dismp.gov.ua/molod-ukrainy2017rezultatyrepresentatyvnohosotsiologichnohodoslidzhennia>
- На виборах 28 жовтня найменш активною була молодь – соціологи. (2020). URL: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/24768280.html>
- Петрунько О. В. (2006). Мотиви відчуження сучасної молоді від активної політичної діяльності. *Педагогіка і психологія*. 98-101.
- Піча В.М. (2014) Політологія: сучасні терміни і поняття. Короткий навчальний словник-довідник для студентів ВНЗ I-IV рівнів акредитації. Львів. 516.
- Українське покоління Z: цінності та орієнтири (2017) Фонд ім. Фрідріха Еберта. URL: http://neweurope.org.ua/wpcontent/uploads/2017/11/Ukr_Generation_ukr_inet-2.pdf

References

- Bekeshkina I. (2020). Molod, polityka ta identychnist: yaki vony, molodi ukraintsi, i choho ochikuvaty vid nykh. Fond Demokratychni initsiatyvy im. Ilka Kucheriva URL: <https://dif.org.ua/article/molod-politika-ta-identichnist-yaki-voni-molodi-ukraintsi-i-chogo-ochikuvati-vid-nikh>
- Vonsovych H. B. (2011). Analiz katehorii "Politychna uchast" u zakhidnii politychnii teorii. Zbirnyk naukovykh prats «Politolohichni studii». – 245.
- Kavylin O. (2016). Instytutsionalizatsiia politychnoi uchasti molodi v Ukraini. 190.

- Molod Ukrainy – 2017. (2017). Rezultaty sotsiologichnoho doslidzhennia. URL: <https://dismp.gov.ua/molod-ukrainy2017rezultatyreprezentatyvnohosotsiologichnoho-doslidzhennia>
- Na vyborakh 28 zhovtnia naimensh aktyvnoiu bula molod – sotsiolyh. (2020). URL: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/24768280.html>
- Petrunko O. V. (2006). Motyvy vidchuzhennia suchasnoi molodi vid aktyvnoi politychnoi diialnosti. Pedahohika i psykhohohiia. 98-101.
- Picha V.M. (2014) Politolohiia: suchasni terminy i poniattia. Korotkyi navchalnyi slovnyk-dovidnyk dlia studentiv VNZ I-IV rivniv akredytatsii.Lviv. 516.
- Ukrainske pokolinnia Z: tsinnosti ta oriientyry (2017) Fond im. Fridrikha Eberta. URL :http://neweurope.org.ua/wpcontent/uploads/2017/11/Ukr_Generation_ukr_inet-2.pdf

Kotowski B.

*Університет ім. Яна Кохановського в м. Кельце, Польща
Jan Kochanowski University in Kielce, Poland*

SOCIAL INEQUALITIES DURING COVID-19, EDUCATION AS A CHALLENGE FOR THE MODERN WORLD

Social inequalities, especially in the countries of Central and Eastern Europe, Ukraine and Poland, have become particularly visible in the era of the COVID-19 virus. As Max Roser writes, "Living conditions are vastly unequal between different places in our world today" (Roser 2013). This situation affects the lives and functioning of people in the world. The existing norms of living and functioning have been modified or rejected. In their place, new ones have appeared that take into account the microbiological risk and are intended to protect against the spread of the virus. Social life began to look different than before. Interpersonal contacts (social distance), tourism, education, culture, the functioning of social welfare and other institutions have been limited for the society. Virtual forms of contact and aid have been introduced to minimize human participation. The emergence of the coronavirus exacerbated social divisions, introduced segregation of people (due to health, origin, etc.), which intensified the feeling of social inequality. Inequality is one of the most acutely felt social problems. Economic inequalities (satisfying needs), inequalities in access to culture (developing talents), access to medical care and treatment options (COVID pandemic) and inequalities in access to education and participation in virtual reality (access to a computer and the Internet) may be particularly noticeable.

The global pandemic in Poland and Ukraine has intensified social unrest and deepened social divisions. "It strikes many people as inherently unfair that some people are able to enjoy healthy, wealthy, happy lives whilst others continue to live in ill-health, poverty and sorrow" (Roser 2013). The same forms of help and protection against the virus are not available to all members of a given society (Ukraine, Poland). The process of convergence is distorted (Szacka 2003: 106). The pandemic has strongly exposed social dichotomies: poor-rich, familiar-stranger, healthy-sick, real-virtual. The problem of poverty and wealth has been present for a long time, but in the event of a pandemic, its role has deepened significantly and has divided not only various societies (nations) but also societies themselves internally. Travelling abroad (familiar-foreign) became possible only for the richest, taking antibody tests (PCR) or tests for coronavirus is expensive (healthy-sick / rich-poor), vaccination is not possible for everyone, only for the social groups designated (selected) by the state. Educational activities of all kinds have been limited (lockdown) and moved to cyberspace. Education in schools is conducted in a virtual and mixed - hybrid (real-virtual) manner. As a result of pandemic threats and the resulting change in the form of education, the segregation, grouping of students from families with different economic status has occurred. The possibility of participating in virtual education has been determined by, first of all, access to computer equipment, which every student must have in order to participate in cyberspace learning (classes, lessons, synchronous and

asynchronous lectures). Secondly, access to the Internet has become necessary, it enables establishing a virtual connection with the group, class, teacher and participation in classes. This economic and cyberspace dimension has become a clear problem, emphasizing social inequalities and stigmatizing cyberspace passivity. The very fact of having a computer and permanent access to the Internet already by definition differentiates society in economic terms, not to mention the appropriate preparation and programming of computer hardware that is used by students and teachers in cyberspace education, as well as its quality (poor-rich) and technological advancement. (digital-digitally excluded). Modern technologies also raise the topic of inequality, and the digital exclusion of older people and their marginalization (their lack in computer skills). This problem also concerns teachers and lecturers who so far have not used modern cyberspace technologies in their professional work, but as a result of the pandemic have been forced to conduct classes in the virtual world. Access to education – its virtual form, information transfer, socialization and methods of verifying the achieved learning goals are a great challenge for the modern world and despite the fact that "modern highly developed societies provide their members with universal access to education" (Gmerek 2013: 75) it highlights social inequalities, especially during the coronavirus era. The results of the research (ZN2020) of students (N = 1284), parents (N = 979) and teachers (N = 671) conducted in Poland in 2020 say that the current mental and physical well-being of both students and teachers is much worse during the COVID pandemic -19 than before the outbreak of the coronavirus. The time spent in front of the computer among the respondents significantly increased both on weekdays and on weekends. During the cyberspace educational activities 49.5% of students and 51% of teachers use the Internet on weekdays for more than 6 hours a day, and 28.4% of students and 29.5% of teachers also on weekends. 45% of teachers declare that they are not well prepared to conduct classes in cyberspace. What is more, students declare they feel sad (28.9%), lonely (27.4%), and depressed (28.4%).

Social inequalities in the COVID-19 era are particularly visible in the example of education conducted in cyberspace. They constitute a problem of the modern world of a global nature and do not only concern the situation in Poland, Ukraine or other countries of Central and Eastern Europe. Known educational forms and practices have been significantly changed, and some of them have been completely abandoned. Education and communication in the teacher-student relationship takes place mainly via the Internet. The distribution of respect has been disrupted and is particularly evident in the relationships of digitally excluded teachers with students demonstrating cyberspace proficiency. Access to education during a pandemic requires the use of modern computer equipment and access to the Internet. Cyberspace education is based on virtual contacts. This form of knowledge distribution makes it difficult to implement the processes of socialization from before the pandemic, as well as shaping attitudes and values.

Bibliography

- Gmerek Tomasz (2013), „Edukacja i nierówności społeczne (perspektywa porównawcza)”, in: Dialogi o kulturze i edukacji, Nr. 1(2)/2013, from: http://serwer1366511.home.pl/dialogi/data/documents/Dialogi_02_05_Tomasz_Gmerek.pdf [Online Resource](01.04.2021).
- Roser Max (2013), "Global Economic Inequality". Published online at OurWorldInData.org. Retrieved from: '<https://ourworldindata.org/global-economic-inequality>' [Online Resource](01.04.2021).
- Szacka Barbara (2003) “Wprowadzenie do socjologii” Oficyna Naukowa, Warszawa.
- ZN2020 – Ptaszek, G., Bigaj, M., Dębski, M., Pyżalski, J. & Stunża, G. D. (2020). Zdalna edukacja – gdzie byliśmy, dokąd idziemy? Wstępne wyniki badania naukowego „Zdalne nauczanie a adaptacja do warunków społecznych w czasie epidemii koronawirusa”. Warszawa 2020.

ZASTOSOWANIE TEORII DRAMATURGICZNEJ GOFFMANA DO OPISU DZIAŁAŃ W INSTAGRAMIE

Wstęp

Pod koniec lat 50-tych XX wieku została wydana książka „Człowiek w teatrze życia codziennego” autorstwa Ervinga Goffmana. Opisana tam teoria dramaturgiczna stanowi jeden z najbardziej rozpoznawalnych elementów dorobku socjologa. Choć przełomowość owej rozprawy pozwoliła jej zająć zaszczytne miejsce w kanonie lektur socjologicznych, obecnie wydaje się nieco marginalizowana. Niektórzy mogą uważać ją za zbyt oczywistą i mało kreatywną, gdyż bazuje na terminologii teatralnej, inni uznawać za całkiem wyczerpany wątek, jednak są również i tacy, którzy nadal widzą w niej potencjał. Teoria dramaturgiczna z pewnością jest bardzo obrazowa, ponieważ przedstawia życie codzienne w kategoriach i pojęciach teatralnych. Wyróżnia między innymi scenę i kulisę, a więc to co dzieje się na oczach widowni (w tym przypadku społeczeństwa), jak i poza zasięgiem jej oczu i uszu.

Postępująca cyfryzacja i mediatyzacja, a także powszechny dostęp do Internetu oraz zawartych w nim informacji, a także obecność mediów społecznościowych w życiu codziennym, poniekąd zaprzeczają założeniom sceny i kulisów, gdyż wszystko staje się bardziej jawne. Dzięki nowym technologiom, wydarzenia które według zamierzenia aktorów powinny pozostać za kulisami mają szansę oglądać światło dzienne. Przykładowo słynna afera podsłuchowa, w której do opinii publicznej dotarły nagrania rozmów wysoko postawionych klientów lokalu Sowa & Przyjaciele najprawdopodobniej nigdy nie miałyby miejsca, gdyby nie możliwość zapisu głosowego i szybkiego rozchodzenia się informacji przy pomocy mediów. Innym przykładem otwartości kulisów na widownię (tym razem za przyzwoleniem aktorów) są różnego rodzaju filmy „behind the scenes” (ang. za kulisami), „making of” (ang. wykonanie/tworzenie), „bloopers” (ang. wpadki). Wszystkie wyżej wymienione stanowią rodzaj odsłonięcia kulisów, wpuszczenia widzów w dotąd niedostępne rejony. Czy więc szeroko pojęte media społecznościowe ukazują całe spektrum „spektaklu”, łącznie z tym co dzieje się poza scena?

Najważniejsze kwestie związane z obrazem

Zarówno do niniejszego artykułu, jak i do pracy dyplomowej na której ten się opiera, jako pole badań wybrano serwis społecznościowy Instagram. Moje zainteresowanie skupiło się właśnie na tym kanale komunikacyjnym, nie tylko ze względu na jego popularność – według danych za rok 2019, opisanych przez WySoSocial, z Instagrama miesięcznie korzysta miliard użytkowników na całym świecie (Roguski,-) – lecz również z uwagi na relatywnie ujednoliczoną formę wpisów. Rozumiem przez to, że zazwyczaj składają się one z jakiegoś rodzaju grafiki (zdjęcia, obrazka, rysunku, animacji) i jej opisu. Wybrane medium jest szczególnie interesujące, jeśli wziąć pod uwagę, iż według wielu socjologów wizualność jest ważnym aspektem ponowoczesności, w której obecnie żyjemy.

Co więcej, zdjęcia – szczególnie zdjęcia osób – tworzą wrażenie wirtualnej współobecności, która nie tylko może podtrzymywać społeczności już istniejące, ale również tworzyć nowe (Villi, Matikainen, 2012, s. 522).

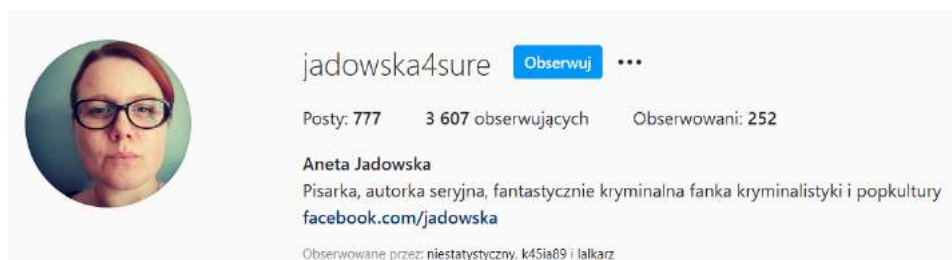
Jak pisze Konik, w języku angielskim występuje rozróżnienie na obrazy fizyczne (picture) i wyobrażenia (imagine), rozróżnia się również obraz malarski (painting), podczas gdy język polski wszystkie te znaczenia zamyka w jednym zaledwie słowie „obraz” (Konik, 2013). Jako obrazy określamy fizycznie istniejące formy artystyczne, niektóre opisy tekstowe, czy przedstawienia „myślów”. W kontekście tej określenie „obraz” odnosi się, po pierwsze, do przedstawienia graficznego obiektu lub pewnego konceptu, zbudowanego ze zbioru punktów, które tworzą całość, stanowiąc komunikat od nadawcy, który jest dekodowany i interpretowany przez odbiorcę. Obraz w tym rozumieniu może być zarówno rodzajem obiektu malarskiego, jak i fotografią.

Drugi kontekst ma znaczenie metaforyczne i polega na opisanu konceptu w sposób pozwalający na uzyskanie przez odbiorcę ogólnego wyobrażenia na jego temat. W tym znaczeniu obraz to byt abstrakcyjny, postrzegany i opisywany przez nadawcę komunikatu, a interpretowany i wyobrażany przez odbiorcę – nie posiadający realnie istniejącego przedstawienia graficznego.

Jeśli mowa o obrazie, to trzeba też wspomnieć o wielości możliwości interpretacyjnych. Jak stwierdza Rose, różne publiczności mogą odbierać i interpretować tę samą grafikę na zupełnie odmienne sposoby. Badaczka zaznacza jednak, że dla odbioru dzieła ważny jest sposób w jaki zostały ułożone sportretowane elementy. Określa to jako kompozycję obrazu (Rose, 2010, s. 43-47). Z pewnością ma rację, ponieważ elementy znajdujące się na pierwszym planie, wyróżniające się żywymi kolorami czy sporym rozmiarem zazwyczaj zauważa się jako pierwsze, natomiast te które są mniejsze, „szare” i znajdują się gdzieś na drugim planie lub w tle, dostrzega się dopiero przy dłuższym obcowaniu z obrazem.

Instagram jako pole do przełożenia i zastosowania teorii dramaturgicznej

Warto zastanowić się, jak wyglądałaby Goffmanowska teoria dramaturgiczna, gdyby przenieść ją na pole działań Internetowych. Dla przykładu przeanalizowane zostanie konto instagramowe Anety Jadowskiej.

Rys. 1: Konto instagramowe Anety Jadowskiej, dostęp: 15.03.21

Aktorem tutaj będzie nie tyle osoba fizycznie istniejąca w przestrzeni realnej, ile jej profil – sygnowany nazwiskiem bądź nie – zamieszczony w przestrzeni wirtualnej. Osobie realnej można by raczej przypisać rolę reżysera i scenografa zarazem. Samo istnienie profilu sprawia, że w naszym umyśle jego właściciel funkcjonuje już jako ktoś żyjący – choć czasami bywa to mylące ze względu na istnienie fałszywych kont. W analizowanym przypadku Aktorem jest konto o nazwie *jadowska4sure*, a Reżyserem polska pisarka Aneta Jadowska.

Sceną będzie przestrzeń danej platformy lub platform społecznościowych. To w ich obrębie dokonują się działania i to one przyciągają widzów, którymi są osoby ukryte za swoimi profilami-aktorami. Nie rozpatruję tu kont fałszywych i/lub prowadzonych przez boty, gdyż tego typu rozważania nie przyniosą żadnych konkretnych wniosków dotyczących przenoszenia teorii dramaturgicznej do przestrzeni cyfrowej.

Ciekawym zagadnieniem jest, co się dzieje z kulisami w przestrzeni internetowej? Czy w ogóle istnieją? Czy można za nie uznać upublicznienie zdjęć, które są nie do końca „idealnie” wykonane? Może filmików backstage’owych? Fotografii oznaczonych #nomakeup? Moim zdaniem nie. Nic co upubliczniamy nie jest prawdziwymi kulisami. Aktorzy jedynie sprawiają wrażenie, że wpuszczają publikę w „niedostępne rejony”, co jest nie tyle kłamstwem, ile pewnym rozmyciem rzeczywistości, gdyż sami właściciele profili niejednokrotnie uważają, że pokazują innym kulisy. Prawda jest jednak taka, że te „kulisy” są reżyserowane dokładnie tak samo jak rzeczy, dziejące się na scenie. Być może pokazują więcej rzeczywistych emocji czy wydarzeń, które wymknęły się poza scenariusz, jednak fakt, że mamy kontrolę nad tym pojawi się na profilu sprawia, że mamy też moc dokonania selekcji

tego, co chcemy pokazać. Być może jedynie niespodziewane wydarzenie podczas transmisji na żywo byłoby pokazaniem prawdziwych kulisów.

Wyżej pokazany obraz z profilu jadowska4sure wydaje się wpuszczać Widza za kulisy, lecz w

Rys. 2: Zdjęcie z profilu jadowska4sure: 12.03.21

rzeczywistości pokazuje jedynie maleńki, wybrany wycinek tego co działo się w momencie wykonywania zdjęcia. Nie wiemy w jakim stanie jest reszta remontowanego mieszkania, czy w pomieszczeniu – poza fotografowanym fragmentem podłogi – panuje idealny porządek, czy też na stole piętrzą się pozostałe po posiłku naczynia. Aneta Jadowska jako reżyser pozwala Widzom na obejrzenie skrawka prywatności, wpuszcza ich dokładnie kontrolując co widzą, a jednocześnie dając im poczucie, że pozostają z nią w bliskiej relacji zapośredniczonej obecności. Powyższa analiza nie dowodzi, że pisarka jest osobą wyrachowaną czy nieuczciwą, próbującą oszukać własną widownię. Przeciwnie, dzięki zamieszczaniu bardziej osobistych treści jest w stanie zbudować bliższą relację z Widzami, wyzwolić w nich pozytywne odczucia, być może zainspirować, a na pewno sprawić, że będą odczuwali jej obecność, a więc –prawdopodobnie pozytywnie – oddziałuje na ich emocje.

Z podobnych mechanizmów korzystają wszyscy użytkownicy mediów społecznościowych, reżyserując swoje „wirtualne życie”, według kreowanej przez siebie jaźni odzwierciedlonej (Reżyser dodaje takie treści, aby Aktor był widziany przez Widownię w określony sposób, ale dobór opiera na własnym przekonaniu, jak zareaguje Widownia).

W związku z tym można uznać, iż Goffmanowskie kulisy nadal istnieją, a stanowi je strefa nieupubliczniana. Nawet konta, które są prowadzone wyjątkowo szczegółowo i ukazują dużą dozę emocji – np. kłótnie i spory, w jakich uczestniczy właściciel konta – nie są „bardziej szczerze”, ale po prostu prowadzą specyficzny rodzaj narracji. Dobór rekwizytów i scen pokazuje, w jakim świetle Aktor – intencjonalnie – ma być postrzegany. Zdając sobie sprawę z tego, że spektakl jest reżyserowany można wyciągać na jego temat bardziej zobiektywizowane wnioski, gdyż świadomość ingerencji Reżysera w narrację Aktora wiąże się ze świadomością dokonywania przez reżysera selekcji scen. W takim układzie badacz korzystający jedynie z materiałów upublicznianych powinien również zdawać sobie sprawę, że nie ma wejścia za PRAWDZIWE kulisy, a jedynie może obserwować pewne ich elementy, które Reżyser chce mu pokazać.

Podsumowanie

Społeczeństwo późnonowoczesne ma też dużą tendencję do zachowań ekshibicjonistycznych i autoprezentacyjnych – szczególnie w sieci. Dowodem na to jest chociażby istnienie niezliczonej ilości platform, na których ludzie dzielą się różnymi aspektami swojego życia. Ważnym spostrzeżeniem jest jednak to, że działalność w mediach społecznościowych jest zazwyczaj procesem przemyślanym w taki sposób, by pasował do wizerunku, który podmiot chce budować. Dlatego właśnie teoria dramaturgiczna wydaje się być niemalże stworzona do opisu tego typu zachowań, jeśli tylko dostosujemy jej założenia do pola, na którym chcemy badać te działania – co mam nadzieję, przynajmniej częściowo, udało mi się zaprezentować.

Bibliografia

- Roguski, Artur. (-) Użytkownicy social media w Polsce i na świecie, dostęp: 25.03.21, <https://www.whysosocial.pl/uzytkownicy-social-media-w-polsce-i-na-swiecie/>
- Villi, Mikko. Matikainen Janne. (2012) Wiadomość zdjęciowa jako forma komunikacji wspólnotowej. W: Fotospołeczeństwo. Antologia tekstów z socjologii wizualnej (s. 516-535). Kraków: Wydawnictwo ZNAK.
- Goffman, Erving. (2000). Człowiek w teatrze życia codziennego. Warszawa: Wydawnictwo KR.
- Rose, Gillian. (2010). Interpretacja materiałów wizualnych. Krytyczna metodologia badań nad wizualnością. Warszawa. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Konik, Roman. (2013). Między przedmiotem a przedstawieniem. Filozoficzna analiza sposobów obrazowania w oparciu o malarstwo, fotografię i obrazy syntetyczne. Wrocław: Oficyna Wydawnicza ATUT

References

- Bauman, Zygmunt. (2011). Ponowoczesne wzory osobowe. W: *Studia Socjologiczne* 2011 (1).
- Boksański, Zbigniew. (2016). Indywidualizm a integracja społeczna. W: Ład społeczny i jego przedstawienia. Księga jubileuszowa Profesora Jacka Wodza. s. 59-68. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Giddens, Anthony. (1990). The Consequences of Modernity. Cambridge: Polity Press. *Introduction*. Dostęp 19.12.2020 <https://tiny.pl/7vxg4>
- Harper, Douglas. (2012). Argument za socjologią wizualną. W: Fotospołeczeństwo. Antologia tekstów z socjologii wizualnej (s.193-217). Kraków: Wydawnictwo ZNAK.
- Iwasiński, Łukasz. (2015). Społeczeństwo konsumpcyjne w ujęciu Zygmunta Baumana. W: *Kultura i społeczeństwo*, 2015 (4), s. 3-22.
- Kellner, Douglas. (2012). Czas spektaklu. W: Fotospołeczeństwo. Antologia tekstów z socjologii wizualnej (s. 552-581). Kraków: Wydawnictwo ZNAK.
- Mirzoeff, Nicholas. (2012). Czym jest kultura wizualna?. W: Fotospołeczeństwo. Antologia tekstów z socjologii wizualnej (s. 158-192). Kraków: Wydawnictwo ZNAK.
- Ogonowska, Agnieszka. (2012). W: *Komunikologia. Teoria i praktyka komunikacji*. (s. 53-67). Poznań. Wydawnictwo Naukowe Instytutu Filozofii UAM
- Piłat-Borcuch, Magdalena. (2013). Pomędzy tożsamością osobową a postawą społeczną. W: *Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej. Seria: Organizacja i Zarządzanie* (65)
- Sontag, Susan. (2012). Świat obrazów. W: Fotospołeczeństwo. Antologia tekstów z socjologii wizualnej (s. 387-404). Kraków: Wydawnictwo ZNAK.

СЕКЦІЯ 2. СОЦІАЛЬНА РОБОТА

Вербовська В., Козак М.

Національний університет «Львівська Політехніка»

ПРОФІЛАКТИКА ВІЛ/СНІДУ СЕРЕД МОЛОДІ МЕТОДАМИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Сьогодні світ захопила світова пандемія COVID-19, зусилля багатьох інституцій скеровані на подолання чи мінімізацію наслідків пандемії. Не слід забувати, що одночасно, вже не перший рік панує інша, не менш масштабна епідемія – ВІЛ/СНІД. За оцінкою ВООЗ/ЮНЕЙДС Україна продовжує залишатись регіоном із високим рівнем поширення ВІЛ серед країн Центральної Європи та Східної Азії. Щороку число інфікованих та померлих лише зростає. (Центр громадського здоров'я МОЗ України, 2019). Оскільки дієвих препаратів, які б зупинили поширення ВІЛ-інфекції та могли повністю вилікувати хворого на СНІД нема, тому саме попередження нових випадків інфікування є основною зброєю в боротьбі з поширенням вірусу. Первинна профілактика та відповідні знання відносно проблематики ВІЛ/СНІДу є важливою складовою для комплексної протидії пандемії.

Основні питання щодо формування та розвитку системи протидії ВІЛ/СНІДу в Україні висвітлені у працях: А. Бега, Л. Беленська, Т. Дешко, Є. Романенко, В. Рудого, О. Сафіного, Т. Семигіної, Ю. Скуйбіда, О. Тараханч, А. Толопило, І. Хожило, О. Худоби, А. Якобчука та ін. Незважаючи на дослідницьку роботу у цьому напрямку, питання дієвої профілактики ВІЛ/СНІДу методами соціальної роботи залишаються відкритими. Майбутнє країни залежить в першу чергу від пошуків оптимальних способів збереження та зміцнення здоров'я населення, особливо молоді, яку потрібно ретельно ознайомлювати з базовою інформацією про ВІЛ/СНІД та вагому частку профілактичних і лікувальних програм спрямовувати саме на молоде покоління.

Ретроспективний аналіз державних програм щодо профілактики ВІЛ/СНІДу в Україні, зокрема, першої (1992-1994 рр.) та другої (1995-1997 рр.) національних програм профілактики СНІДу не передбачали запобіжних заходів щодо інфікування ВІЛ серед споживачів наркотичних ін'єкційних препаратів, мали на меті вжити засоби лише для того, щоб запобігти зараженню ВІЛ через використання донорської крові, через що не вдалось зупинити розповсюдження хвороби серед найуразливіших категорій населення. Третя програма (1999-2000 рр.) вже мала певні зміни у своїй стратегії, оскільки передбачала впровадження Закону України «Про запобігання захворюванню на синдром набутого імунodefіциту (СНІД) та соціальний захист населення», у якому було зазначено про зобов'язання держави, які б відповідали міжнародним стандартам. У четвертій програмі (2001-2003 рр.) увага зосереджувалась на залученні громадських організацій до профілактики захворювання та безпосередній підтримці хворих. П'ята програма (2004-2008 рр.) мала два напрями: запобігти ВІЛ-інфекції і СНІДу та забезпечення відповідного медичного догляду ВІЛ-інфікованих та хворих на СНІД. (Скуйбіда, 2005). Варто зазначити, що усі програми враховували тільки медичний аспект розповсюдження інфекції і упустили соціальні проблеми. Лише програми 2009-2013 рр. та 2014-2018 рр. почали розглядати комплексний підхід до профілактики і застосування первинної профілактики серед молоді з залученням засобів масової інформації з метою пропагування здорового способу життя. (Постанова КБУ, 2012). Оскільки історія боротьби України з цією хворобою тривалий час враховувала лиш медичну сторону хвороби, вважаємо доцільним розглянути зазначену проблему з точки зору саме соціальної профілактики.

Можемо виділити три рівні соціальної профілактики хвороби: первинна, вторинна, третинна. Первинна профілактика має на меті фіксацію небезпечних умов, які можуть стати причиною інфікування дітей; необхідність забезпечити відповідний рівень знань відносно

проблем, які є взаємопов'язаними з ключовими шляхами інфікування, підштовхнути до усвідомлення необхідності збереження здоров'я та відповідальної поведінки, яка сформує відповідні цінності щодо здорового способу життя. Щодо вторинної профілактики: тут важливо використовувати настанови щодо свідомого споживання різноманітних засобів, які можуть нести шкоду здоров'ю дітей та молоді у яких зафіксовано ризиковану поведінку, та необхідність у відповідній мотивації задля сприяння змін поведінки та належний супровід на цьому етапі.

Третинна соціально-педагогічна профілактика ВІЛ-інфікування ставить перед собою завдання сформуванню позитивного ставлення до використання антиретровірусної терапії, сприяти позитивним змінам у життєдіяльності та, відповідно, супроводжувати цей процес, обов'язково забезпечити створення групи взаємодопомоги серед дітей позбавлених догляду, які живуть з ВІЛ/СНІД (Лях та Серeda, 2014).

Одним із дієвих способів профілактики ВІЛ/СНІДу у молодіжному середовищі вважається вулична соціальна робота, яка передбачає налагодження комунікації з учасниками «закритих» соціальних груп задля надання необхідних послуг, у тому числі інформаційних.

Якщо проаналізувати вуличну соціальну роботу на Заході то слід зазначити, що вона включає зустрічі соціальних працівників із клієнтами, спираючись на контракти, які можуть бути у формі усних домовленостей. В Україні ж вулична робота має характер епізодичної діяльності, яка реалізується через виїзд за певним маршрутом, який є визначеним у соціальному паспорті району. Забезпечення представників «закритих груп» можливістю використовувати послуги фахівців - є головним завданням вуличної соціальної роботи. У контексті проблематики роботи такий вид профілактики здійснюється з метою організації інтервенцій у «закриті» соціальні групи, котрі є уразливою категорією щодо інфікування ВІЛ. Також зазначимо, що представниками «закритих» соціальних груп є: споживачі ін'єкційних наркотичних речовин, працівники секс-бізнесу, безпритульні підлітки й молодь та люди, які не мають даху над головою (Мельник, 2016).

На нашу думку, найефективнішим підвидом вуличної профілактики є принцип «рівний – рівному», який полягає у залученні менторів однакового віку для передачі відповідних знань цільовій групі, оскільки такий метод передбачає використання індивідуального досвіду та формування особливого підходу для кожного. Проте цей вид профілактики несе за собою низку проблем для соціальних працівників, зокрема: професійне вигорання через складність роботи, відсутність налагодженої співпраці з працівниками правоохоронних органів, що може становити проблему, незначна кількість інвесторів, які б фінансували програми вуличної роботи ускладнює забезпечення працівників відповідними засобами, які пришвидшують встановлення комунікації з клієнтом (Богдан та Філь, 2004).

Висновок: Отже, ключовим аспектом профілактики ВІЛ/СНІД в Україні є саме комплексний підхід; врахування, як медичних особливостей так і соціальних, використання первинної, вторинної та третинної соціальної профілактики та обов'язкового використання вуличної соціальної роботи. Оскільки молодь є однією з уразливих категорій населення, відповідно, дуже важливо донести необхідну інформацію щодо профілактики та надання необхідних послуг у випадку інфікування до представників «закритих» груп, що, власне, і є основною метою вуличної соціальної роботи. Також не менш важливою є підготовка відповідних фахівців з зазначеної тематики. Необхідно посилити соціально-просвітницьку роботу у напрямку профілактики ВІЛ/СНІДу та виділяти більше ресурсів для реалізації різноманітних програм, у тому числі й вуличної соціальної роботи з метою надання їй систематичного характеру.

Список використаних джерел

- Богдан, Д., Філь, С. (2004). Вулична соціальна робота як метод профілактики ВІЛ/СНІДу. Соціальна робота і охорона здоров'я. Київ. Вид. дім «Києво-Могилянська академія».
URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/14090>
- Лях, Т.Л., Серeda, В.Г. (2014). Зміст, форми та методи соціально-педагогічної профілактики ВІЛ/СНІДу серед бездоглядних дітей. Чернігів. Вісник Чернігівського національного

педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. URL: <http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/5822>

Мельник, Л. П. (2016). Особливості соціальної роботи по профілактиці ВІЛ/СНІДу в молодіжному середовищі. Київ. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. І.Огієнка. Серія: Соціально-педагогічна.

Про затвердження Загальнодержавної програми забезпечення профілактики ВІЛ інфекції, лікування, догляду та підтримки ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД на 2009-2013 роки: Постанова від Верховної Ради України від 05.06.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1026-17#n9>

Скуйбіда, Ю. В. (2005). Проблема ВІЛ/СНІДу як питання порядку денного в публічній політиці України. Наукові записки. Політичні науки. URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/7960>

Центр громадського здоров'я МОЗ України. Результати оцінювання кількості людей, які живуть з ВІЛ, на початок 2019 року URL: <https://www.phc.org.ua/news/rezultati-ocinyuvannya-kilkosti-lyudey-yaki-zhivut-z-vil-na-pochatok-2019-roku>

References

Bohdan, D., Fil, S. (2004). Street work as the HIV/AIDS prevention method. Sotsialna robota i okhorona zdorovia. Kyiv. Vyd. dim «Kyievo-Mohylianska akademiia». URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua>

Liakh, T. L., Sereda, V. H. (2014) Contents, forms and methods of social-pedagogical prevention of HIV/AIDS among street children. Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu. Serii: Pedahohichni nauky. URL: <http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/5822>

Melnyk, L. P. (2016). Features of social work on HIV/AIDS prevention in youth environment. Kyiv. Zbirnyk naukovych prac Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni I.Ohiiienka. [In Ukrainian]

Skuibida, Y. V. (2005). Problem of HIV/AIDS as issue of a genda setting in public policy. Naukovi zapysky. Politychni nauky. URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/7960>

Гаврилова В., Проскура В.

Національний університет «Львівська Політехніка»

МЕТОДИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ У ПРОТИДІ ШКІЛЬНОГО БУЛІНГУ

Останніми роками визнано поширення такого явища, як шкільний булінг, яке в повній мірі поборити неможливо. Однак завдання будь-якого суспільства, особливо якщо це стосується захисту прав дитини та формування майбутньої системи цінностей - зменшити і кількість, і гостроту всіх крайнощів та активно сприяти дитячому колективу ефективно пройти процес формування як індивідуальних «я», так і групових «ми» (Безпалько, 2005).

Булінг носить груповий та масовий характер і його подолання має носити комплексний характер. Тобто включати у себе не лише роботу з окремими дітьми, але й - з колективами та суспільством у цілому. Соціальний працівник повинен вміти здійснювати роботу у будь-яких формах. Так як булінг - явище, яке стосується групи людей, а не одного індивіда, то в такому випадку переважатиме саме групова робота. Важливо розуміти, що груповий підхід повинен нести у собі передбачення мінімізування насилля підлітками у будь-якій його формі.

Найчастіше булінг відбувається в місцях, де контроль або нагляд дорослих найменший або взагалі відсутній. Це можуть бути коридори, вбиральні, роздягальні, подвір'я, сходи, їдальня тощо. Іноді дитина може піддаватися булінгу й поза територією закладу освіти. Такі випадки можуть трапитися по дорозі додому, у дворі дому, під час шкільних екскурсій тощо (Васянович, 2011).

Невід'ємним наслідком поширення булінгу в дитячому середовищі є перехід до агресивних дій, які носять злочинний характер, що викликає небажані негативні тенденції у функціонуванні молодіжного середовища та суспільства загалом. За загальними правилами, відповідальність за булінг настає, коли людині виповняється 16 років (стаття 12 КУпАП) (Дуткевич, 2012). Найефективнішими формами роботи згідно дослідження та протидії булінгу будуть: анкетування; лекційна форма роботи; організація та проведення тренінгів; виховні роботи; круглі столи; позашкільні заняття; дебати; розповсюдження друкованого матеріалу (листівки, безкоштовні газети з молодіжною тематикою, буклети).

Важливим є те, що необхідна індивідуальна робота з тими підлітками, які стикались з булінгом безпосередньо. В ході такої роботи потрібно пам'ятати, що ініціатори булінгу не є злочинцями, адже не завжди до таких дітей приходять повне усвідомлення власних вчинків. Важливо пам'ятати, що заходи проведені з підлітками повинні мати багатогранний характер.

Ще одним важливим пунктом у роботі з боротьбою булінгу є переконання підлітків в тому, що демонстративний характер їх поведінки повинен бути усунутий. Адже булер виконує свої дії більшою мірою задля того, щоб отримати заохочення та підтримку з боку його прихильників. З цього можна зробити висновок, що при втраті схвалення оточення, підліток втратить мотивацію до булінгу як такого (Юрчик, 2014).

Отже, булінг – це агресивна свідомо або несвідомо поведінка однієї дитини, групи дітей, молоді або будь-якого з дорослих по відношенню до іншої дитини або дітей, що виражається у фізичному або психологічному жорстокому ставленні та поведінці. Це соціальне явище потребує детального вивчення для припинення подальших дій такого характеру на дітьми. Усвідомлення такого соціального явища повинно формуватися у громадян в першу чергу на переконаності в актуальності проблеми та необхідності вживати всіх можливих заходів для профілактики цього явища.

Список використаних джерел

- Безпалько О.В. (2005). *Соціальна робота в громаді. / навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів.*
Васянович Г.П. (2011). *Педагогічна етика. / навч. посібник.*
Дуткевич Т.В. (2012). *Дитяча психологія. / навч. посібник.*
Юрчик О.М. (2014). *Аналіз психологічних чинників шкільного насильства в початкових класах / О.М. Юрчик, О. Кікінежді (Ред),. Дитинство без насилля: суспільство, школа і сім'я на захисті прав дітей: зб. матеріалів Міжнародної 209 науково-практичної конференції(с.267-269). Тернопіль: Вид-во «Стереарт».*

References

- Bezpal'ko O.V. (2005). *Sotsial'na robota v hromadi. / navch. posib. dlya stud. vyshch. navch. zakladiv. [in Ukrainian]*
Vasyanovych H.P. (2011). *Pedahohichna etyka. / navch. posibnyk. [in Ukrainian]*
Dutkevych T.V. (2012). *Dytyacha psykholohiya. / navch. posibnyk. [in Ukrainian]*
Yurchyk O.M. (2014). *Analiz psykholohichnykh chynnykiv shkil'noho nasyt'stva v pochatkovykh klasakh / O.M. Yurchyk, O. Kikinezhdhi (Red),. Dytynstvo bez nasyllya: suspil'stvo, shkola i simya na zakhysti prav ditey: zb. materialiv Mizhnarodnoyi 209 naukovopraktychnoyi konferentsiyi(s.267-269). Ternopil': Vyd-vo «Stereoart». [in Ukrainian]*

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФІЛАКТИКИ ПІДЛІТКІВ З ПРОЯВАМИ ДЕВІАНТНОЇ

Однією з найгостріших проблем сучасної освітньої-виховної системи є зростання труднощів у виховній роботі з девіантними підлітками. Зростання їх кількості зумовлено різними причинами: це й надлишок вільного часу і невміння його раціонально використовувати, відсутність позитивних інтересів та цікавої діяльності поза школою, примітивні потреби, емоційна нестійкість, асоціальне спілкування та інші.

Станом, на сьогоднішній день, багато батьків, щоб прогледувати родину, працюють за кордоном, або на двох роботах; низький рівень сформованості батьківської, чоловічої, відповідальності перед родиною; ситуація з COVID-19, коли діти мають багато вільного часу та використовують його не завжди з користю для свого розвитку. Проблемою профілактики девіантної поведінки набуває великої необхідності. Разом із тим, авторитетом для дітей підліткового віку є друзі, однокласники чи товариші (Сьомкіна, 2020).

Профілактика девіантної поведінки повинна здійснюватися з урахуванням наукових підходів, емпіричних даних, теоретичних положень, узагальнень щодо практики суспільного життя, законодавчо-нормативного забезпечення, історико суспільних і сучасних реалій у профілактиці девіантної поведінки. Профілактика в соціальній роботі не від'ємною від партнерської взаємодії фахівців різних закладів, установ, організацій. Загалом сьогодні поставлено вимогу застосування універсального підходу до профілактики поведінкових девіацій у діяльності спеціаліста соціальної роботи що стосується підлітків (Андрусишин, 2019).

Метою соціальної профілактики девіантної поведінки підлітків є створення умов для уникнення проблем, повноцінної життєдіяльності людей і задоволення ними своїх потреб соціально прийнятним способом. Серед різних методів профілактики неабияку роль відіграють соціальній рекламі. Роль цієї реклами полягає не тільки у привернення громадської уваги до суспільної проблеми, а й надає варіанти її рішення і закликає до їх практичного втілення. Найпоширенішими прикладами соціальної реклами як методу профілактики девіантної поведінки підлітків є кампанії по боротьбі з палінням, наркоманією, алкоголізмом, порушенням правил поведінки.

Соціальна реклама є доволі ефективним інструментом інформативного та профілактичного впливу на поведінку підлітка, що може формувати його моральні цінності та позитивні норми поведінки для запобігання, протидія та обмеження соціальних проблем у молодіжному середовищі (Єсіна та Стрельнікова, 2020)

Отже, суть девіантної поведінки полягає в тому, що людина не дотримується вимог соціальної норми, вибирає відмінний від вимог норми варіант поведінки в тій чи іншій ситуації, що веде до порушення міри взаємодії особистості та суспільства, групи та суспільства, особистості та групи.

Більшість педагогічних працівників вважає, що достатньо розробити один алгоритм роботи із зазначеною категорією учнів, і проблему буде розв'язано. Проте в кожному окремому випадку має здійснюватися психолого-педагогічний супровід девіантна з урахуванням індивідуальних, вікових, особливостей, уподобань, оточення та ситуації розвитку.

Список використаних джерел

- Андрусишин Р.М. (2019) Сучасний стан профілактики девіантної поведінки підлітків / *Юридичний науковий електронний журнал*, розділ 11 №1. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2019/55.pdf
- Єсіна Н.О., Стрельнікова О.О. (2020) Роль соціальної реклами у профілактиці девіантної поведінки / *Всеукраїнської науково-практичної конференції*, м. Харків, / за ред. М.П. Васильєвої. Харків: ХНПУ імені Г.С. Сковороди. 125 с. URL: <http://dspace.hnpu.edu.ua>

Сьомкіна І.С. (2020) Можливості творчої колективної діяльності в профілактиці девіантної поведінки підлітків / *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка* No 7(338). URL: <http://visnyk.luguniv.edu.ua/index.php/vped/article/view/452>

References

- Andrusyshyn R.M. (2019) Suchasnyy stan profilaktyky deviantnoyi povedinky pidlitkiv / *Yurydychnyy naukovyy elektronnyy zhurnal, rozdil 11 №1*. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2019/55.pdf [in Ukrainian]
- Yesina N.O., Strel'nikova O.O. (2020) Rol' sotsial'noyi reklamy u profilaktytsi deviantnoyi povedinky / *Vseukrayins'koyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi, m. Kharkiv, / za red. M.P. Vasylyevoyi*. Kharkiv: KHNPU imeni H.S. Skovorody. 125 s. URL: <http://dspace.hnpu.edu.ua> [in Ukrainian]
- Somkina I.S. (2020) Mozhlyvosti tvorchoyi kolektyvnoyi diyal'nosti v profilaktytsi deviantnoyi povedinky pidlitkiv / *Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka* No 7(338). URL: <http://visnyk.luguniv.edu.ua/index.php/vped/article/view/452> [in Ukrainian]

Горна О.

наук. керівник: к. біологічних наук, доцент Козак М.
Національний університет «Львівська політехніка»

PR-ТЕХНОЛОГІЇ У ПРОЦЕСІ ВРЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ

Сьогодні важко уявити світ без використання масмедіа або сучасних інформаційних технологій. Це можуть бути як і соціальні мережі, так і повчальні відеоролики різної тематики, чи просто статі газет в електронному вигляді.

На теперішній час PR займає вагомую роль у найрізноманітніших сферах життя суспільства – соціальна сфера не є винятком. Проте, у соціальній, як і в будь-яких інших сферах життя суспільства, часто виникають певні негаразди, чи, правильно кажучи, соціальні проблеми. Соціальною проблемою можна назвати певні суспільні протиріччя, які виникають у зв'язку між реальним і бажаним станом. Це протиріччя викликає у соціумі певну напруженість і дисбаланс, тому потрібно вміти знаходити правильні підходи до вирішення цієї проблеми. Одним із таких підходів є вміння використовувати зв'язок із громадськістю (Public Relations).

Питання використання PR-технологій, як інструмента врегулювання соціальних проблем, були предметом наукових досліджень дуже малої кількості науковців, а саме Н. Л. Новікової, Я. П. Дубініної та декількох інших.

Для того, щоб в повній мірі розкрити роль PR-технологій у вирішенні соціальних проблем – потрібно розуміти саме значення терміну «PR». Отже, існує значна кількість визначень PR:

- «Зв'язки з громадськістю — формування системи комунікацій соціального суб'єкта з громадськістю, що забезпечує оптимізацію соціальних взаємодій зі значимими для нього сегментами середовища» (*Шишкіна, 2002*) (*Шишкіна, 2002*);
- Сем Блек (англійський вчений) (*Климанська, 2014*) дає своє трактування поняття PR: «плановані, тривалі зусилля, спрямовані на створення та підтримку доброзичливих відносин і взаєморозуміння між організацією та її громадськістю».

Визначень, насправді, є значна кількість, проте, в усіх них можна виділити один загальний момент: взаєморозуміння, соціальна взаємодія та комунікація організації з громадськістю. Тобто, public relations пов'язані саме з формуванням суспільної думки з метою зробити її сприятливою для певних цілей. Таким чином, можна сказати, що PR-технології в соціальній сфері, тобто соціальний PR – це один із видів комплексної діяльності, що відповідає

за управління репутацією та іміджем організації, а його основним завданням виступає соціальна комунікація – обмін важливою, соціально значущою інформацією між соціальними групами.

Важливим аспектом діяльності PR-технологій є інструменти, які використовують врегулювання соціальних проблем. Серед цих інструментів пропоную виділити:

- благодійність,
- спонсорство,
- організацію та проведення культурномасових заходів,
- реалізацію довгострокових соціальних програм,
- створення та реалізація соціальних проектів

Підсумовуючи, потрібно сказати, що PR-технології є головним фактором зростання взаємної довіри та підвищення рівня комунікації між організаціями (кампаніями) і населенням. PR-інструменти допомагають громадськості з тими проблемами, які держава інколи відкадає на ненайперше місце. Тобто, сам Public relation відіграє важливу роль у суспільстві, так, як соціальні проекти, як одні із інструментів PR-технологій у соціальному аспекті, допомагають розвитку парадигми соціального партнерства і в той же час знижують соціальну напруженість.

Список використаних джерел

- Климанська Л. Д. Зв'язки з громадськістю: технології прагматичної комунікації: навч. посіб. / Л.Д. Климанська / М-во освіти і науки України, Нац. ун-т "Львів. Політехніка". — Л.: Вид-во Львів. Політехніки, 2014. — 164 с.
- Новікова, Н. Л., & Пritула, К. В. Соціальні мережі як інструмент для органів державної влади для налагодження зв'язків з громадськістю. *Інвестиції: практика та досвід*, (5-6), 2020.— 123-127. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/5-6_2020/21.pdf
- Шишкіна М.А. Паблік рилейшнз в системі соціального управління / М.А. Шишкіна. — СПб: Русич, 2002. — 441 с. — (Паллада-медиа). URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=19659255>

References

- Klimanska L. D. Zv'yazki z gromadskisty: tehnologiyi pragmatichnoyi komunikatsiyi: navch. posib. / L.D. Klimanska / M-vo osviti i nauki Ukrayini, Nats. un-t "Lviv. Politehnika". — L.: Vid-vo Lviv. Politehniki, 2014. — 164 s.
- Novikova, N. L., & Pritula, K. V. Sotsialni merezhi yak instrument dlya organiv derzhavnoyi vladi dlya nalagodzheniya zv'yazkiv z gromadskisty. *Investitsiyi: praktika ta dosvid*, (5-6), 2020.— 123-127. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/5-6_2020/21.pdf
- Shishkina M.A. Pablik rileyshnz v sisteme sotsialnogo upravleniya / M.A. Shishkina. — SPb: Rusich, 2002. — 441 s. — (Pallada-media). URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=19659255>

Завитик М.

науковий керівник: к. соціологічних н., доц. Медіна Т.
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ЗАХОДИ ПРОФІЛАКТИКИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА СЕРЕД СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ОНЛАЙН-ОПИТУВАННЯ)

За даними статистики, домашнє насильство є актуальною, проте найбільш замовчуваною проблемою суспільства. За словами міністра соціальної політики Ю. Соколовської, «кожна п'ята жінка в Україні стикалася з тією чи іншою формою насильства; у 2019 році зафіксовано понад 130 тисяч звернень громадян з приводу домашнього насильства, з них 88 % - від жінок, 10 % - від чоловіків» (Кожна 5 жінка в Україні стикається з тією чи іншою формою насильства, 2020).

Домашнє насильство чинить вкрай негативний вплив на людину. Це проявляється в зниженні самооцінки, тривожності, схильності до депресії. В умовах COVID-19, коли сім'ї опинились в замкненому просторі на тривалий час, проблема набула більш гострого характеру.

«Домашнє насильство – діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю» (Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», 2019).

Враховуючи пріоритетність протидії домашньому насильству серед заходів соціальної політики держави, важливо проаналізувати досвід студентської молоді щодо домашнього насильства. З цією метою серед студентів різних факультетів Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича було проведено онлайн-опитування, в якому взяли участь 67 респондентів. Результати дослідження не можна вважати репрезентативними, проте вони дають можливість побачити загальні тенденції у зазначеній проблемі.

Згідно отриманих результатів, 4,8% респондентів часто були жертвою насильства чи агресії, 62,7% були рідко і лише 32,8% ніколи (див. рис. 1).

Рисунок 1. Розподіл відповідей на питання: «Як часто вам доводилося бути жертвою агресії або насильства?» (у % до загальної кількості опитаних)

Ситуації, за яких респонденти стали жертвами агресії або насильства, включають різних учасників - з учнями/студентами – 41,8%, в соціальних мережах – 37,3%, домашні – 32,8%, вуличні – 26,9%, найменше опитані конфліктували з викладачами (вчителями) - 14,9% (див. рис. 2). Отже, конфлікти в шкільному середовищі є найпоширенішим явищем (включають конфлікти з учнями та вчителями). Кожен третій учасник стикався з насильством в сім'ї, яке є предметом нашого аналізу.

Рисунок 2. Розподіл відповідей на питання: «За яких обставин ви виявилися жертвою насильства?» (у % до загальної кількості опитаних)

Відповіді на наступне питання демонструють, що стикалися з насильством в сім'ї 26,9% респондентів, проте в попередньому питанні цю відповідь обрали 32,8% опитаних студентів (див. рис. 3). Отже, пряме запитання дає менший відсоток відповідей. Можна припустити, що частина студентів приховує цей факт.

Чи стикалися Ви з випадками насильства у Вашій сім'ї?

67 відповідей

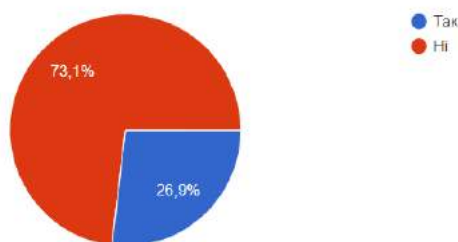

Рисунок 3. Розподіл відповідей на запитання «Чи стикалися Ви з випадками насильства у Вашій сім'ї?» (у % до загальної кількості опитаних)

Відповіді на питання щодо форм покарання в сім'ї дає можливість зробити висновок, що частина учасників дослідження були жертвами домашнього насильства: 17,9% називали образливим словами, 17,9 % могли вдарити рукою, 16,4% - ременем, 4,5% били тим, що потрапить під руку, 16,4% примушували сидіти вдома, 6 % позбавляли кишенькових грошей, у 37 % відбирали або забороняли користуватися певними речами (наприклад, телефоном), з 28 % не розмовляли протягом певного часу.

Після факту вчинення насильства опитані зверталися по допомогу до батьків (21 %), родичів (13,4%), друзів (22,4%), вчителів (6%), шкільного психолога (3%).

Лише 46,3 % респондентів були учасниками профілактичних заходів щодо насильства. Враховуючи, що більшість таких заходів проводиться в закладах освіти, подібні відповіді свідчать про недостатню увагу з боку їх керівництва.

Учасники дослідження зазначили, яким формам профілактики насильства вони б надали перевагу (див. рис. 4). Відповіді засвідчили першочергову необхідність у спілкуванні з психологом (індивідуальні консультації – 66 %, тренінг для батьків – 58 %, лекції фахівців з психології поведінки – 46 %). Друга група заходів з профілактики насильства орієнтована на отримання інформації від фахівців – юристів, поліцейських, а також вчителів (лекції співробітників поліції – 21%, проведення класних виховних заходів – 28 %).

Якій з форм профілактики насильства ви би надали перевагу?

67 відповідей

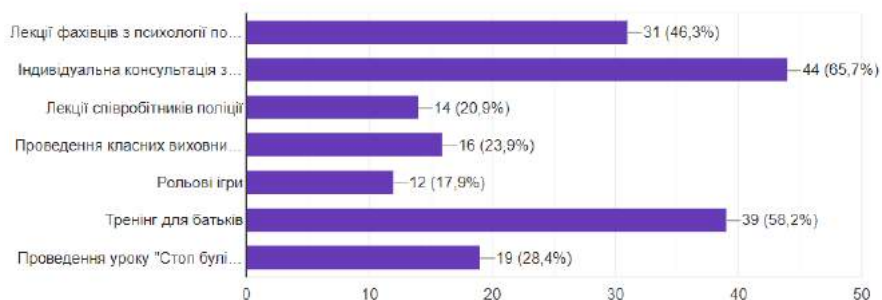

Рисунок 4. Розподіл відповідей на питання: «Якій з форм профілактики насильства ви би надавали перевагу?»

Отже, отримані результати свідчать про нагальну потребу в проведенні роз'яснювальної роботи щодо поведінки під час здійснення насильства в сім'ї. До профілактичної роботи залучена лише половина опитаної молоді. Створення ефективної системи запобігання та протидії насильства у сім'ї передбачає об'єднання зусиль правоохоронців, органів опіки та піклування, представників соціальних, медичних та психологічних служб до розв'язання проблеми.

Список використаної літератури

Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 17.01.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення 05.04.2021)

Кожна 5 жінка в Україні стикається з тією чи іншою формою насильства: Урядовий портал – єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. 20.02.2020. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/kozhna-5-zhinka-v-ukrayini-stikayetsya-z-tiyeyu-chi-inshoyu-formoyu-nasilstva-yuliya-sokolovska> (дата звернення 05.04.2021)

References

Zakon Ukrainy «Pro zapobihannya ta protydiuu domashnomu nasylstvu» vid 17.01.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (data zvernennia 05.04.2021)

Kozhna 5 zhinka v Ukraini stykaietsia z tiieiu chy inshoiu formoiu nasylstva: Uriadovi portal – yedynyi veb-portal orhaniv vykonavchoi vlady Ukrainy. 20.02.2020. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/kozhna-5-zhinka-v-ukrayini-stikayetsya-z-tiyeyu-chi-inshoyu-formoyu-nasilstva-yuliya-sokolovska> (data zvernennia 05.04.2021)

Іванкова-Стецюк О.,

Інститут народознавства НАН України (Львів)

Стецюк М.,

Львівська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №82

COVID-19 ТА АРТ-ТЕРАПЕВТИЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ В РОБОТІ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Пандемію COVID-19 є усі підстави охарактеризувати як екстремальну суспільну ситуацію, яка пов'язана із загрозами життю людей (*Надзвичайна ситуація, 2013: с.126*). Особливо гостро переживають її діти, адже їхнє життя, у зв'язку із тривалими обмежувальними заходами, суттєво змінилося. Якщо ж йдеться про дітей з особливими освітніми потребами (далі – ООП), зокрема, тих, які навчаються за інклюзивними програмами, то проблема є ще гострішою і стосується як самих дітей, так і їхніх батьків та педагогів. В такому соціальному контексті потенційно високий психотерапевтичний та поведінково-корекційний потенціал мають соціальні технології, які вже зарекомендували себе як дієві в соціальній роботі та спеціальній освіті. Зокрема, це стосується арт-терапевтичних технологій. Йдеться про особливу комплексну діяльність, в рамках якої використовують корекційні можливості мистецтва з перспективи психології, спеціальної педагогіки та соціальної роботи. На даний час така міждисциплінарна діяльність є до певної міри експериментальною. Відтак можливості арт-технологій, зокрема, в роботі з дітьми з ООП в часі пандемії COVID-19 – як новому соціальному контексті, є недостатньо вивченими.

Для виявлення базових тенденцій у використанні арт-терапевтичних технологій в роботі з дітьми з ООП в часі пандемії COVID-19 було здійснено вторинний аналіз даних експертного опитування серед фахівців у сфері інклюзивної освіти, яке проводилося навесні 2020 р.. (Ре)інтерпретація даних здійснювалася в контексті рекомендацій ЮНІСЕФ щодо емоційної підтримки дітей під час пандемії COVID-19, насамперед тих, які мали травматичний досвід, зумовлений психологічними, фізичними чи розвитковими проблемами. Для таких дітей, серед іншого, рекомендовано (1) створення безпечного фізичного та емоційного середовища; (2) фокусування їх на позитивному налаштуванні на майбутнє; (3) підтримка у їх силах через заняття креативною діяльністю (*Емоційна, 2020*).

З аналізу даних опитування випливає, що заняття арт-терапією в часі пандемії COVID-19 мають потенційно високий психотерапевтичний та поведінково-корекційний потенціал у покращенні емоційного стану дітей з ООП. Так, на думку 56,4 % опитаних експертів, на заняттях із використанням арт-терапевтичних технологій формується особливий емоційний простір взаємодій. Це, у свою чергу, сприяє розвитку емоційно-вольової сфери дітей з ООП, їх емоційного інтелекту, розумінню власних емоційних станів та почуттів (це значило 53, 8% респондентів), а отже, відволікає їх від негативних почуттів, пов'язаних із різного роду

карантинними обмеженням, настроює позитивно у навчальній діяльності, сприяє подальшій їх соціалізації.

Також слід зазначити, що на думку фахівців, заняття арт-терапією дають змогу дітям з ООП повірити в те, що складна для них (в емоційному та соціальному контекстах) ситуація налагодиться. В цьому сенсі особливо ефективними є заняття казкотерапією. Терапевтична казка при цьому постає як певна історія з нереальними подіями, яка допомагає відповідним чином впливати на емоційно-вольову, соціально-комунікативну та інші сфери, а отже, може бути використаною для посилення інтеграції дитини, її розвитку, а отже, для удосконалення її взаємодії з соціумом. Такі властивості терапевтичної казки використовують в практиці інклюзивної освіти для покращення адаптації дітей, з урахуванням їх фізичних, інтелектуальних, психічних чи інших особливостей (Стецюк та Субашкевич, 2020: с.214-218), зокрема, в умовах екстремальних суспільних ситуацій, якою є пандемія. Особливо важливим є те, що казкотерапія дає змогу посилювати у дітей почуття впевненості в тому, що усі випробовування мають шанс закінчитися добре, якщо до цього докласти належних зусиль. І той факт, що експерти вказують на загалом високий рівень володіння казкотерапією спеціалістами, які працюють з дітьми з ООП (близько 80%), свідчить про загалом високий арт-терапевтичний потенціал даної техніки в наші дні.

Що ж стосується використання можливостей використання арт-технологій у створенні простору для креативної діяльності (а це особливо важливо для формування позитивного настрою дітей), то тут маємо звернути увагу на широкий спектр арт-терапевтичних технік, які дають змогу учасникам занять арт-терапією відчувати себе розкутіше і впевненіше. Йдеться насамперед про заняття театротерапією, яку наші експерти (30 %) визначили як найбільш ефективну у роботі з дітьми з аутизмом (жодна з інших арт-технік, для усіх нозологій, не набрала такого високого відсотка). Водночас, експерти, які взяли участь у опитуванні, не оцінили потенціал театротерапії високо у використанні для інших нозологій. Ймовірно, це відбулося тому, що саме комунікація (за висновками спеціалістів) є важливим аспектом театротерапії, даючи шанс дитині на активізацію процесу стабілізації, а отже, є важливою для дітей цією нозологією. Стабілізація в цьому разі відбувається через актуалізацію феномену, який в практиках арт-терапії окреслюють як підтримку дитини ритмом групи через створення ситуації, в рамках якої прояви деструктивної поведінки «розчиняються» в груповому процесі (Тарасун, 2018: с.367). Це дає підстави припускати з достатньо високою ймовірністю, що театротерапія може бути успішно використаною також для роботи з дітьми з іншими нозологіями, які в часі пандемії COVID-19 потребують емоційної підтримки від свого оточення, і не лише від дорослих, але й від інших дітей.

Підсумовуючи підкреслимо: з огляду на рекомендації відомих у соціальній сфері міжнародних організацій щодо емоційної підтримки дітей під пандемії COVID-19, спеціальним педагогам, психологам та соціальним працівникам слід звернути особливу увагу на можливості арт-терапевтичних технологій, скерованих на розвиток комунікативної сфери. В подальшому особливості використання арт-терапії для допомоги дітям з особливими освітніми потребами в екстремальних ситуаціях потребують докладного вивчення на предмет їх психотерапевтичного потенціалу, із урахуванням нозологій дітей.

Список використаних джерел

- Емоційна підтримка дітей під час пандемії COVID-19. Рекомендації направлені на підтримку емоційного благополуччя дітей під час медичної кризи (2020). URL: <https://www.unicef.org/ukraine/історії/емоційна-підтримка-дітей-під-час-пандемії-covid-19>
- Надзвичайна ситуація: Словник-довідник з екології (2013). Херсон, ПП Вишемирський В. С. URL: <https://web.archive.org/web/20180619190047/http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/123456789/1563/1/СЛОВНИК%20-%20ДОВІДНИК.pdf>
- Стецюк М.В., Субашкевич І.Р. (2020). Стан та перспективи використання казкотерапії в інклюзивному просторі загальноосвітніх шкіл: Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах, 71 (т.1).

Тарасун В. (2018). Аутологія: теорія і практика. Підручник. К., Вадекс.

References

- Resources for supporting children's emotional well-being during the COVID-19 pandemic. This resource offers information on supporting and protecting children's emotional well-being as this public health crisis unfolds (2020). [In Ukrainian]. Retrieved from <https://www.unicef.org/ukraine/історії/емоційна-підтримка-дітей-під-час-пандемії-covid-19>
- Emergency: Dictionary-reference book on ecology (2013). [In Ukrainian]. Kherson, PE Vyshemyrskiy V.S.
- Stetsiuk M., Subashkevych I. (2020). [In Ukrainian]. State and trends of using fairy tale therapy in an inclusive space of secondary schools: Pedagogy of formation of creative personality in higher and general education schools, 71 (v.1).
- Tarasun V. (2018). Autology: theory and practice. Textbook. [In Ukrainian]. Kyiv, Valdex.

Кедьо В.

наук. керівник: к.біологічних наук, доцент, Козак М.
Національний університет «Львівська політехніка»

ДО ПИТАННЯ ТИМЧАСОВИХ ФОРМ ВЛАШТУВАННЯ ДІТЕЙ: ДОСВІД ВЕЛИКОБРИТАНІЇ

Фостерна опіка сьогодні є однією із найпоширеніших форм тимчасового сімейного влаштування дітей. Особливого розвитку ця форма опіки набула у Великобританії. Станом на 2020 рік у фостерних сім'ях Великої Британії перебувало 80 080 дітей. (Reporting Year, 2020)

Правове регулювання фостерних сімей у Великобританії містить у собі велику кількість нормативно-правових актів. Серед них важливим є Закон про дітей (1989р), який на законодавчому рівні закріпив поняття "батьківська відповідальність, що уточнювало права, обов'язки, в тому числі і моральні, функції, відповідальність та повноваження, якими наділені батьки стосовно дитини. Такою відповідальністю можуть бути наділені і також родичі, опікуни та будь-яка інша людина, яка виховує дитину та піклується про неї. Одним із найважливіших документів, що регулює власне систему фостерної опіки у Великобританії, є Правила влаштування дітей на фостерне виховання ((Foster Placement (Children) Regulations). Цей документ, затверджений у 1991 році, детально регламентує процес влаштування дитини у фостерну сім'ю із врахуванням різних життєвих ситуацій та обставин. Наступним не менш важливим документом є затверджені Національні стандарти фостерного виховання (1999), в яких охоплюються майже всі аспекти організації фостерного виховання (Бойко, 2014).

Особливістю фостерної системи опіки Великобританії є те, що у такій сім'ї не може перебувати більше трьох фостерних дітей. Кількість влаштованих дітей може бути більша за встановлену лише у тому випадку, якщо діти є між собою братами та сестрами, адже в такому разі їх не можна роз'єднувати.

Система фостерної опіки у Великобританії є доволі широкою. Загалом фостерну опіку у Великобританії можна поділити на: довгострокову, короткострокову та спеціальну. Поміщення дитини у той чи інший тип фостерної сім'ї залежить від ситуації, в якій опинилась дитина та її батьки. У довготривалу фостерну сім'ю потрапляють діти до досягнення ними повноліття. У такій сім'ї дитина знаходиться під захистом та опікою та є членом такої сім'ї. Не виключено, що така сім'я забезпечує підтримку своїм вихованцям також і після досягнення ними повноліття. Короткотермінові фостерні сім'ї – це місце, куди потрапляють діти та молодь, яким тимчасово потрібний дім. Зазвичай це пов'язано із загрозою їхній безпеці та благополуччю. Перебування дитини у короткотерміновій фостерній сім'ї є обмеженим у часі і, як правило, варіюється від кількох днів до місяців. Майже, половина дітей перебуває у такій сім'ї не довше ніж місяць. За час перебування дитини у такій сім'ї її батьки мають час на перепочинок та можливість

вирішити свої проблеми. Із короткотермінової фостерної сім'ї дитина може повернутись назад у свою або ж у довгострокову фостерну сім'ю (Baginsky et al., 2017).

Як окремих вид фостерних сімей можна виокремити спеціальні фостерні сім'ї. Серед типів спеціальних фостерних сімей виділяють: інтенсивний фостерінг (intensive fostering) та поміщення у сім'ю на час судового слідства (remand fostering). Не дивлячись на те, що перебування дитини під спеціальною опікою є також короткотривалим, таке поміщення дітей має певні відмінності від звичайних короткотривалих фостерних сімей. Головною відмінністю між ними є те, що такі фостерні опікуни є фахівцями, які пройшли спеціальний курс підготовки. Ще однією особливістю є те, що у такі сім'ї потрапляють, зазвичай, підлітки, які мають проблеми із ментальним здоров'ям, підлітки з поведінковими проблемами, а також у випадку порушень ними правопорядку (Fisher and Gilliam, 2012).

Ще один тип фостерної сім'ї, який відрізняється від усіх попередніх – підтримуюча фостерна опіка (respite care). Це один із способів підтримки сімей з дітьми з інвалідністю. Послуга підтримуючої фостерної сім'ї функціонує задля відпочинку або короткої паузи для батьків, які виховують дітей з інвалідністю, спеціальними освітніми потребами або поведінковими проблемами. Тривалість перебування дитини у підтримуючій фостерній сім'ї складає від декількох днів до кількох тижнів. (Baginsky et al., 2017)

Система фостерної опіки Великобританії у своєму розвитку пройшла довгий шлях і сьогодні функціонує на високому рівні. В Україні система сімейного влаштування дітей продовжує вдосконалюватись та доповнюватись новими формами. Серед таких новацій в Україні є впровадження патронатних сімей. Особливості та часова обмеженість функціонування українських патронатних сімей має спільне з британською системою короткотермінового влаштування дітей.

Отже, фостерні сім'ї сьогодні є важливим елементом системи соціального захисту дітей. Особливого розвитку фостерна опіка набула у Великобританії. Сьогодні британська система фостерного догляду охоплює широкий спектр проблем сімей із дітьми та спрямована на подолання цих проблем та збереження цілісності сім'ї. Тому вважаємо за доцільне вивчати досвід створення та функціонування системи фостерної опіки у Великобританії із перспективою його впровадження в Україні.

Список використаних джерел

- Бойко, Ж.(2014). Отдельные аспекты зарубежного опыта создания и функционирования приемных (фостерных) семей. *Legea și Viața*, 4/2(268), 30-34. URL: https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/32270#
- Baginsky, M., Gorin, S., & Sands, C.(2017). *The fostering system in England: Evidence review*. London: Department for Education. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/629383/The_fostering_system_in_England_Evidence_review.pdf
- Fisher, P. A., & Gilliam, K. S.(2012). Multidimensional Treatment Foster Care: An Alternative to Residential Treatment for High Risk Children and Adolescents. *Psychosocial Intervention*, 21(2), 195-203. URL:<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5328596/>
- GOV.UK.(2021). Reporting Year 2020:Children looked after in England including adoptions.URL: <https://explore-education-statistics.service.gov.uk/find-statistics/children-looked-after-in-england-including-adoptions/2020#dataDownloads-1>

References

- Boyko, ZH. (2014). Viddil'ni aspekty zarubezhnoho dosvidu stvorenniya ta funktsionuvannya pryunyatnykh (fosternykh) simey. *Legea și Viața*, 4/2 (268), 30-34. URL: https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/32270# [in Russian]
- Baginsky, M., Gorin, S., & Sands, C.(2017). *The fostering system in England: Evidence review*. London: Department for Education. URL:

https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/629383/The_fostering_system_in_England_Evidence_review.pdf

Fisher, P. A., & Gilliam, K. S.(2012). Multidimensional Treatment Foster Care: An Alternative to Residential Treatment for High Risk Children and Adolescents. *Psychosocial Intervention*, 21(2), 195-203. URL:<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5328596/>

GOV.UK.(2021). Reporting Year 2020:Children looked after in England including adoptions. URL:<https://explore-education-statistics.service.gov.uk/find-statistics/children-looked-after-in-england-including-adoptions/2020#dataDownloads-1>

Козак О.

науковий керівник: канд. соц. н., доц. Медіна Т.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

МОЛОДА СІМ'Я ЯК ОБ'ЄКТ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Підготовка молоді до сімейного життя є важливою умовою благополучної сім'ї. Молоді люди, які вирішили створити сім'ю, повинні мати чітке уявлення про те, навіщо беруть шлюб, чого очікують від сімейного життя, які сімейні відносини намагаються побудувати, які обов'язки передбачає шлюб та батьківство. Вивчення стану соціальної роботи з молодими сім'ями завжди буде актуальною проблемою, оскільки підготовка до сімейного життя є важливою з точки зору сімейної політики держави.

Необхідною умовою підготовки молоді до подружнього життя є формування навичок здорового способу життя, економічних, медичних, юридичних, психолого-педагогічних знань, а також знань з медико-соціальних проблем, зокрема проблем алкоголізму, наркоманії, планування сім'ї та збереження репродуктивного здоров'я молоді, планування вагітності, народження здорових дітей та ін. (Підвальна та Мицик, 2019).

Центрами соціальних служб для дітей, сім'ї та молоді напрацьовані різноманітні форми роботи: клуби для молоді (які дають можливість покращення навичок спілкування, розширення соціальних контактів та ін.); навчально-консультативні пункти (надання індивідуальної або групової допомоги молоді); мобільні курси (набуття нових навичок та знань); вечірні гімназії для хлопців та дівчат (розв'язання проблеми соціальної захищеності молоді, її адаптації в соціумі); кабінети довіри (надання психологічної допомоги, консультації щодо профілактики інфекційних хвороб, направлення до лікувальних закладів і т. п.), дискусійні клуби та безліч інших спеціалізованих служб (телефон довіри, школи для молодого подружжя, служба знайомств та ін. (Підвальна та Мицик, 2019).

Доволі ефективним можна вважати дошлюбне консультування, яке є однією з форм консультативної роботи. В основному воно охоплює молодих людей старше 18 років. Важливим завданням для молоді є формування уявлень про майбутнє сімейне життя.

З метою вивчення проблем підготовки молодих людей до сімейного життя та ролі соціальних служб в ній нами було проведено онлайн-опитування, в якому взяли участь 56 студентів Чернівецького національного університету. Попри те, що його результати є нерепрезентативними, тим не менш вони дають можливість окреслити загальні аспекти зазначеної проблеми.

На думку 79% опитаних, підготовка до шлюбу має бути цілеспрямованою. Це є свідченням того, що молодь усвідомлює важливість створення сім'ї та її збереження надалі.

На питання щодо оцінки свого загального рівня готовності до подружнього життя думки розділилися. Половина респондентів зазначила, що їх знань недостатньо для створення сім'ї. Важливо, що студенти усвідомлюють необхідність такої підготовки.

Учасникам опитування було запропоновано перелік напрямів підготовки молоді до шлюбу, з яких необхідно було обрати 2 напрями, з яких вони відчувають найбільший брак знань (див. рис. 1).

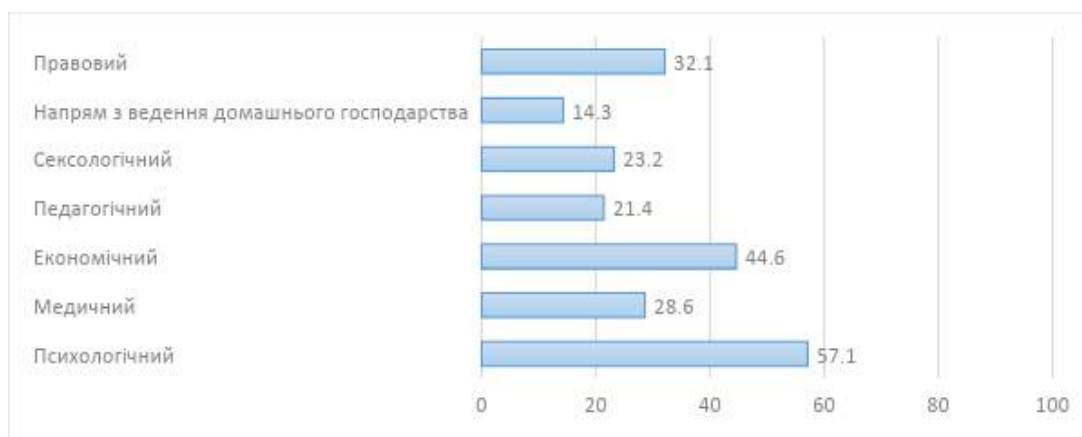

Рисунок 1. Найважливіші напрями підготовки молоді до шлюбу, у %

Отже, психологічний напрямок є набрав найбільшу кількість відповідей. Це є свідченням того, що студентська молодь усвідомлює важливість вміння знайти вихід із конфліктних ситуацій, що є запорукою стабільності подружнього життя. Ймовірно, вони це можуть побачити з прикладів оточуючих сімей та батьківської сім'ї. Також серед важливих напрямів консультативної роботи – отримання знань з ведення сімейної економіки, а також правових аспектів подружнього життя.

Відповіді на питання щодо причин розлучень демонструють розуміння респондентами найпроблемніших ситуацій, які можуть спричинити руйнацію сім'ї: брак знань з підготовки до шлюбу, непорозуміння у сім'ї, поява економічних проблем, егоїзм однієї чи обох сторін, втручання батьків і т.д.. Отже, опитані усвідомлюють важливість знань з підготовки до шлюбу.

У світлі цього викликають занепокоєність відповіді респондентів щодо відсутності будь-яких заходів з підготовки до подружнього життя в їхніх навчальних закладах (93%). Респонденти, які були учасниками таких заходів (7%), наводили такі: шкільний захід «Сім'я понад усе», виховна година, настанови духівників й семінари.

Клієнтами соціальних служб було 9% студентів-учасників опитування. Певний інтерес викликають відповіді респондентів щодо форм роботи, учасниками яких вони були (див. рис. 2).

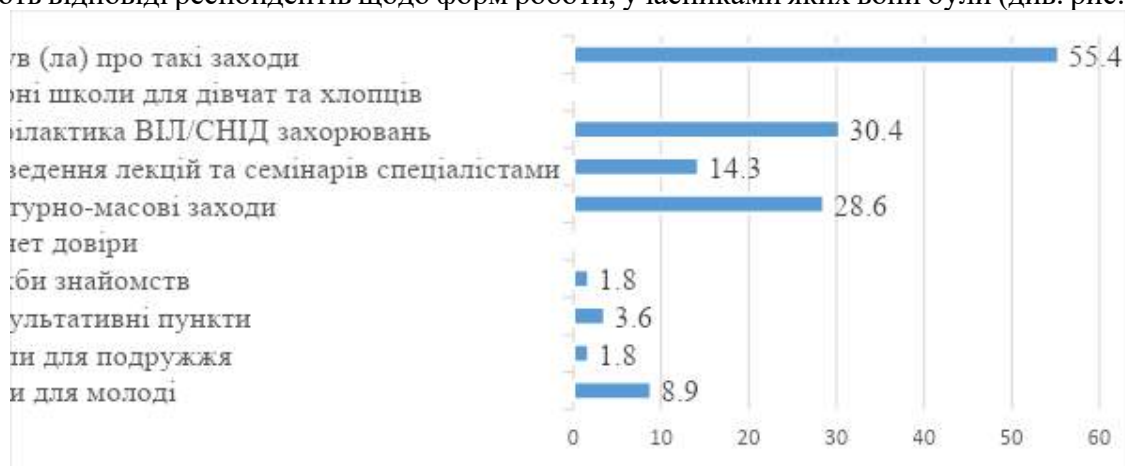

Рисунок 2. Форми соціальної роботи з підготовки молоді до шлюбу, %

Отже, найпопулярнішими формами роботи серед молоді, які були клієнтами соціальних служб, є профілактика ВІЛ /СНІД, культурно-масові заходи й проведення лекцій та семінарів спеціалістами. Переважно такі заходи організовуються у навчальних закладах.

Підсумовуючи, можемо зазначити, що система соціального захисту населення містить програму, яка покликана реалізовувати підготовку молоді до сімейного життя, проте її заходами охоплена надзвичайно мала кількість молоді. В основному вони реалізуються в закладах середньої освіти. Попри це, у молодих людей наявний запит на такі заходи. Отже, реформування системи підготовки молоді до подружнього життя є актуальною проблемою.

Список використаної літератури

Підвальна, Ю. В., Мицик, Т. О. (2019) Соціальна робота з молододою сім'єю в Україні. Соціальна робота та соціальна освіта. Випуск 2. 2019. С. 59-65.

References

Pidvalna, Yu. V., Mytsyk, T. O. (2019) Sotsialna robota z molodoiu simieiu v Ukraini. Sotsialna robota ta sotsialna osvita. Vypusk 2. 2019. S. 59-65.

Конончук А.І

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМ ОСОБАМ ЦЕНТРАМИ СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ ДЛЯ СІМ'Ї, ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ

Основні завдання Центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (ЦСССДМ) щодо питань, пов'язаних із внутрішньо переміщеними особами полягають у наданні послуг соціально-психологічної підтримки, створення умов для соціальної адаптації та інтеграції за новим місцем проживання, здійснення соціального супроводу сімей з дітьми, які потребують допомоги. Тому одним із напрямів роботи ЦСССДМ є надання соціальних послуг внутрішньо переміщеним особам. До цього спричинили окупація та активні бойові дії за місцем постійного проживання внутрішньо переміщених осіб на територіях АР Крим, Луганської та Донецької областей, виникнення у зв'язку з цим загроз їхньому життю та благополуччю, складні життєві обставини, у які потрапили внутрішньо переміщені особи щодо їх соціальної адаптації в нових умовах поселення та інтеграції у приймаючі громади.

Згідно Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», – це громадяни України, іноземці або особи без громадянства, які перебувають на території України на законних підставах та мають право на постійне проживання в Україні, яких змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру (Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014р. №1706-VII). Станом на 10 червня 2020 року, за даними Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб, взято на облік 1 447 537 переселенців з тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей та АР Крим (Міністерство соціальної політики України, 2020).

Теоретичне осмислення основних викликів, пов'язаних з вимушеним переміщенням громадян, захисту прав, соціальної допомоги і підтримки викладені у чинних нормативно-правових документах, стратегіях уряду та спеціальних дослідженнях вітчизняних науковців: О.Балакіревої, Н. Гусак, Л.Ковальчук, К.Левченко, Ж.Лук'яненко, Т.Семигіної, І.Трубавіної та ін. З проаналізованих наукових джерел ми зробили висновок, що частина внутрішньо переміщених осіб – це особи, які стали жертвами різних причин та факторів соціального ризику; про те більшість з них цілком працездатні, мають освіту і певну трудову кваліфікацію. У зв'язку з цим допомога внутрішньо переміщеним особам повинна починатися з надання соціальних послуг в умовах ЦСССДМ.

Відповідно до Закону України «Про соціальні послуги», до переліку чинників, що можуть зумовити складні життєві обставини, входить шкода, завдана бойовими діями, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією (Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII). У переліку базових соціальних послуг, які мають надавати соціальні працівники закладів і установ соціальної сфери, знаходимо ті, що безпосередньо стосуються внутрішньо переміщених осіб, а саме: соціальна адаптація, консультивання, соціальний супровід, представництво інтересів, посередництво, натуральна допомога, інформування. Таким чином, закон чітко зазначає, що соціальні працівники мають повноваження

здійснювати різні види діяльності, щоб надати внутрішньо переміщеним особам зазначені соціальні послуги: інформувати, консультувати, супроводжувати, представляти інтереси, надавати натуральну допомогу, здійснювати соціальну інтеграцію та адаптацію.

З метою з'ясування спектру соціальних послуг, які надаються внутрішньо переміщеним особам соціальними працівниками Центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді Чернігівської області, ми провели опитування даної категорії клієнтів у вересні 2020 р. В опитуванні взяли участь 214 внутрішньо переміщених осіб, які були отримувачами соціальних послуг у 13 Центрах Чернігівської області, та 14 фахівців соціальної сфери, які працюють з внутрішньо переміщеними особами. Всього районними органами соціального захисту населення в Чернігівській області на той час було обліковано 7329 внутрішньо переміщених осіб або 5021 сім'я (Про Програму забезпечення житлом..., 2020). Для опитування ми респондентам пропонували анкету з переліком базових соціальних послуг та просили відзначити «+» ті, які вони отримали у ЦСССДМ протягом останнього року. Узагальнені результати опитування представлені в таблиці 1.

Таблиця 1.

Соціальні послуги, які отримали внутрішньо переміщені особи в ЦСССДМ Чернігівської області

№ п/п	Соціальні послуги	Кількість	У %
1	Догляд вдома, денний догляд	7	3,2%
2	Підтримане проживання	–	–
3	Соціальна адаптація	107	50%
4	Соціальна інтеграція та реінтеграція	25	11,6%
5	Надання притулку	157	73,4%
6	Екстрене (кризове) втручання	70	32,7%
7	Консультування	170	79,4%
8	Соціальний супровід	87	40,6%
9	Представництво інтересів	47	22%
10	Посередництво (медіація)	87	40,6%
11	Соціальна профілактика	57	26,6%
12	Натуральна допомога	118	55,1%
13	Фізичний супровід осіб з інвалідністю, які мають порушення опорно-рухового апарату та пересуваються на кріслах колісних, порушення зору	35	16,4%
14	Переклад жестовою мовою	3	1,4%
15	Догляд та виховання дітей в умовах, наближених до сімейних	11	5,1%
16	Супровід під час інклюзивного навчання	5	2,3%
17	Інформування	197	92%

Результати дослідження засвідчили, що найбільшим попитом серед внутрішньо переміщених осіб користується соціальна послуга інформування. Її отримали 92% респондентів. Далі слідують: соціальна послуга надання консультацій (інформаційних, соціально-педагогічних, психологічних) – 79,4% опитаних, надання притулку – 73,4%, надання матеріальної допомоги – 55,1%, соціальної адаптації – 50%. На отримання соціальних послуг соціального супроводу та посередництва вказали 40,6% опитаних, екстреного втручання – 32,7%. Також респонденти вказали на отримання інших базових соціальних послуг, але їх відсоток був значно меншим. Результати інтерв'ю з фахівцями із соціальної роботи також засвідчують, що найбільшим попитом у внутрішньо переміщених осіб користуються соціальні послуги інформування (100%), консультування (100%), надання притулку (100%) та натуральна допомога (100%), представництво інтересів (78,5%), кризове втручання (71,4), соціальний супровід (64,3%), соціальна адаптація (50%). Можемо сказати, що соціальні послуги, які представлені меншим відсотком, це ті послуги, які найменш затребувані серед внутрішньо переміщених осіб. До таких можна віднести: догляд вдома, денний догляд (2,3%), переклад жестовою мовою (1,4%), догляд та виховання дітей в умовах, наближених до сімейних (5,1%), супровід під час інклюзивного навчання (2,3%).

Далі ми з'ясували, чи відповідали/відповідають соціальні послуги, що надаються внутрішньо переміщеним особам, їх потребам і в якій мірі: повністю відповідають, частково відповідають чи не відповідають. Узагальнені результати відповідей респондентів представлені у таблиці 2.

Таблиця 2.

Відповідність соціальних послуг запитам та потребам внутрішньо переміщених осіб

Повністю відповідають		Частково відповідають		Не відповідають	
Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%
55	25,7%	137	64%	11	5,1%

Так, 25,7% опитаних вважають, що вищезазначені надані соціальні послуги повністю відповідають їхнім запитам і потребам; 64% зазначили, що ці соціальні послуги частково відповідають їхнім запитам і 10,3% вказали на невідповідність соціальних послуг запитам.

Таким чином, серед базових соціальних послуг, які соціальні працівники надають внутрішньо переміщеним особам у ЦСССДМ значну перевагу у порівнянні з іншими мають інформування, консультування, надання притулку та натуральна допомога. Але для підвищення ефективності надання соціальних послуг, на нашу думку, соціальним працівникам необхідно більше уваги приділяти комплексній оцінці потреб внутрішньо переміщених осіб, а також якості надання соціальних послуг. Професійне здійснення такої оцінки є важливою умовою відповідності і якості надання соціальних послуг внутрішньо переміщеним особам.

Список використаних джерел:

- Міністерство соціальної політики України. Обліковано 1 447 537 внутрішньо переміщених осіб. (2020) URL: <https://www.msp.gov.ua/news/18756.html>
- Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014р. №1706-VII. URL: <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>
- Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII. Дата оновлення: 01.01.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19>
- Про Програму забезпечення житлом учасників антитерористичної операції, операції Об'єднаних сил та членів їх сімей, внутрішньо переміщених осіб у Чернігівській області на 2020-2022 роки, 2020. URL https://chor.gov.ua/images/Razdely/Norm_docum/Proekty/7_sklykannia/Pro_Prohramu_zabezpechennia_zhytлом_uchasnykiv_antyterorystychnoi_operatsii.pdf

References:

- Ministerstvo sotsialnoi polityky Ukrainy. Oblikovano 1 447 537 vnutrishno peremishchenykh osib. (2020) URL: <https://www.msp.gov.ua/news/18756.html>
- Pro zabezpechennia prav i svobod vnutrishno peremishchenykh osib: Zakon Ukrainy vid 20.10.2014r. №1706-VII. URL: <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>
- Pro sotsialni posluhy: Zakon Ukrainy vid 17.01.2019 № 2671-VIII. Data onovlennia: 01.01.2020 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19>
- Pro Prohramu zabezpechennia zhytлом uchasnykiv antyterorystychnoi operatsii, operatsii Obiednanykh syl ta chleniv yikh simei, vnutrishno peremishchenykh osib u Chernihivskii oblasti na 2020-2022 roky, 2020. URL https://chor.gov.ua/images/Razdely/Norm_docum/Proekty/7_sklykannia/Pro_Prohramu_zabezpechennia_zhytлом_uchasnykiv_antyterorystychnoi_operatsii.pdf

Кузнець Я.

наук. керівник: д. пед. н., доцент Клос Л.Є.

Національний університет «Львівська політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА З ОСОБАМИ ІЗ ЗАЛЕЖНІСТЮ ВІД ПСИХОАКТИВНИХ РЕЧОВИН

Україна входить до списку країн з високим рівнем споживання алкоголю. У 2019 році Україна також була на шостому місці за кількістю смертельних випадків, спричинених алкоголем серед жінок (23 259 смертей), а серед чоловіків – на сьомому (49 285 смертельних випадків). Водночас, за результатами проведеного в межах проекту ESPAD, у 2019 році опитування, спостерігається стійка тенденція до зменшення куріння серед населення України. У 2003 році досвід куріння мали 70% опитуваних, а в 2019 цей показник склав – 50%. У той же час збільшився доступ до алкоголю – більша частина опитаних відзначили, що купують пиво, вино або слабоалкогольні напої. Переважна більшість (85,7%) опитаних має досвід вживання алкоголю, та кожен п'ятий (22,5%) зазначив, що п'є алкогольні напої майже щодня. Порівнюючи статистику залежності від алкоголю на Заході (Герасим та ін., 2020, с.73) та Сході України, можна зробити висновок, що західні регіони мають нижчі показники вживання психоактивних речовин, ніж східні, тому що мають менший доступ до таких послуг, а також нижчий рівень злочинності в регіоні (Звіт щодо наркотичної та алкогольної ситуації в Україні, 2020).

У 2019 році на замовлення Мінмолодьспорту проведено репрезентативне соціологічне дослідження «Молодь України» щодо системи цінностей та пріоритетів сучасної української молоді. У рамках дослідження вивчалася оцінка молоддю стану власного здоров'я. В опитуванні взяли участь 2000 осіб у віці 14-34 роки. За результатами дослідження, 79,9 % опитаної молоді узагалі жодного разу в житті не вживали наркотики; 0,6 % уживають регулярно; 11,6 % уживали один раз; 4,37 % не змогли дати відповідь на питання чи вживали вони наркотики. За останні два роки структура смертей від психоактивних речовин за статтю залишається не змінною, так у 2019 році 92,9% становили чоловіки (433 випадки) та 7,1% - жінки (33 випадки). За віковими групами найбільша кількість смертей у 2019 році, а саме – 413 випадків (88,6%), припадала до вікової групи від 25 до 49 років, з яких найбільша кількість смертей 128 випадків (27,5%) була притаманна віковій групі від 30 до 34 років, 103 випадки (22,1%) – до вікової групи від 35 до 39 років, 77 випадків (16,5%) – до вікової групи від 40 до 44 років. До вікової групи з 15 – 24 років припало 30 випадків смертей та 23 випадки до вікової групи від 50 років і старші. Отже, вивчаючи статистичні дані щодо залежності від психоактивних речовин можна дійти висновку, що проблема залежностей є досить актуальною і потребує пошуку ефективних методів, які б допомогли знизити показники (Звіт щодо наркотичної та алкогольної ситуації в Україні, 2020).

В умовах реформування соціальної політики та впровадження нових практик, заснованих на фактичних даних, соціальні працівники все більше зацікавлені у впровадженні та удосконаленні цих практик, у пошуку нових, більш сучасних методик та технологій соціальної роботи з особами, які мають залежність від психоактивних речовин.

Отримувачі послуг мають право на професійну кваліфіковану допомогу, яку надають досвідчені фахівці. Питання залежності клієнтів від психоактивних речовин ніколи не було головним у спектрі соціальних проблем, з якими стикалися фахівці соціальної роботи. Проте сучасний стан поширеності проблеми показує, що основні навички та знання соціальної роботи ідеально підходять для роботи з людьми, які мають залежність від психоактивних речовин. Соціальні працівники стикаються з особами, які страждають від зловживання психоактивними речовинами за різних обставин. З огляду на підвищення уваги соціальних служб до здоров'я клієнтів та активніше залучення фахівців соціальної роботи до розв'язання проблем, пов'язаних із збереженням й зміцненням здоров'я населення, соціальні працівники відіграватимуть все більшу роль у житті людей із такими залежностями. Поступово соціальні

працівники можуть набути значення одного з основних постачальників соціальних послуг особам, які мають проблеми із вживанням психоактивних речовин.

Залучення соціальних працівників до цієї сфери значно зростає на даному етапі, коли стан поширеності проблеми можна назвати критичним. За останні два десятиліття наркоманія та алкоголізм як соціальні проблеми, нарешті стали «розділом спеціальної практики» для соціальних працівників; з'явився перший журнал соціальної роботи, присвячений проблемам наркоманії, а самі соціальні працівники стали лідерами в організаціях, пов'язаних із розв'язанням цієї проблеми (Іванов, 2013).

Соціальні працівники регулярно оцінюють весь спектр потреб, які найчастіше мають клієнти, проте, вони можуть бути менш обізнаними про залежність від психоактивних речовин. Алкогольна та наркотична залежність часто пов'язані з багатьма іншими соціальними проблемами, розв'язанням яких займаються соціальні працівники. Ці проблеми не обов'язково викликані вживанням алкоголю або наркотиків, але саме це вживання може ускладнити загальний стан людини. Тому індивідуальна оцінка є дуже важливою для кожного випадку. У будь-якому випадку кожний клієнт потребує кваліфікованої допомоги, що передбачає застосування ефективних методів та технологій.

Люди з проблемами узалежнень від психоактивних речовин та їхні сім'ї надзвичайно вразливі до інших ризиків. Серед них: поширеність самогубств та заподіяння собі шкоди, побутове насильство, погіршення психічного здоров'я, загострення проблем з фізичним здоров'ям також можуть бути спричинені або посилюються вживанням алкоголю та наркотиків. Залежність може погіршити догляд батьків за дітьми, а несприятливий досвід дитинства, своєю чергою, робить людей вразливішими до проблем з алкоголем та наркотиками. Люди похилого віку також мають проблеми із залежністю, і вони також потребують кваліфікованої фахової підтримки.

Особливість соціальної роботи полягає в тому, що історично вона формувалася як міждисциплінарна професійна діяльність, яка запозичила чимало з охорони здоров'я населення. Проте на сьогодні – це повністю самостійна професійна діяльність із визначеними межами професійних обов'язків, функцій та ролей соціального працівника, який не претендує на «чуже» поле діяльності. Історично так склалося, що в Україні медичні працівники на практиці змушені виконувати чимало функцій соціальних працівників, що пов'язано з відносною новизною професії соціального працівника на вітчизняних теренах. Своєю чергою, соціальні працівники дуже часто працюють з клієнтами, які страждають на проблеми фізичного, психічного здоров'я, тобто виступають у ролі «терапевтів». Проте, незалежно від сфери діяльності фахівця соціальної роботи, він надає такі соціальні послуги:

- 1) соціальна профілактика – запобігання виникненню складних життєвих обставин (СЖО) та потраплянню особи/сім'ї в такі обставини;
- 2) соціальна підтримка – сприяння подоланню особою/сім'єю СЖО;
- 3) соціальне обслуговування – мінімізацію для особи/сім'ї негативних наслідків СЖО, підтримку їх життєдіяльності, соціального статусу та включення у громаду (Про соціальні послуги, 2019).

Робота соціального працівника у сфері подолання залежностей від алкоголю та наркотиків передбачає такі напрями:

- профілактика залежностей від психоактивних речовин (виявлення, консультації тощо);
- «терапія» (координація діяльності спеціалістів та медичних працівників, тренінги, сімейна терапія організації та участі);
- реабілітація (Віноградська, Белова, 2009).

Вибір форм, методів і технологій роблять на основі обставин конкретної соціальної ситуації, включаючи особистісні характеристики і якості клієнта й самого фахівця. Досвідчений фахівець по-своєму трансформує методики, поєднує декілька технологій, які будуть ефективними в тому чи іншому випадку.

Залежність від алкоголю та наркотиків сьогодні є не тільки суто медичною, а й соціальною проблемою сучасного суспільства. Значною мірою від зловживання дорослими алкоголю страждають діти. Це відбувається внаслідок того, що ситуація в родині, де один або обоє батьків страждають від алкогольної залежності, травмуючи психіку дитини. У таких сім'ях повноцінне виховання і навчання дітей неможливе: постійні скандали, негативне ставлення до дитини, включаючи пряме насильство, травмують психіку дитини, впливають на її розумовий і психофізичний розвиток. Навіть якщо подібних відхилень у розвитку вдалося уникнути, проблемою може стати проектування дитиною моделі сімейних відносин її дитинства на свою майбутнє сімейне життя.

Отже, залежність від психоактивних речовин набула в суспільстві характер епідемії та є предметом широких наукових досліджень. Вивчення цієї теми є актуальним, тому що від перемоги над узалежненням може залежати не лише здоров'я, але й життя багатьох людей, майбутнє цілих поколінь. Хоча й методів роботи з узалежненими від ПАР існує багато, але в кожному випадку потрібно ретельно зважувати всі переваги і недоліки застосування окремого метода чи комплексу методів. Важливим є вивчення і пошук нових методів та технологій, які б допомогли боротися або мінімізувати вплив проблеми на узалежену від психоактивних речовин особу, її близьке оточення. Для подальшого розвитку ефективної роботи соціального працівника із узалежненими важливо цікавитися надбаннями міжнародного досвіду, здійснювати відбір найбільш доцільних і дієвих методик і технологій, ретельно адаптовувати їх до вітчизняних реалій практики соціальної роботи.

Список використаних джерел:

- Балакірева, О. (2019). *Куріння, вживання алкоголю та наркотичних речовин серед підлітків, які навчаються: поширення й тенденції в Україні : за результатами дослідження 2019 року в рамках міжнародного проекту «Європейське опитування учнів щодо вживання алкоголю та інших наркотичних речовин – ESPAD»*. Київ: ТОВ «ОБНОВА КОМПАНІ»
- Віноградська, О., & Белова, Л. (2009). *Тексти лекцій з курсу «Соціальні технології»*. Харків: ХНАМГ
- Герасим, Г., Герус, О., Клос, Л., Климанська, М., Климанська, Л., Савка, В., & Сіреславський, Я. (2020). *Споживання алкогольних напоїв як соціальна проблема: створення стратегії протидії алкоголізму у львівській області*. Львів: НУ ЛП
- Європейський моніторинговий центр з наркотиків та наркотичної залежності. (2020). *Звіт щодо наркотичної та алкогольної ситуації в Україні за 2020 рік*. URL: <https://www.emcdda.europa.eu/system/files/attachments/13559/Zvit-shhodo-narkotyktiv-ta-alkogolyu-za-2020-rik.pdf>
- Іванов, В., & Безсмертний, Ю., & Старков, Д. (2013). *Принципи роботи амбулаторної соціально-психологічної реабілітації осіб залежних від алкоголю*. Київ: ПАТ «Віпол».
- Україна. *Закон «Про соціальні послуги»*. № 2671-VIII (2671-18). (2019). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>

References:

- Balakiyeva, O. (2019). *Kurinnia, vzhivannia alkoholiu ta narkotychnykh rehovyn sered pidlitkiv, yaki navchaiutsia: poshyrennia y tendentsii v Ukraini : za rezultatamy doslidzhennia 2019 roku v ramkakh mizhnarodnoho proektu «Ievropeiske opytuvannia uchniv shchodo vzhivannia alkoholiu ta inshykh narkotychnykh rehovyn – ESPAD»*. Kyiv: TOV «OBNOVA KOMPANI»
- Ivanov, V., & Bezsmertnyi, Yu., & Starkov, D. (2013). *Pryntsypy roboty ambulatornoi sotsialno-psykholohichnoi rehabilitatsii osib zaleznykh vid alkoholiu*. Kyiv: PAT «Vipol».
- Herasym, H., Herus, O., Klos, L., Klymanska, M., Klymanska, L., Savka, V., & Sireslavskyi, Ya. (2020). *Spozhyvannia alkoholnykh napoiv yak sotsialna problema: stvorennia stratehii protydyii alkoholizmu u lvivskii oblasti*. Lviv: NU LP

- Ukraina. Zakon «Pro sotsialni posluhy». № 2671-VIII (2671-18). (2019). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> Vinohradska, O., & Bielova, L. (2009). Teksty leksii z kursu «Sotsialni tekhnolohii». Kharkiv: KhNAMH
- Vinohradska, O., & Bielova, L. (2009). Teksty leksii z kursu «Sotsialni tekhnolohii». Kharkiv: KhNAMH Yevropeyskyi monitorynhovyi tsestr z narkotyktiv ta narkotychnoi zalezhnosti. (2020). Zvit shhodo narkotychnoi ta alkoholnoi sytuatsii v Ukraini za 2020 rik. URL: <https://www.emcdda.europa.eu/system/files/attachments/13559/Zvit-shhodo-narkotyktiv-ta-alkogolyu-za-2020-rik.pdf>

Нос О.

Наук. керівник: к. н. з держ. упр. Обіход М.
Національний університет «Львівська політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ ТА СІМЕЙ З ДІТЬМИ, ЩО ОПИНИЛИСЬ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ COVID-19

Початок формування сучасної системи соціального захисту дітей та сімей з дітьми, які потрапляють у складні життєві обставини припадає на середину минулого століття. Ця система отримала поштовх до докорінного змінення під час становлення незалежної України та на сьогодні продовжує вдосконалюватись.

У зв'язку з початком воєнної агресії Російської Федерації на Сході та Півдні країни, економічної нестабільності, відповідно і погіршення добробуту населення, Україна постала перед новими соціальними викликами, які вирішувались способом реформування системи надання соціальних послуг особам, які їх потребують. Але, з початком поширення COVID-19 додалася ще одна причина вдосконалення системи соціального захисту дітей та сімей з дітьми. Пандемія, яку викликав коронавірус фактично змінила весь спектр здійснення соціального супроводу дітей та сімей з дітьми, що опинилися у складних життєвих обставинах.

Слід зауважити, що станом на березень 2020 року, початок пандемії в Україні, фахівці соціальної роботи не були адаптовані до дистанційного режиму роботи в умовах пандемії, таким чином отримувачі послуг зазнали певних складнощів у взаємодії із соціальними службами та отриманні якісних соціальних послуг.

Важливо наголосити на тому, що пандемія, спричинена COVID-19 передбачає певні обмеження, які полягають у: втраті робочих місць, відповідно і зниження доходів в сім'ї; неможливості дітей відвідувати школу, оскільки більшість шкіл працює в режимі онлайн, що призводить до втрат соціальних зв'язків. Люди, які залишилися без роботи та діти, що втратили можливість відвідувати дитячі садки та школи потрапляють в умови соціальної ізоляції, втрачають стресостійкість. Всі ці причини, ймовірно, можуть призвести до насильства в сім'ї, до жорстокого поводження батьків з дітьми. Відповідно в таких несприятливих умовах життя діти та сім'ї поступово потрапляють у СЖО і потребують соціального супроводу.

У статистичній інформації Міністерства соціальної політики зазначається, що за період карантину, від початку березня до травня 2020, року було виявлено близько 35 тисяч сімей, що перебувають у складних життєвих обставинах. (Міністерство соціальної політики, 2020)

З початком встановлення карантинних обмежень у березні 2020 року, Постановою Кабінету Міністрів України № 215 зі змінами та доповненнями від 16.03.2020 «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» затверджено перелік карантинних заходів, що передбачали перелік основних заходів та карантинних обмежень, які не торкалися питання захисту прав дітей та сімей з дітьми, які опинилися у складних життєвих обставинах. (Постанова КМУ, № 215, 2020).

Отже, питання щодо соціальної допомоги родинам, до яких одночасно по всій Україні повернулись на карантин понад 42 000 дітей із закладів інституційного догляду не було чітко врегульовано державою. Попри те, слід зазначити, що сфери соціального захисту, освіти, медичної допомоги та захисту прав і найкращих інтересів дітей не мали чітко розробленого алгоритму дій на випадок впровадження всеохоплюючого карантину. Умови цих сімей не було змоги перевірити та оцінити наскільки вони є безпечними для дітей. Відповідно це свідчить про те, що ці сім'ї потребували соціального супроводу, а той штат фахівців соціальної роботи, який існує не спроможний забезпечити потреби в соціальній підтримці дітей та сімей. Тому ще одним викликом зараз в умовах пандемії – є збільшення навантаження на фахівців соціальної роботи та пошук нових ресурсів з метою забезпечення послугами більшої кількості отримувачів. (Заява офісу ЮНІСЕФ-Україна, 2020)

Поступово ця ситуація змінювалася і згодом у квітні 2020 року Міністерство соціальної політики надіслало обласним та міським державним адміністраціям алгоритм та перелік дій з метою забезпечення захисту прав дітей та сімей з дітьми в час пандемії та карантину. На сьогодні в Україні утворені «мобільні групи», що здійснюють моніторинг дотримання прав дітей. До них входять представники служб у справах дітей, соціального захисту, поліції, освіти та інших зацікавлених органів місцевої влади та самоврядування. «Мобільні групи» проводять інформаційно-роз'яснювальну роботу щодо заходів протидії захворювання на COVID-19, здійснюють пошук сімей та дітей, які перебувають у СЖО. Фахівці соціальної роботи активно співпрацюють із закладами охорони здоров'я та розробляють алгоритми комплексних послуг, які необхідно задіювати під час проведення заходів по боротьбі з пандемією.

На сьогодні дослідження соціальної роботи в контексті боротьби з пандемією та формуванням нових функцій, які покладаються на фахівців соціальної роботи проводять ряд вчених-практиків, серед них на нашу думку слід згадати Семигіну Т. та Скляр Т. (2020). Ці вчені у своїй роботі визначили функції соціальних працівників в умовах пандемії. Це саме той оновлений перелік завдань, на якому мають зосереджувати увагу соціальні працівники, це те, з чим до карантину вони зрідка мали справу. Зокрема, до таких функцій дослідниці віднесли:

- екстрена допомога (відповідно до потреби) дітям, що повертаються з закладів інституційного догляду та виховання;
- активна роль психосоціального консультанта;
- допомога дітям, що страждають від домашнього насильства чи жорстокого поводження, як непрямого наслідку пандемії;
- сприяння отримувачам послуг в отриманні грошових виплат та інших видів допомог;
- надання консультування особам, що втратили близьких внаслідок захворювання на COVID-19;
- продовження надання соціального супроводу тим особам, що не можуть обійтися без допомоги сторонніх осіб.

Розглянувши весь спектр здійснення соціального супроводу дітей та сімей з дітьми, що опинилися у СЖО та виявивши певні прогалини у надані послуг, можна запропонувати для обговорення низку заходів, які на наш погляд варто впровадити з метою покращення надання соціальних послуг отримувачам:

1. Підтримувати соціальним працівником постійний контакт та здійснювати постійну підтримку дітей, які розлучені із сім'єю під час перебування у інституційних закладах, а зараз повернулися до батьків;
2. Виробити алгоритм соціальної підтримки сімей, в яких хтось із членів сім'ї хворіє на COVID-19;
3. Виробити модель заохочення сімей з дітьми до постійного контакту із фахівцями соціальної роботи за допомогою телефону чи інших способів дистанційного методу взаємодії, вироблення почуття відповідальності у них перед дітьми.
4. Визначити дітей та сімей з дітьми, які першочергово підпадають під групи ризику і мають отримувати екстрені види допомоги.

5. Розробляти щоразу при зміні ситуації, на яку впливає пандемія, нові стратегії боротьби та роботи фахівців соціальної роботи, соціальних служб, оскільки вони теж підпадають під ризику і їхня безпека теж повинна бути гарантована.

Отже, захворюваність на COVID-19 та пандемія, що ним спричинена поставила нові завдання перед соціальними працівниками, змінила форми роботи з клієнтами, збільшила навантаження на плечі фахівців соціальної роботи, вплинула на запит у пошуку більшої кількості фахівців, що здійснюють соціальний супровід дітей та сімей з дітьми, що опинилися у складних життєвих обставинах. Суттєвої уваги потребує адаптація і фахівців до нових змін та функціональних обов'язків, а також і отримувачів послуг до цих способів соціального супроводу за допомогою яких вони взаємодіють із фахівцями.

Список використаних джерел

- Семигіна, Т & Скляр, Т. (2020). Відповідь соціальної роботи на виклики пандемії Covid. Академія праці, соціальних відносин та туризму.
- Україна. Заява офісу ЮНІСЕФ-Україна. (2020). Щодо захисту прав дітей під час поширення на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/media/4956/file>
- Україна. Міністерство соціальної політики. (2020). Мінсоцполітики контролює ситуацію щодо забезпечення захисту прав дітей та соціальної підтримки сімей з дітьми в умовах карантину. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/18488.html>
- Україна. Постанова Кабінету Міністрів № 215. (2020). Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/215-2020-%D0%BF#Text>

References

- Semyhina, T & Skliar, T. (2020). Vidpovid sotsialnoi roboty na vyklyky pandemii Covid. Akademiia pratsi, sotsialnykh vidnosyn ta turyzmu.
- Ukraine. Zaiava ofisu YuNISEF-Ukraine. (2020). Shchodo zakhystu prav ditei pid chas poshyrennia na terytorii Ukrainy hostroi respiratornoi khvoroby COVID-19, sprychynenoї koronavirusom SARS-CoV-2. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/media/4956/file>
- Ukraine. Ministerstvo sotsialnoi polityky. (2020). Minsotspolityky kontroliuiє sytuatsiiu shchodo zabezpechennia zakhystu prav ditei ta sotsialnoi pidtrymky simeї z ditmy v umovakh karantynu. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/18488.html>
- Ukraine. Postanova Kabinetu Ministriv № 215. (2020). Pro zapobihannia poshyrenniu na terytorii Ukrainy hostroi respiratornoi khvoroby COVID-19, sprychynenoї koronavirusom SARS-CoV-2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/215-2020-%D0%BF#Text>

Остап'юк В., Герасим Г.

Національний університет «Львівська Політехніка»

Е-ЗАЛЕЖНІСТЬ ЯК ОБ'ЄКТ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Постановка проблеми. Інтернет принципово змінив багато сфер функціонування людини. Це стало універсальним середовищем. Це джерело інформації, інструмент для роботи, навчання та розваг. Він стає все більш доступним - його можна використовувати практично з будь-яким обладнанням (комп'ютерами, планшетами, смартфонами), а також практично в будь-якому місці (у школах, кафе, парках). Можна припустити, що інтернет став паралеллю реальному виміру функціонування людини (це стосується переважно молодих людей), частиною сучасної реальності, яку він одночасно змінює. Стрімкий розвиток інформаційних технологій сьогодні істотно впливає на життя кожного з нас та суспільства

загалом. Це потужне джерело соціального впливу. Як будь-яка технологічна інновація, що застосовується в такому великому масштабі, вона породжує певні наслідки для окремих людей, груп та суспільства.

Аналіз досліджень та публікацій, свідчить, що орієнтиром методу визначення та опису потенційних діагностичних критеріїв Е-залежності / розладів поведінки був патологічний азарт і його визначення в DSM-IV (APA, 1994). Термін «інтернет-залежність» було запропоновано у 1995 році американським психологом А.Голбергом, під яким він розумів постійне користування інтернет-ресурсами, що здійснює негативний вплив на особистісну, соціальну, культурну та інші сфери життя та діяльності людини (Goldberg, 1995). Кімберлі Янг (Kimberly Young) (1996, 1998), яка розробила короткий тест, за допомогою якого можна визначити ступінь залежності від інтернету та модифікувала критерії патологічних азартних ігор, щоб вони краще відповідали розладам, які з'являються при надмірному використанні інтернету. В DSM-V внесено зміни до діагностики Е-залежностей, що стало результатом багаторічних досліджень, які все частіше демонстрували подібність між розладами, що виникають внаслідок проблемних азартних ігор, та вживанням психоактивних речовин. Дослідження нової категорії розладів, тобто розладів, не пов'язаних із вживанням психоактивних речовин стає дуже важливим для медичних працівників, психологів та соціальних працівників, що займаються профілактичними програмами та заходами, а також для людей, які страждають від азартних ігор та інтернет залежностей. Для профілактики це означає, що програми та стратегії, які довели свою ефективність при хімічній залежності, ймовірно, будуть ефективні також при поведінковій залежності.

Більше того, включення розладів пов'язаних із інтернетом було включено до нової класифікації (Тао et al., 2010), з внесенням одного із його вимірів - порушення гри, яка була включено до розділу III, тобто для подальших досліджень (APA, 1994). Як частина спектру розладів, пов'язаних з інтернетом, дослідники також виділяють (крім розладу, пов'язаного з грою в комп'ютерні / онлайн-ігри):

- розлади, пов'язані із використанням самого інтернету, але без конкретної мети;
- розлади, пов'язані із використанням соціальних мереж (наприклад, Facebook);
- розлади, пов'язані із використанням мобільних телефонів смартфонного типу.

Виклад основного матеріалу дослідження. На основі вивчення літератури та з власних досліджень було виявлено, що основними причинами формування Е-залежностей є заглиблення у віртуальне («штучно» створене) життя, яке, як правило, відрізняється від реального.

Розрізняють такі типи Е-залежностей як *комп'ютерна*, яка проявляється через надмірну гру у комп'ютерні ігри; *кіберсексуальна*, характерними рисами якої є ведення переписок на сайтах для «дорослих» та перегляд порнороликів; *кіберкомунікативна*, що передбачає надмірне спілкування та бажання постійної популярності в мережі (Янг, 2015).

Не кожен, хто користується інтернетом, соціальними мережами або грає в комп'ютерні ігри, ризикує пристраситися, але - як і у випадку з алкоголем - певний відсоток користувачів перебуває у групі ризику (5% -15%) або є залежним (приблизно 5 %) (Gentile et al., 2011). У зв'язку зі збільшенням використання технологій, фахівці наголошують, що можна зіткнутися зі збільшенням порушень, пов'язаних з технологіями (головним чином серед дітей та підлітків).

Соціальні мережі стають невід'ємною частиною життя, викликаючи постійне бажання зайти в мережу, оновити стрічку та бути в курсі останніх новин. Це підтверджують дані дослідження, наведені у щорічному звіті соціологічної агенції Kantar Ukraine. Згідно даних дослідження, проведеного у 2019 році, 60% населення в Україні використовує Інтернет у своїй діяльності, 66% з них використовує його кожного дня. («Українські онлайн покупці...», 2020).

Середня тривалість проведення часу в мережі складає від двох до п'яти годин. Окрім того, вчені акцентують увагу на тому, що спостерігається зростання кількості часу, проведеного в Інтернеті. За результатами опитування Kantar Ukraine за лютий 2021 року, найбільше часу українці проводять в соціальних мережах (Youtube, Instagram, Facebook, Tik Tok). Також спостерігається зниження нижньої межі віку користувача інтернет-мережі : від 16 до 14 років, в порівнянні із результатами досліджень 2020 року («Рейтинг популярних сайтів...», 2021).

Важливо розуміти, що не всіх користувачів інтернету варто називати «адиктами», тобто залежними. Дослідження, які проводяться сьогодні в Україні, спрямовані в більшості випадків на визначення кількості часу та причин, через які особа проводить час в інтернеті. Проте, як зазначає Скоробагатська О. (2019) це лише дві із складових частин концепції, яка використовується у міжнародному досвіді діагностування інтернет-залежності.

Зокрема, К.Янг пропонує тривірневу модель, яка включає в себе симптоматичні, клінічно-значущі та тимчасові критерії (див рис. 1.1)

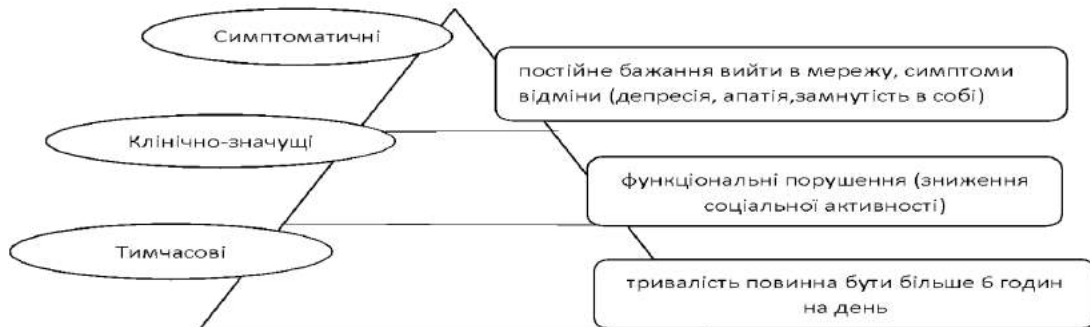

Рис. 1.1 Критерії діагностування Інтернет-залежності (авт).

Висновки. Здійснивши аналіз вищезазначених критеріїв, можемо зробити висновок про те, що залежність в першу чергу проявляється через психологічні чинники, які впливають на життя підлітка, а найбільше – на його соціальну складову. Страждають відносини із батьками, знижується успішність в навчанні, втрачається спілкування з однолітками та друзями.

Таким чином, беручи до уваги те, якими швидкими темпами поширюється захоплення Інтернет-мережею, слід проводити соціальну роботу із молоддю та не тільки зменшувати вплив Інтернету, але і сприяти його направленню у правильне русло. Соціальна робота повинна проводитись шляхом проведення універсальної (бесіди, лекції, поширення соціальної реклами), селективної (визначення підлітків, які відносяться до груп ризику та проведення індивідуальної та групової роботи із ними) та індикативної (створення груп взаємопідтримки та проведення заходів, спрямованих на подолання залежності та усунення наслідків).

Список використаних джерел

- Кантар Україна. (2020). Українські онлайн покупці : які вони? *Новини*. URL: <https://tns-ua.com/news/ukrainskie-onlayn-pokupateli-kakie-oni>
- Кантар Україна. (2021). Рейтинг популярних сайтів за лютий 2021: *Новини*. URL: <https://tns-ua.com/news/rejting-populyarnih-saytiv-za-lyutyiy-2021>
- Малєєва, Н. С. (2015). Залежність від соціальних мереж як соціально-психологічний феномен. *Вісник Одеського національного університету. Психологія*, 20(3 (37)).
- Скоробагатська, О. І. (2019). Проблема інтернет-залежності підлітків у сучасних психолого-педагогічних дослідженнях.
- Янг, К. Диагноз – интернет-зависимость (Yang, K. Diagnosis – Internet addiction. Retrieved from: <http://www.narcom.ru/ideas/common/15.html>).
- Ярченко, Ю. В., & Дрюк, А. (2019). Інтернет-залежність молоді як соціальна проблема. АРА (1994). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders*.
- Gentile, D., Choo, A., Liau, H., Sim, A., Li, T. i Fung, D. (2011). Pathological videogame use among youths: A two-year longitudinal study. *Pediatrics*, 127(2), 319-329.
- Goldberg, I. Internet addictive Disorder (IAD) diagnostic criteria. <http://web.urz.uniheidelberg.de/Netzdienste/anleitung/wwwtips/8/addict.html>.
- Young, K. S. (1996). Internet addiction: The emergence of a new clinical disorder. *CyberPsychology & Behavior*, 1(3), 237-244.
- Young, K. (1998). Internet addiction: The emergence of a new clinical disorder. *CyberPsychology & Behavior*, 1(3), 237-244.

Young, K. (2011). CBT-IA: The First Treatment Model for internet Addiction. *Journal of Cognitive Psychotherapy. An International Quarterly*, 25(4), 312.

References

- Kantar Ukraine. (2020). Ukrainski onlajn pokypci : jaki vonu? *Novynu*. <https://tns-ua.com/news/rejting-populyarnih-saytiv-za-lyutiy-2021>
- Kantar Ukraine. (2021). Rejtyng populiarnuch saytiv za lytuj 2021. *Novynu*. <https://tns-ua.com/news/rejting-populyarnih-saytiv-za-lyutiy-2021>
- Malejeva N.S. (2015). Zaleznist' vid socialnych merezh jak socialno-psychologichnyj fenomen. *Visnyk Odeskogo nacionalnogo universytetu. Psychologia*, 20 (3 (37)).
- Skorobahatska O.I (2019). Problema internet-zaleznosti pidlitkiv y sychasnych psychologo-pedagogichnych doslidzeniach.
- Yang K. Diagnos – internet-zavisimost (Yang, K. Diagnosis – Internet addiction. Retrieved from: <http://www.narcom.ru/ideas/common/15.html>).
- Jarchenko J.V ., & Driuk A. (2019). Internet-zalezhnist molodi jak socialna problema.
- Gentile, D., Choo, A., Liau, H., Sim, A., Li, T. i Fung, D. (2011). Pathological videogame use among youths: A two-year longitudinal study. *Pediatrics*, 127(2), 319-329.
- Goldberg, I. Internet addictive Disorder (IAD) diagnostic criteria. <http://web.urz.uniheidelberg.de/Netzdienste/anleitung/wwwtips/8/addict.html>.
- Young, K. S. (1996). Internet addiction: The emergence of a new clinical disorder. *CyberPsychology & Behavior*, 1(3), 237-244.
- Young, K. (1998). Internet addiction: The emergence of a new clinical disorder. *CyberPsychology & Behavior*, 1(3), 237-244.
- Young, K. (2011). CBT-IA: The First Treatment Model for internet Addiction. *Journal of Cognitive Psychotherapy. An International Quarterly*, 25(4), 312.

Рева А., Проскура В.

Національний університет «Львівська Політехніка»

РЕСОЦІАЛІЗАЦІЯ НЕПОВНОЛІТНІХ У НАГЛЯДОВІЙ ПРОБАЦІЇ

Майбутнє нашого суспільства багато в чому залежить від нашого молодого покоління. Особливої підтримки та допомоги потребують неповнолітні, які перебувають в тяжких обставинах чи потрапили під вплив соціально негативних компаній та залучаються до кримінальної поведінки. Саме тому, нині ефективно розвивається інститут пробації, який здійснює зміну антисуспільних настанов свідомості неповнолітніх, які вчинили правопорушення з метою реабілітації та ресоціалізації їх до нормального життя.

Особливістю ресоціалізації неповнолітніх злочинців у наглядовій пробації є те, що вона здійснюється у громаді, не відриваючи їх від суспільства. Це допомагає залишатися неповнолітнім у колі своєї родини, в оточенні друзів та знайомих. В свою чергу через те, що вони не будуть позбавленні спілкування з близькими людьми, це допоможе їм зберегти свій психічно-емоційний стан та не призведе до деформації їхніх цінностей та свідомості.

З огляду закону України «Про пробацію», головним аспектом роботи пробації з неповнолітніми постає проведення соціально-виховної роботи, запровадження ефективних методик, проведення заходів, які спрямовані на розвиток та здоровий психічний стан неповнолітнього, реалізація та проведення пробаційних програм. Заходи, пов'язані з виправленням та адаптацією неповнолітніх до нормального життя, органи пробації здійснюють спільно з різними соціальними службами (Закон України № 1798, 2015).

Соціально-виховні заходи мають проводитися на принципах індивідуальних та диференціації, а також із залученням до роботи з неповнолітніми рідних, близьких, представників державних, громадських та релігійних організацій. Тому дуже важливим є етап

налагодження відповідних контактів і методів керівництва, які б допомогли встановленню позитивних стосунків між персоналом і правопорушниками з метою досягнення мети адаптації та подальшої ресоціалізації.

Ще одним головним напрямом ресоціалізації та адаптації неповнолітніх, яке також розглядав у своїй праці Шпортюк О., можна вважати моральноетичне виховання, яке спрямоване на знаходження й позбавлення негативних моральних якостей, етичних переконань, поглядів, звичок та навіювання правопорушникам суспільно прийнятих гуманістичних цінностей, ідеалів добра, правди, справедливості, совісті, людської честі, тобто формування духовної особистості. (Шпортюк, 2018)

Щоб ефективно виконати мету ресоціалізації неповнолітнього злочинця, потрібно прибрати всі чинники, що не дають йому можливості повернутися до прийнятого суспільством життя та виконати всі умови, які необхідні для законслухняного життя. З цього ми можемо виділити завдання ресоціалізації неповнолітніх у закладах пробації, які полягають у виправленні особистих рис неповнолітніх, котрі заважають їм адаптуватися, та закласти у них якості що допомагають вести успішну життєдіяльність. Ще одним завданням ресоціалізації буде зміна впливу на неповнолітнього, тобто працювати з оточенням та забезпечувати для цього необхідні умови і захистити від стигматизації. Також у роботі соціально працівника з ресоціалізацією є важливим подолати разом з клієнтом особистісні проблеми, пов'язані з умовами життєдіяльності (Корчевська та Романюк, 2014).

Насамкінець варто сказати, що причинами злочинів, який скоюють неповнолітні, часто є проблеми в сім'ї. Тому з такою дитиною потрібно передовсім спілкуватись і допомагати їй морально, а ув'язнення часто лише погіршує ситуацію.

Отже, ресоціалізація базується на корекції соціально неприйнятних якостей неповнолітнього та формування про соціального оточення. Співпраця різних організацій, які можуть надавати допомогу по ресоціалізації неповнолітніх та самих систем пробації, може допомогти у ефективному виправленні поведінки індивіда та успішно соціалізуватись до життя. Сьогодні ресоціалізація клієнтів пробації є пріоритетним завданням, яке має розглядатися у відповідності до вимог як вітчизняного так і міжнародного законодавства, вирішуватись на рівні державних структур та суспільних організацій з метою повернення в суспільство рівноправного законслухняного громадянина здатного реалізувати себе, забезпечити свої потреби, не створюючи загрози для інших громадян.

Список використаних джерел

- Корчевська, О., Романюк, І., (2014). Ресоціалізація неповнолітніх, звільнених від покарання з випробуванням. *Вісник Національного університету оборони України*, 6 , 74-77. URL: http://irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64
- Закон України “Про пробацію” № 1798-VIII. (2015). *Відомості Верховної Ради*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19>
- Шпортюк О. М. 2018. Напрями ресоціалізації неповнолітніх засуджених в аспекті реформування системи виконання покарань. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. 3(7). С. 3–5.

References

- Korchevska, O., Romanyuk, I., (2014). Resotsializatsiya nepovnolitnikh, zvil'nenykh vid pokarannya z vyprobuvannyam. *Visnyk Natsional'noho universytetu oborony Ukrayiny*, 6 , 74-77. [in Ukrainian]. URL: http://irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64
- Zakon Ukrayiny “Pro probatsiyu” № 1798-VIII. (2015). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19> [in Ukrainian]
- Shportyuk O. M. 2018. Napryamy resotsializatsiyi nepovnolitnikh zasudzhenykh v aspekti reformuvannya systemy vykonannya pokaran'. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. 3(7). S. 3–5. [in Ukrainian]

ПРАКТИЧНИЙ КОМПОНЕНТ В ПІДГОТОВЦІ СТУДЕНТІВ-СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДНІПРОВСЬКОГО ІНДУСТРІАЛЬНОГО КОЛЕДЖУ

Актуальність теми. Сучасна соціально-економічна ситуація в українському суспільстві потребує підготовки висококваліфікованих соціальних працівників. Сучасна підготовка спеціалістів соціальної сфери вимагає пошуку нових підходів до навчання студентів спеціальності «Соціальна робота».

Мета – узагальнити досвід практичної підготовки студентів спеціальності «Соціальна робота» в Дніпровському індустріальному коледжі в період до карантину та під час дистанційного навчання у зв'язку із пандемією COVID-19.

Концепцією навчального проекту «Школа професійних компетенцій соціального працівника» стало запрошення спеціалістів – практиків з метою передання досвіду та провідних технологій соціальної роботи.

Зустрічі проводилися як і за допомогою тренінгів, так і в форматі «живої бібліотеки».

До участі в проекті були запрошені наступні фахівці:

Зустріч 1. Тема – Соціальна робота із ВІЛ – позитивними пацієнтами та профілактика ВІЛ /СНІДу в молодіжному середовищі.

Запрошені спікери – Благодійна організація «100% життя» - ВІЛ-сервісна організація, яка надає соціальні послуги та здійснює соціальний супровід ВІЛ-інфікованих осіб.

Теми, які обговорювалися під час зустрічі:

- Головні аспекти соціального супроводу ВІЛ-інфікованих клієнтів.
- Особливості соціального консультування ВІЛ – позитивних пацієнтів, які проходять АРВ – терапію.
- Напрямки профілактики ВІЛ/СНІДу.
- Функціональні обов'язки соціального працівника.
- Розв'язання практичного кейсу щодо соціальної допомоги ВІЛ/позитивному клієнту.
- Діти та ВІЛ/інфекція.
- Стигматизація пацієнтів, які мають ВІЛ-позитивний статус.
- Протидія дискримінації та захист прав людей, які живуть із ВІЛ в Україні.

Були роздані буклети, оговорені можливості стажування.

Зустріч 2. Тема – Булінг як соціально небезпечне явище та його профілактика.

Запрошені гості – Карпеченкова Анна – начальник відділу ювенальної превенції та курсанти Дніпровського університету внутрішніх справ (нині – співробітниця Фонду народонаселення ООН).

Теми, які обговорювалися при зустрічі:

- Законодавство про протидію булінгу.
- Методи профілактики булінгу в учнівському та студентському середовищі.
- Робота Національної поліції із протидії булінгу.
- Вітчизняний та зарубіжний досвід профілактики булінгу.

Зустріч 3. Тема зустрічі – «Соціальна робота із ув'язненими».

Запрошений спікер – Дмитро Шевченко, керівник пенітенціарного напрямку благодійної організації «100% життя».

Теми, які обговорені під час зустрічі:

- Проблема дисфункції соціально-психологічної служби в пенітенціарних закладах.
- Соціальна робота в місцях позбавлення волі: труднощі та успіхи соціальних працівників.
- Соціальний захист людей, які звільняються із місць позбавлення волі.

- Обговорення практичного кейсу з питань соціальної, медичної, правової допомоги ув'язненому із ВІЛ-позитивним статусом.
- Жінка у місцях позбавлення волі – дискусія та сесія «питання-відповідь» щодо жінок із дітьми в умовах колонії.
- Власний досвід соціальної роботи із ув'язненими.

Зустріч 4. Тема – Соціальна робота із особами, які знаходяться у конфлікті із законом та мають делінквентну поведінку.

Запрошені спікери – фахівці Центру пробації Чечелівської районної у місті Дніпро ради.

Теми, які обговорювалися при зустрічі:

- Служба пробації, її види та функції.
- Профілактика злочинів та рецидивів.
- Новий підхід до роботи із особами із протиправною поведінкою.
- Розгляд практичних кейсів із професійної діяльності, присвячених працевлаштуванню, соціальному захисту людей, які мають судимість.

Зустріч 5. Екскурсія до благодійної організації «Фонд «Карітас» у місті Дніпро.

Благодійний фонд «Карітас» - це міжнародна організація, яка надає психологічну та соціальну допомогу вразливим верствам населення. Фінансується урядом Німеччини.

Напрямки роботи:

- Соціальна робота із людьми із інвалідністю (батьківський клуб, арт-терапія).
- Клуб «Сеньйори та сеньйорити» для людей поважного віку.
- Клуб «Дівчинко, сяди!» для дівчат підлітків із сімей, які опинилися в складних життєвих обставинах.
- Ярмарки вакансій для внутрішньо переміщених осіб.
- Благодійні обіди для безхатченків.
- Заняття «Жінка має право голосу» для жінок-блогерок.

Студенти першого та третього курсу відвідали відділи благодійного фонду соціального спрямування, побачили благодійну перукарню, майстерню, в якій проходить соціальна адаптація дітей та молоді пільгових категорій, гончарну майстерню для дітей та молоді.

Спеціалістами центру була проведена лекція про волонтерські проекти курсу, зустріч із волонтером Мерком із Туреччини.

Після проведених зустрічей проекту були підписані договори про проходження всіх видів практики, студенти в якості волонтерів брали участь в проектах організацій.

Наприклад, у Всесвітній День боротьби із туберкульозом ми разом із благодійною організацією «100% життя» прийняли участь у флешмобі «Зупинимо туберкульоз разом». Разом із досвідченими соціальними працівниками студенти-першокурсники привертали увагу мешканців Дніпра до дуже складної проблеми.

Туберкульоз охоплює всі верстви населення, наша область, на превеликий жаль займає сумні позиції по поширенню туберкульозу в Україні.

Студенти відповідали на запитання вікторини від лікарів та соціальних працівників, постили інформацію про флешмоб в соціальних мережах, проходили скринінг стосовно симптомів хвороби.

Туберкульоз на ранніх стадіях успішно лікується, і метою майбутніх соціальних працівників було донести цю інформацію пересічним людям на головній площі міста.

Наш коледж зайняв перше місце в квесті!

Дистанційне навчання вимагає переформатування методик викладання, особливо для проведення практичних занять.

Головним аспектом роботи із студентами – майбутніми соціальними працівниками став проектний метод.

Студенти проводили SWOT-аналіз власної громади, опановували навички соціального проектування.

Для написання грантової проектної заявки на соціальну тематику студенти отримали інформацію про джерела пошуку конкурсів грантових заявок та можливостей стажувань.

Разом із викладачем були опрацьовані всі етапи проектної грантової заявки, а саме:

- 1.Актуальність проекту.
- 2.Мета та завдання проекту.
- 3.Цільова аудиторія проекту.
- 4.Новизна та інновації проекту.
- 5.Методи проекту.
- 6.План реалізації проекту.
- 7.Бюджет проекту.
- 8.Очікуванні результати проекту.

Оцінювання проходило за такими шкалами та параметрами: реалістичність, відповідність, актуальність, оформлення бюджету та можливість подальшої мультиплікації проекту.

Також я хотіла би поділитися методами та темами роботи під час дистанційного навчання на платформах ZOOM та в Google Classroom:

А. Школа соціального консультування – опрацювання методів активного слухання.

Б. Кейс – стаді – вирішення конкретних соціальних проблем на прикладі ветеранів ООС та внутрішньо переміщених осіб.

В. Відпрацювання етапів проведення соціально-психологічного тренінгу.

Г. Професійний аналіз соціальної реклами, присвяченої проблемі насильства в родині.

Д. Розробка профілактичного квесту для молоді “Я обираю здоровий спосіб життя”.

Є. Вивчення провідних практик соціальної роботи під час пандемії коронавірусу як в Україні, так і в світі.

Ж. Аналіз практик медіації та знайомство із роботою “Школи порозуміння”.

З. Розробка анкети соціологічного дослідження для майбутнього курсового проекту

І. Опанування методів профілактики професійного вигорання соціальних працівників.

Отже, підготовка майбутніх соціальних працівників-професіоналів своєї справи є актуальною проблемою сьогодення та вимагає опанування нових форм викладання матеріалу та впровадження нових методів практичної підготовки.

Тепла О., Козак М.

Національний університет «Львівська політехніка»

ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ СЛУЖБ У СПРАВАХ ДІТЕЙ У НОВОСТВОРЕНИХ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ

Питання забезпечення якісного та своєчасного соціального захисту дітей (належного виявлення загрози їх життя та здоров'я, їх тимчасового та подальшого влаштування, виявлення дітей, що проживають у складних життєвих обставинах тощо) впродовж тривалого часу було важливим напрямком розвитку сучасного суспільства та не втрачає своєї актуальності і сьогодні. Територіальні громади відповідно до Законів України зобов'язані утворювати у своїй громаді Служби у справах дітей. Замість цього більшість з них вводить уповноважених представників із захисту прав дітей, які є певним чином обмеженими щодо своїх повноважень в окресленій сфері. Діти є п'ятою частиною населення громад, а отже є істотною соціальною групою, як для сьогодення, так і для майбутнього цієї громади та її мешканців.

Метою роботи є аналіз сучасного стану організації та особливостей діяльності Служб у справах дітей в об'єднаних територіальних громадах.

Згідно з Реформою децентралізації функції з питань соціально-правового захисту дітей передають із Центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та Служб у справах дітей районного рівня на місцевий, в якому мають бути створені аналогічні структурні

підрозділи. Редакція Закону України « Про соціальні послуги» від 1 січня 2020 року визначає розподіл повноважень, що покладені на центральні та місцеві органи влади. Додатково, згідно з цим законом встановлюється система надання соціальних послуг та учасників, принципи та способи, організація та фінансування послуг соціальної сфери («Про реформу», 2020). Наказом Міністерства соціальної політики України від 30.12.2020 №868 затверджено Методичні рекомендації щодо організації та забезпечення діяльності територіальної громади у сферах соціального захисту населення та захисту прав дітей за яким унормована модель адміністрування надання соціальних послуг передбачає утворення управлінських підрозділів з питань соціального захисту населення, введення посад фахівців із соціальної роботи, створення центрів надання адміністративних послуг, віддалених робочих місць у старостатах, створення служб у справах дітей тощо. Кожна, без винятку громада, повинна надавати соціальні послуги, які потребують її мешканці («Деякі питання адміністрування надання місцевими державними адміністраціями і територіальними громадами ...», 2020).

Для того, щоб громади могли реалізувати повноваження у сфері соціально-правового захисту найбільш вразливої її частини – дітей, слід максимально швидко створити відповідні структурні підрозділи на рівні територіальної громади та пролонгувати їх створення на рівні укрупнених районів в новостворених районних державних адміністраціях, забезпечити передачу всіх необхідних відомостей, що містяться в базах даних ЄІАС-діти, органам місцевого самоврядування, та закріпити відповідальність за особами, які будуть працювати з особистими даними дітей, дбати про дотримання їхніх прав та реалізації опіки над ними. Це і є одною з причин для створення в кожній громаді Служби у справах дітей, як основного суб'єкта реалізації та забезпечення соціально-правового захисту дітей (Олифіренко, 2017). Слід врахувати, що на Органи опіки та піклування покладається діяльність щодо:

- Ведення моніторингу щодо дітей, соціально незахищених категорій, що перебувають у складних життєвих обставинах.
- Набуття дитиною відповідного юридичного статусу дитини-сироти чи дитини, позбавленої батьківського піклування.
- Захист майнових прав дітей дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування і збереження їхніх прав на майно.
- Ведення ЄІАС-діти (інформаційний банк даних) щодо дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, та сімей потенційних усиновлювачів, опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів.
- Вирішення питання стосовно реєстрації новонароджених дітей, яких покинули батьки та вирішення спорів між батьками, які стосуються життя та розвитку дитини.
- Діяльність щодо захисту прав дитини переміщеної з тимчасово окупованої території. («Повноваження об'єднаних громад із питань забезпечення та дотримання прав дитини...», 2018)

Перелік повноважень та обов'язків є значним, а тому вимагає злагодженої роботи за наявності відповідних структурних підрозділів. Окрім того, механізми реалізації та захисту прав дітей, які були відпрацьовані та достатньо дієвими зазнають адміністративно-управлінських змін. Налагодження нової ефективної системи потребуватиме відповідного часу та додаткових ресурсів.

За даними Міністерства соціальної політики України станом на 23.03.2021 у Львівській області:

1. Налічується 7 новостворених районів, у 6 з яких почали функціонувати Служби у справах дітей, де працює 51 штатний працівник;
2. Загалом є 73 територіальні громади. Лише у 41 з них створені Служби у справах дітей в яких реалізують свою діяльність 159 штатних працівників («Служба у справах дітей», 2021).

Особливої уваги заслуговує з'ясування причин такої ситуації. За інформацією, отриманою від голів ТГ основними чинниками, що сповільнюють створення відповідних

структур, є відсутність належного фінансового забезпечення, кадровий дефіцит, а також низький пріоритет соціального захисту в системі забезпечення потреб громад.

На нашу думку, рушійною силою для зростання темпів створення Служб у справах дітей у громадах є обласні державні адміністрації. За допомогою проведення ними інформаційно-просвітницької діяльності серед представників територіальних громад можна спонукати новостворені громади до активнішого утворення Служб у справах дітей місцевого рівня, як це передбачено в чинному законодавстві («У новостворених ТГ мають передбачити...», 2020). Доцільним вважаємо розглянути можливість профінансувати впродовж перших 3-5 років діяльність новостворених Служб з Державного бюджету. Це могло б зменшити фінансове навантаження на органи місцевого самоврядування, вплинути на належне забезпечення реалізації прав та законних інтересів дітей в період становлення нової структури соціального захисту громади.

Отже, аналіз існуючих даних свідчить про значні прогалини в сфері організації діяльності служб у справах дітей в територіальних громадах, оскільки чимало місцевих громад все ще очікують на створення локальної структури захисту дітей. Важливим аспектом процесів децентралізації має стати якісна комунікація між регіональними та місцевими органами влади, адже передача повноважень на локальний рівень вимагає також і передачі наявних баз інформації та практичного досвіду з реалізації завдань соціального захисту. В умовах створення та реформування територіальної організації влади та децентралізації влади, важлива роль відводиться не тільки розширенню повноважень органів місцевого самоврядування, а й розробці механізмів їх відповідальності перед державою та громадськістю. На органи опіки та піклування сільського та міського рівня покладається особлива відповідальність, так як вони повинні бути основним суб'єктом у сфері реалізації захисту прав і найкращих інтересів та соціального благополуччя дітей та їхню долю в громаді, а громада села, селища та міста в свою чергу має стати майданчиком соціальних можливостей для сім'ї та дитини.

Список використаних джерел

- Децентралізація дає можливості. (2020). Про реформу: *Загальна інформація*. URL.: [Про реформу - Децентралізація \(decentralization.gov.ua\)](https://decentralization.gov.ua)
- Децентралізація дає можливості. (2018). Повноваження об'єднаних громад із питань забезпечення та дотримання прав дитини: розуміння витоків функцій. URL.: [dity.pdf \(decentralization.gov.ua\)](https://decentralization.gov.ua/dity.pdf)
- Олифіренко, Ю. І. (2017). Удосконалення механізму відповідальності місцевих громад за благополуччя та безпеку дітей. *Публічне адміністрування: наукові дослідження та розвиток*, (2), 98-104.
- Прес-служба ОДА. (2020). Служби у справах дітей повинні створити у кожній громаді: *Новини*. URL.: <https://loda.gov.ua/news?id=55662>
- Прес-служба ОДА. (2020). У новостворених ОТГ мають передбачити не менше одного працівника служби у справах дітей: *Новини*. URL.: <https://loda.gov.ua/news?id=55608>
- Україна. Закон України №2671-VIII. (2019). *Про соціальні послуги*. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>
- Україна. Наказ Міністерства соціальної політики №868. (2020). *Деякі питання адміністрування надання місцевими державними адміністраціями і територіальними громадами соціальної підтримки у сферах соціального захисту населення та захисту прав дітей*. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0868739-20#Text>
- Україна. Львівська обласна державна адміністрація. (2021). Служба у справах дітей. URL.: [ЛОДА/LODA – Львівська обласна державна адміністрація](https://loda.gov.ua)

References

- Detsentralizatsiia daie mozhlyvosti. (2020). Pro reformu: *Zahalna informatsiia*. URL.: [Про реформу - Децентралізація \(decentralization.gov.ua\)](https://decentralization.gov.ua)

- Detsentralizatsiia daie mozhlyvosti. (2018). Povnovazhennia obiednanykh hromad iz pytan zabezpechennia ta dotrymannia prav dytyny: rozuminnia vytokiv funktsii. URL .: [dity.pdf \(decentralization.gov.ua\)](http://dity.pdf(decentralization.gov.ua))
- Olyfirenko, Yu. I. (2017). Udoskonalennia mekhanizmu vidpovidalnosti mistsevykh hromad za blahopoluchchia ta bezpeku ditei. Publichne administruvannia: naukovi doslidzhennia ta rozvytok, (2), 98-104.
- Pres-sluzhba ODA. (2020). Sluzhby u spravakh ditei povynni stvoryty u kozhnii hromadi: Novyny. URL .: <https://loda.gov.ua/news?id=55662>
- Pres-sluzhba ODA. (2020). U novostvorenykh OTH maiut peredbachyty ne menshe odnoho pratsivnyka sluzhby u spravakh ditei: Novyny. URL .: <https://loda.gov.ua/news?id=55608>
- Ukraina. Zakon Ukrainy №2671-VIII. (2019). Pro sotsialni posluhy. URL .: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>
- Ukraina. Nakaz Ministerstva sotsialnoi polityky №868. (2020). Deiaki pytannia administruvannia nadannia mistsevymy derzhavnymy administratsiiamy i terytorialnymy hromadamy sotsialnoi pidtrymky u sferakh sotsialnoho zakhystu naseleattia ta zakhystu prav ditei. URL .: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0868739-20#Text>
- Ukraina. Lvivska oblasna derzhavna administratsiia. (2021). Sluzhba u spravakh ditei. URL .: ЛОДА/ЛОДА – Львівська обласна державна адміністрація

Krystian Łata

Наук. керівник: кандидат гуманітарних наук Bartłomiej Kotowski
Університет ім. Яна Кохановського в м. Кельце, Польща

GERONTOLOGICZNA PRACA SOCJALNA W POMOCY SPOŁECZNEJ

Obserwowane w ostatnich dziesięcioleciach starzenie się społeczeństw, a także idące za nim wydłużanie się ludzkiego życia jest związane ze wzrostem liczby ludzi „trzeciego wieku”, który ukazują badania demograficzne. Ich wzrostowa tendencja pozwala prognozować, że w Polsce do 2050 roku ludność wieku starczego stanowić będzie około 40% społeczeństwa (GUS 2018). Wiązać się to będzie również ze wzrostem liczby osób z *demencją*, prowadząc do nasilania się problemu opieki nad chorymi w tej grupie, co wymaga wprowadzania funkcjonalnie nowych rozwiązań oraz odpowiedniego wsparcia – zarówno seniorom zdrowym, jak i z różnymi deficytami – ze względu na ich heterogeniczność (Kluzowa 2015: 54), wykazując zapotrzebowanie na specjalistyczne usługi opiekuńcze, medyczne, socjalne, opiekę długoterminową, organizację czasu wolnego oraz edukację. Za przykład posłużyć może specjalistyczne wsparcie gerontologiczne realizowane w Ośrodkach Wsparcia Dziennego dla Osób Chorych na Alzheimera w Kielcach (Polska), które obejmuje nie tylko osoby ze zdiagnozowanym *otępieniem* (prowadzona walidacja gerontologiczna), ale też ich opiekunów, którym oferowane jest poradnictwo gerontologiczne.

Gerontologia zajmuje się różnymi kwestiami niemiedycznymi w „trzecim wieku” życia człowieka, skupiając się na jego problemach i potrzebach (socjalnych, psychologicznych), jak również dolegliwościach i profilaktyce zdrowotnej, gdyż *credem* gerontologii jest utrzymanie jak najdłuższej aktywności i zdrowego trybu życia. Walidacja gerontologiczna natomiast jest koncepcją specjalnego podejścia do osób chorych na demencję, podążając za jego światem aby pomóc mu odnaleźć się w otaczającej go rzeczywistości, stąd ze strony opiekuna muszą wystąpić łącznie trzy czynniki, tj. akceptacja, empatia i samokongruencja. Co istotne, opiekun nie powinien stosować pytania „dlaczego?” (gdyż wprawia ono w zakłopotanie oraz zdenerwowanie chorych z *otępieniem*), a posługiwać się wyłącznie pytaniami typu: kto?, co?, gdzie?, jak?, kiedy? (zob. Smrokowska-Reichmann 2017: 121–137).

Otępienie (*demencja*) jest terminem medycznym o szerokim znaczeniu, oznaczającym zespół objawów zaburzeń procesów poznawczych, obejmujących deficyty co najmniej dwóch funkcji

poznawczych, tj.: mowy (afazja); celowej złożonej aktywności ruchowej (apraksja); zdolności rozpoznawania i identyfikowania przedmiotów (agnozja), a także różnych zaburzeń dotyczących planowania, inicjowania, kontroli i korygowania przebiegu złożonych zachowań (zaburzenia funkcji wykonawczych). Deficyty poznawcze powinny być na tyle głębokie, aby zaburzały aktywność czynności dnia codziennego, jednak większość otępień charakteryzuje się postępującymi objawami, które stopniowo się nasilają, dlatego szybkość postępującego otępienia zależy od indywidualnego stanu jednostki nim dotkniętej (por. Mace, Rabins 2005: 6-9, 310-319). Co wydaje się być ciekawe poznawczo – wyniki „World Alzheimer Report 2019” (<https://www.alzint.org/u/WorldAlzheimerReport2019.pdf>, dostęp: 02.04.2021), czyli największej w skali świata ankiety badającej stosunek społeczeństwa do problematyki demencji, ukazują pewnego rodzaju zaskakującą nieświadomość, ponieważ dwie trzecie badanego społeczeństwa traktuje demencję jako naturalnie występujący etap w procesie starzenia się, nie zaś jako stan chorobowy związany z zaburzeniami neurodegeneracyjnymi, stereotypowo określając ludzi starzejących się i starych – zwłaszcza przez młode pokolenie – jako „starych a głupich” i „naiwnych jak dzieci” ze względu na „starcze zaburzenia pamięci” czy też „nieumiejętność logicznego myślenia” (zob. Łata 2018: 179). Pamiętać jednak należy, że zagubienie, utrata pamięci, czy też zmiany charakteru mogą być objawami wielu różnych chorób – zatem otępienie nie jest naturalną konsekwencją starzenia się, choć wiek jest istotnym czynnikiem ryzyka.

Wystąpienie pandemii związanej z Sars-Cov-2 i związanej z lawinowo narastającymi zachorowaniami na COVID-19 wciąż stawia współczesne społeczeństwa, w tym Polski oraz Ukrainy w obliczu sytuacji ekstremalnie trudnej, gdyż bezpośrednio dotyczy zagrożenia nie tylko zdrowia, ale i życia człowieka. Wyzwania, przed którymi stanęły instytucje pomocy społecznej w obliczu trwającej pandemii dotknęły również osoby z zaburzeniami otępiennymi, ponieważ placówki oferujące wsparcie tej grupie chorych zostały czasowo zamknięte, co spowodowało konieczną izolację pacjentów (*lockdown*) w środowisku rodzinnym oraz wdrożenie pracy „na odległość”, co niestety, w mojej ocenie nie sprawdziło się. Udzielanie wsparcia przyjmowało formę telefonicznych konsultacji gerontologicznych zwłaszcza z opiekunami i rodziną przy jednoczesnym zapewnieniu pełnego bezpieczeństwa podopiecznym, których aktywność – oczywiście – w tym czasie była zdecydowanie mniejsza, a u wielu stan psychiczny zdecydowanie pogorszył się. Wdrożono zatem indywidualną pracę w środowisku osoby z otępieniem, która umożliwiła niwelowanie stresu, negatywnych emocji czy też występującej często agresji, w tym przypadku powstałej dodatkowo z niezrozumienia obecnej sytuacji. Szczególną rolę odgrywała wyżej wspomniana walidacja gerontologiczna oraz zajęcia terapeutyczne stymulujące procesy poznawcze.

Obecna sytuacja (COVID) pokazuje, jak istotna jest praca socjalna, ale zwrócona szczególnie na pracę z człowiekiem starzejącym się i starym. Kształcenie pracowników socjalnych nie odpowiada w pełni na zapotrzebowanie w obszarze opieki nad seniorami, gdyż sprowadza się do wyposażenia studentów kierunku praca socjalna „w podstawową wiedzę gerontologiczną, która nie do końca jest kompatybilna z oczekiwaniami seniorów w zakresie opieki i zaspokajania potrzeb” (Pigula, Jagielska 2017: 185), stąd w kształceniu pracowników socjalnych pojawiają się dwa główne problemy – brak wyróżnienia gerontologicznej pracy socjalnej w systemie pomocy społecznej oraz brak dedykowanego wsparcia seniorom, w tym ich opiekunom. Napotykanie zatem w literaturze przedmiotu postulaty, opowiadających się autorów za wprowadzeniem do systemu pomocy społecznej *gerontologicznej pracy socjalnej* oraz wyszczególnienie zawodu *gerontologicznego pracownika socjalnego* (zob.: Kluzowa 2015; Pigula, Jagielska 2017; Smrokowska-Reichmann 2017; Kanios 2018) zdaje się mieć rację bytu. Gerontologiczna praca socjalna będąca wysoko wyspecjalizowaną pracą na rzecz ludzi starzejących się i starych, a także wsparciem rodzin i opiekunów, sprawujących opiekę nad seniorem – zarówno sprawnym, jak i niepełnosprawnym (niesamodzielnym) – jest zatem szczególnie istotna, bacząc na przyrost starzejącego się społeczeństwa.

References

GUS, 2018, *Sytuacja osób starszych w Polsce w 2018 roku*, Warszawa–Białystok 2020, s. 13;

- Kanios A., 2018, *Praca socjalna z osobami starszymi i opieka geriatryczna jako wyzwanie współczesności*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio J. Paedagogia-Psychologia”, Vol 31, No 1, s. 209–218;
- Kluzowa K., 2015, *Demograficzne drogowskazy dla gerontologicznej pracy socjalnej*, „Zeszyty Pracy Socjalnej”, 18/2015, s. 53–64;
- Łata K., 2018, *Stereotypowe postrzeganie ludzi starszych w opiniach studentów i seniorów*, „Zeszyty Studenckiego Ruchu Naukowego UJK w Kielcach”, tom 29, część 1, s. 173–182;
- Mace L. N., Rabins V. P., 2005, *36 godzin na dobę. Poradnik dla opiekunów osób z chorobą Alzheimera i innymi chorobami otępiennymi oraz zaburzeniami pamięci w późnym okresie życia*, Warszawa: MediPage;
- Piguła N. G., Jagielska K., 2017, *Gerontologiczna praca socjalna jako innowacja w kształceniu pracowników socjalnych. Wybrane rekomendacje dla polityki społecznej*, „Labor et Educatio”, 5/2017, s. 177–195;
- World Alzheimer Report 2019*, <https://www.alzint.org/u/WorldAlzheimerReport2019.pdf> (dostęp: 02.04.2021);
- Smrokowska-Reichmann A., 2017, *Innowacyjne metody pracy z seniorami w późnym stadium demencji*, [w:] Janus E., Bac A., Kulis A., Smrokowska-Reichmann A. (red.), *Terapia zajęciowa w geriatrici*, Warszawa: Wydawnictwo Lekarskie PZWL, s. 102–141.

СЕКЦІЯ 3. СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Анічкіна А.

наук. керівник: к.е.н Зеленко Н.

Національний університет «Львівська політехніка»

СВІТОВИЙ ДОСВІД ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ : АДАПТАЦІЯ В УКРАЇНІ

Пенсійне забезпечення громадян - є пріоритетним завданням соціальної політики, що в розвинених країн постійно знаходиться в полі зору державного управління. Основа пенсійного забезпечення полягає в соціальній, економічній і моральній відповідальності держави перед своїми громадянами, які завершили трудову діяльність у зв'язку з досягненням пенсійного віку (Волошановська, 2011).

Але сьогоднішня система пенсійного забезпечення не може забезпечити пенсіонерам відповідний рівень життя ,що породжує необхідність невідкладного перегляду та реформування. Адже, на сьогодні існує цілий ряд проблем, що пронизують українське суспільство, зокрема основними з них є: зниження показників економічного зростання в цілому по країні; стан демографічної ситуації в державі; низький рівень пенсійних виплат; проблема міграції населення; значний обсяг тінізації вітчизняного ринку праці тощо.

Розвиток пенсійної системи перебуває в тісному зв'язку з основними суспільними процесами, що відбуваються в країні. Впливає необхідність з'ясування шляхів реформування пенсійної системи України, спираючись на досвід інших країн з цього питання. (Касич, 2011). На наш погляд, доцільно розглянути світовий досвід пенсійних систем розвинутих країн, таких як США, Великобританія, Японія та Швеція, щоб адаптувати його під час реформування пенсійної системи в Україні.

Сьогодні Сполучені Штати Америки мають як державну, так і приватну пенсійну систему. Завдяки цій системі американці зможуть отримати не одну, а три пенсії: державну, колективну, приватну на робочому місці та індивідуальну, відкривши особистий пенсійний рахунок. Джерелом фінансування є Національний страховий фонд, включений до федерального бюджету. Щоб отримати пенсію, вони повинні сплачувати страхові внески протягом 10 років.

Пенсійний вік починається з 65 років. У міру збільшення тривалості життя американців (78 років), до Закону про соціальне забезпечення було внесена зміна щодо поступового підвищення мінімального віку для виходу на пенсію - з 67 років для людей, які народилися в 1960 році і молодше. Наразі вживаються заходи щодо збільшення пенсійного віку до 67 років. Зазначимо, що на відміну від США пенсійний вік в Україні складає 60 років, тобто суттєво є нижчим.

Пенсії та виплат в США починаються від \$300 – це пенсія для людини, яка жодного року не працювала на благо країни і не може звернутися за допомогою. Якщо у вас є хоча б невелика кількість досвіду роботи та право на додаткову оплату, пенсія складе близько 600 доларів. Більше всього отримують - військовослужбовці у відставці, державні службовці, які працюють в авіакомпаніях (від 2-3 тисяч доларів). Крім того, пенсіонери в США мають додаткові пільги: безкоштовне медичне обслуговування, безкоштовні ліки, харчова допомога та низька орендна плата (в межах 100 доларів на місяць)(Пенсійний фонд України, 2010).

Пенсійна система Великобританії також має три рівні, а саме: основну – пенсію яку надає держава, додаткову державну пенсію та пенсійні заощадження населення. З 16 років громадянин Великобританії сплачує щотижневі пенсійні внески, а держава дає гарантію, що коли людина вийде на пенсію (65 для чоловіків та 60 для жінок) вона буде отримувати пенсію, яка становитиме 20% від середньо ринкової заробітної плати працівника - 110 євро на тиждень (ця сума переглядається кожен рік з урахуванням інфляції). Сума державної додаткової пенсії залежить від суми накопичених пенсійних виплат і може сягати 50 відсотків від передпенсійної зарплати. Достатньо багато англійців — 4,5 мільйони осіб з 33 мільйонів

працездатного населення — мають заощадження у приватних пенсійних фондах. Ця пенсійна система працює вже давно, держава її контролює, тому і користується довірою.

Максимальний розмір державної пенсії англієць становить 175,20 фунтів стерлінгів в тиждень, а це 28 000 тисяч гривень на місяць, і для порівняння в Україні максимальний розмір пенсійних виплат в місяць на 2021 рік становить 17690 гривень. Але для англієць ця сума становить лише третину його доходу, тому що у нього є ще виплати з додаткової державної пенсії, а також з приватного пенсійного фонду. Якщо брати до уваги мінімальну пенсію в Англії, то базова державна повна пенсія складає 125,95 фунтів стерлінгів в тиждень, на місяць – близько 19 450 гривень. На відміну від англієцької мінімальної пенсії, українська становить – 1769 гривень на місяць станом на 2021 рік (Пенсійний фонд України, 2008).

В Японії пенсія розділена на дві частини: базова пенсія, вона виплачується всім громадянам в пенсійному віці, незалежно від того, скільки років людина працювала, та чи працювала вона взагалі, і трудову пенсію. Трудова виплачується тим, хто отримував зарплату. Середня сім'я пенсіонерів (складається з 2 людей) має загальну пенсію в розмірі 233 000 ієн на місяць, або 60 000 тисяч гривень, або близько 60 відсотків від колишнього середньомісячного доходу.

Пенсійна реформа в Японії підвищила пенсійний вік з 55 до 65 років. Середня сума пенсії складає близько 40% від отриманої заробітної плати, а внески в пенсійний фонд - 17,4%, виплачуються порівну працівником і роботодавцем. Безробітні жінки мають право робити внески в пенсійний фонд за місцем роботи її чоловіка. Однак, маємо зазначити, що досить високий рівень життя японського пенсіонера забезпечується не тільки пенсією, що виплачується державним пенсійним фондом. За оцінками експертів, його накопичення становить близько \$30 тисяч доларів.

Японська пенсійна система в цілому унікальна і сильно відрізняється від української. Вона складається всього з двох компонентів і є досить надійною і високою. Якщо порівняти середню пенсію японських і українських пенсіонерів, то результати будуть такими: в Японії це 41 130 гривень, а в Україні в 2021 році - 3 507 гривень (Пенсійний фонд України, 2008).

Шведська пенсійна система має три рівні: система обов'язкового розподілу, система обов'язкових заощаджень і додаткові професійні та індивідуальні заощадження для пенсій по старості.

У Швеції схеми добровільного професійного пенсійного забезпечення, регульовані колективним договором між працівником і роботодавцем, є найбільш поширеними і охоплюють близько 90% працівників. Що стосується розміру пенсійних виплат, то в Швеції середня національна пенсія в 2021 році складе 13 000 шведських крон на місяць, або близько 45 118 гривень, а середня пенсія в Україні - 3 507 гривень. На додаток до національної пенсії більшість людей, що працюють в Швеції, також отримують професійну пенсію, засновану на внесках їх роботодавців, і індивідуальні пенсії.

Також слід зазначити, що у Швеції пенсіонери мають пільги на безкоштовний проїзд громадським транспортом, допомогу на оплату житла, медико-соціальне обслуговування, часткове покриття медичних послуг.

Підводячи підсумок необхідно зазначити, що сьогодні пенсійна система України перебуває в надзвичайно складному фінансовому становищі і не забезпечує пенсіонерів необхідним обсягом пенсії для підтримання прийнятної рівня життя. У майбутньому нерозв'язання вище вказаних проблем призведе до ще більшого загострення кризи в системі пенсійного забезпечення та її краху. Отже, для нашої країни подальше вивчення досвіду зарубіжних країн і вдалих конструктивних рішень буде корисним для їх застосування в процесі побудови і реформування власної пенсійної системи.

Для України найбільш прийнятною є багаторівнева пенсійна система. З урахуванням цього, пенсійну реформу слід проводити за трьома напрямками: реформування солідарної системи, створення обов'язкової накопичувальної системи і розвиток добровільної накопичувальної системи (Касич, 2011).

Список використаних джерел

- Волошановська, О. (2011). Сучасний стан та проблеми реформування системи пенсійного страхування в Україні. Вісник Хмельницького національного університету, 117–120.
- Касич, А. (2011). Напрями реформування пенсійної системи України. Вісник ЖДТУ, 206–208.
- Пенсійний фонд України : офіц.сайт. URL: <https://www.pfu.gov.ua/>.

References

- Voloshanovska, O. (2011). Suchasnyi stan ta problemy reformuvannia systemy pensiinoho strakhuvannia v Ukraini. Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu, 117–120
- Kasych, A. (2011). Napriamy reformuvannia pensiinoi systemy Ukrainy. Visnyk ZhDTU, 206–208.
- Pensiinyi fond Ukrainy : ofits.sait. URL: <https://www.pfu.gov.ua/>

Ганчій В., Шаповалова Т.

Національний університет «Львівська політехніка»

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ УЧАСНИКІВ АТО/ООС ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ

Вже протягом багатьох років, починаючи з 2014 року сучасна українська держава набуває нового досвіду, шукає нові методи державного управління в умовах соціально-економічних та політичних змін, які глобально впливають на становлення та розвиток України.

Все це вище перелічене зумовило створення абсолютно нової категорії осіб – службовців військових формувань, які протягом всього періоду та до сьогодні захищають незалежність та суверенітет нашої країни тих, які особисто захищали територіальну цілісність України і брали безпосередньо участь в антитерористичних операціях у Донецькій та Луганській областях.

В сьогоднішніх умовах ведення бойових дій у східній частині нашої країни, перед державою постала низка соціальних проблем які вони повинні якнайшвидше вирішувати. Однією з таких проблем є соціальний захист учасників бойових дій на Сході України, особливо загиблих воїнів, осіб з інвалідністю внаслідок війни та їх сімей, чисельність яких з кожним днем не зменшується, а навпаки – зростає.

Комплекс соціальної допомоги учасникам бойових дій та членам їх сімей повинен розроблятися з врахуванням їх найбільших потреб та повинен включати заходи, які складаються з правових, економічних, медичних та реабілітаційних. (Кондратенко, 2019)

Одним з перших, хто вирішив досліджувати проблему в даній сфері є Кравченко М.В. Він у своїх працях виділила основні проблеми соціального захисту учасників АТО/ООС, до них відносяться: відсутність без проблемного отримання житла, повна невідповідність системи пільгового забезпечення, а також адаптація військовослужбовців до спокійного життя у рідних домівках. (Кравченко, 2015).

Також, на основі досліджень вищезазначеного вченого ми визначили за якими напрями повинна покращити свою роботу державна влада у сфері соціального захисту учасників АТО/ООС та членів їх сімей:

- першим чином, потрібно створити один, єдиний реєстр учасників АТО. Завдяки цьому реєстру держава змогла би забезпечити військовослужбовцям та їхнім сім'ям відповідний рівень соціального забезпечення та гарантій;
- створити один але дієвий механізм отримання житла;
- забезпечити учасників війни фізичною, психологічною реабілітацією у відповідних центрах;
- надати санаторно-курортне лікування.

Також, у зв'язку з тим, що на Сході України вже 7 рік триває АТО/ООС, спостерігається велика кількість учасників бойових днів, які повертаються до рідних домівок з клінічним рівнем дезадаптації.

В таких людей дуже часто спостерігається більш яскраво виражені емоції горя, страху, гніву.(Харченко, 2019)

Соціальні служби та держава повинна забезпечити військовослужбовцям роботу з психологами для того щоб подолати цю проблему. Робота з відповідними фахівцями повинна бути спрямована на:

- вміння самому спостерігати за своїм фізичним та емоційним станом;
  - розвиток самоконтролю емоцій та поведінки в різних ситуаціях;
  - допомогу у знаходженні таких вид занять, які би сприяли підвищенню загального фону настрою;
  - формуванні навиків стійкості до різноманітних невдач, які би могли відбутись в учасника АТО;
  - доручення постраждалого до зовсім нової, незвичної для нього сфери діяльності.
- (Терещук, 2020)

Важливо зазначити, що до основних проблем, які також турбують ветеранів АТО є фінансові труднощі та бюрократія державних органів яка проявляється при оформленні відповідних пільг.

Той факт, що молоді хлопці повинні були залишати не лише свої сім'ї, а й постійне місце праці не залишається осторонь.

В ході нашого дослідження ми виявили, що велика кількість військовослужбовців залишилися безробітними після повернення зі сходу, але є позитивні дані в цій статистиці, адже більше третини не працевлаштованих громадян України знайшли собі джерело отримання доходу завдячуючи службі в АТО.(Мраморнова,2016).

Завдяки проведенню нашого дослідження та вивчення питання соціального захисту учасників АТО/ООС на більш глобальному рівні ми можемо підвести такі підсумки, що програми соціального захисту в Україні є досить потужним інструментом соціального захисту учасників АТО/ООС, проте про незадовільне ресурсне забезпечення свідчить стан соціальної інфраструктури, брак психологів із досвідом роботи ПТСР, обмеженість фінансових ресурсів, тощо.

Україні також необхідно провести обмін досвідом, долучитись до міжнародних проектів задля вивчення стандартів країн Євросоюзу, та в кінцевому результаті створити комплексну національну систему соціальної підтримки й допомоги учасникам бойових дій на сході України та членам їх сімей.

Список використаних джерел

- Кондратенко, О. (2019). *Державне регулювання соціального захисту учасників антитерористичної операції та членів їх сімей* (кандидатська дисертація). Національна академія державного управління при Президентові України, Київ. URL: <http://academy.gov.ua/pages/dop/138/files/a30a12e0-400c-47eb-8e9b-cff03757840c.pdf>
- Кравченко, М. (2015). Основні проблеми соціального захисту учасників АТО. *Аспекти публічного управління*, 11-12, 36-43. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aplup_2015_11-12_7
- Мраморнова, О., & Харченко, О.(2016). Проблеми ветеранів антитерористичної операції на Сході України. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*, Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи», 37, 115-124. URL: <https://periodicals.karazin.ua/ssms/article/view/8012/7492>
- Терещук, А.(2020). Психоемоційний стан і поведінка військовослужбовців, що повернулись із зони АТО. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/712659/1/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F%20%D0%A2%D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%89%D1%83%D0%BA.pdf>

Харченко, А. (2019). *Психологічні особливості структури травматичного емоційного досвіду демобілізованих учасників бойових дій в Україні з пост стресовою психологічною дезадаптацією* (кандидатська дисертація). Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна. Харків. URL: <http://psychology.univer.kharkov.ua/1819news/aref2405/kharchenko.pdf>

References

Kondratenko, O. (2019). *Derzhavne reguluvannya social'nogo zaxy'stu uchasny'kiv anty'terory'sty'chnoyi operaciyi ta chleniv yix simej* (kandy'dats'ka dy'sertaciya). Nacional'na akademiya derzhavnogo upravlinnya pry' Prezy'dentovi Ukrayiny', Ky'yiv. URL: <http://academy.gov.ua/pages/dop/138/files/a30a12e0-400c-47eb-8e9b-cff03757840c.pdf>

Kravchenko, M. (2015). *Osnovni problemy` social'nogo zaxystu uchasny'kiv ATO. Aspekty publichnogo upravlinnya*, 11-12, 36-43. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aplup_2015_11-12_7

Mramornova, O., & Xarchenko, O.(2016). *Problemy` veteraniv anty'terory'sty'chnoyi operaciyi na Sxodi Ukrayiny`. Visny`k Xarkivs`kogo nacional'nogo universy'tetu imeni V.N. Karazina, Seriya «Sociologichni doslidzhennya suchasnogo suspil'sta: metodologiya, teoriya, metody»*, 37, 115-124. URL: <https://periodicals.karazin.ua/ssms/article/view/8012/7492>

Tereshhuk, A.(2020). *Psy`хоemocijny`j stan i povedinka vijs`kovosluzhbovciv, shho povernuly`s` iz zony ATO.* URL: <https://lib.iitta.gov.ua/712659/1/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F%20%D0%A2%D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%89%D1%83%D0%BA.pdf>

Charchenko, A. (2019). *Psy`xologichni osobly`vosti struktury` travmaty`chnogo emocijnogo dosvidu demobilizovany`x uchasny'kiv bojovy`x dij v Ukraini z post stresovoyu psy`xologichnoyu dezadaptaciyeyu* (kandy'dats'ka dy'sertaciya). Xarkivs`ky`j nacional'ny`j universy'tet imeni V.N. Karazina. Харків. URL: <http://psychology.univer.kharkov.ua/1819news/aref2405/kharchenko.pdf>

Ігнатенко А. В, Шаповалова Т. В.

Національний університет «Львівська політехніка»

ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ РИНОКУ ПРАЦІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Ринок праці є основою економіки будь-якої країни, Україна не виключення. Зайнятість як економічне явище є досить не стабільним і зазнає впливу від багатьох факторів. Більшість з них досліджуються великою кількістю науковців уже довгий час. Та сучасність диктує свої обставини, саме пандемія Covid-19 стане причиною, яка похитне світові економіки та ринки праці. Жодна економіка світу не була готова до таких обставин, адже такого всеохопного і миттєвого явища. Український ринок праці, не виключення. На нашу думку, саме дослідження впливу пандемії на зайнятість та економіку України в цілому допоможе чітко сформулювати шляхи адаптації робочої сили до сучасних обставин.

Україна увійшла в поточну економічну кризу зі збалансованою макроекономічною ситуацією. Відносно низький рівень захворюваності на COVID-19 у більшості регіонів дав змогу поступово знімати карантинні обмеження. Загалом, вплив COVID-19 на розвиток ситуації на українському ринку праці безпосереднього зменшення залучення робочої сили до економічної діяльності. Таким чином український ринок праці деформувався через пряму тимчасову заборону або обмеження певних видів економічної діяльності в Україні та обмеження трудової міграції з України закордон.

На світову та українську економіки протягом коронавірусний локдаун призвів до ряду таких змін ринку праці:

- фактичного скорочення зайнятості в Україні;

- зростання кількості безробітних в Україні;
- зменшення кількості українців, що працюють закордоном;
- зменшення доходів населення України від продажу своєї робочої сили та самозайнятості через зменшення зарплати, втрати роботи та доходів фізичних осіб-підприємців (Козак, 2020).

Водночас масштаби впливу пандемії COVID-19 на розвиток ситуації на українському ринку праці визначається не лише переліченими вище чинниками, а значною мірою залежить і від трудомісткості різних галузей та секторів економіки, їх придатності до дистанційних форм організації своєї діяльності. Саме тому найбільш постраждали від епідемії COVID-19 в Україні працівники сфери послуг. Що є проблемою і надалі адже дана сфера є одною із основних інструментаріїв для наповнення державного бюджету, але водночас залишається досить небезпечною у сучасних умовах (Кулицький, 2020).

Ринок праці України постраждав із двох основних позицій із внутрішніх та зовнішніх. Внутрішній ринок праці постраждав через карантинні введення, у таких умов постраждали усі галузі національної економіки, адже більшість населення були змушені стати тимчасово безробітними, а хтось зовсім втратив роботу. Україна є відомим експортером трудових ресурсів у багатьох країнах світу особливо у сусідніх, через те, що кордони «закрили» більшість трудових емігрантів повернулися до України на самоізоляцію.

Карантин став неочікуваним та непередбачуваним явищем, що спровокувало зміну людської поведінки у багатьох сферах життя - роздрібну торгівлю, готельний та ресторанний бізнес, авіап перевезення. Внаслідок пандемії коронавірусу, а саме карантинних обмежень, що стали вимушеними, заходами задля безпеки, у 2020 році український макроекономічний показник ВВП показав негативну динаміку у значенні 6,5% (Міністерство економіки України, 2020).

Таким чином, можна зрозуміти, що зменшилися загальні надходження до бюджету, що включають всі галузі економіки України, не включаючи суспільно необхідні галузі виробництва. Так само варто зазначити, що надходження до соціальних фондів були зменшені більше ніж у третину. Українські та міжнародні великі компанії заморозили свою діяльність, розробку, виробництво та інвестиції.

За даними Державної служби зайнятості, станом на 1 липня 2020 року в Україні було зареєстровано 517 284 безробітних, на 1 червня цей показник становив 511 388 осіб, а на 1 квітня 2019 року - 349 424 особи. Таким чином ми можемо прослідкувати, що кількість безробітних за більше ніж рік та з урахуванням обставин карантину зросла на 48% (Денков, Каракуц, & Щедрін, 2020).

В загальному ми розуміємо, що збільшення кількості безробітних на продиктував локдаун, але до цієї проблеми можна віднести ще: проблеми з транспортним сполученням, котре було обмежене; збільшення кількості трудових мігрантів, що повернулися на час локауну і згодом не змогли знайти роботи ні в Україні ні закордоном; зменшення заробітної плати на підприємствах не дохід залежить від обсягу роботи або продажів продукції, що зумовлено зменшення купівельної спроможності населення; закриття освітніх закладів для дітей також стало викликом для молодих батьків, що змусило їх стати безробітними задля виховання та догляду.

Таким чином загальна кількість безробітних за 2020 рік збільшилася на 1,2 млн осіб. Згідно з попередніми даними це явище в рівній мірі торкнулося чоловіків та жінок. Але менший удар на себе прийняли особи пенсійного та передпенсійного віку, що були працевлаштовані, адже як правило, вони працюють на тих посадах та сферах, що є менш чутливими до викликів коронавірусного локдауну.

Неймовірно важко спрогнозувати подальші виклики коронавірусної кризи у загальному в економіці та на ринку праці зокрема. Основними принципами та методами для покращення ситуації на ринку праці шляхом адаптації до ситуації є такі напрямки:

- стимулювання економіки і зайнятості;
- підтримку підприємств, зайнятості і доходів;

- захист працівників на робочих місцях;
- пошук рішень шляхом соціального діалогу(Міжнародний відділ ЦК Профспілки, 2020).

Як висновок, варто резюмувати, що ринок праці України зазнав значних змін та деформацій, змінилося кількісне співвідношення зайнятого та безробітного населення, так само різні галузі національної економіки тепер маю різний темп розвитку, що є тепер більш залежними не від всесвітньої економіки, а від стану розповсюдження COVID-19 в Україні. Також варто зазначити, що така значна деформація ринку праці також зумовила виникнення та поширення нових форм зайнятості. Саме шляхом ситуативного управління економікою в умова коронавірусу у поєднанні з традиційними та модерними видами зайнятості, допоможе якомога швидше стабілізувати ринок праці України та зробити його менш чутливим до економічних криз та епідеміологічних зрушень.

Список використаних джерел

- Денков, Д., Каракуц, А. & Щедрін, Ю. (2020). *Вплив COVID-19 та карантинних обмежень на економіку України*. Громадська організація «Центр прикладних досліджень» представництво Фонду Конрада Аденауера в Україні URL: <http://ejournal.kspu.edu/index.php/ej/article/view/691>
- Кулицький, С. (2020). Український ринок праці під впливом пандемії COVID-19: стан та оцінка перспектив розвитку. *Україна: події, факти, коментарі*, 12, 43–57. URL: <http://nbuviap.gov.ua/images/ukraine/2020/ukr12.pdf>
- Козак, А.Я. (2020). Український ринок праці під впливом пандемії COVID-19. *Фінанси COVID-19*. URL: <http://libfor.com/index.php?newsid=3891>
- Міжнародний відділ ЦК Профспілки. (2020). *Безробіття серед молоді у світі через пандемію*. URL: <https://pon.org.ua/novyny/7938-bezrobttya-sered-molod-u-svt-cherez-pandemyu.html>
- Smida (2020). *Проміжний звіт діяльності Міністерства економіки України*. URL: <https://smida.gov.ua/db/feed/showform/manrep/43647>

References

- Denkov, D., Karakuts, A. & Shchedrin Y.(2020). *Impact of COVID-19 and quarantine restrictions on the economy of Ukraine*. URL: <http://ejournal.kspu.edu/index.php/ej/article/view/691>
- Kulitsky, S.(2020). Ukrainian labor market under the influence of the COVID-19 pandemic: status and assessment of future development. *Ukraine: events, facts, comments*, 12, 43-57. URL: <http://nbuviap.gov.ua/images/ukraine/2020/ukr12.pdf>
- Kozak, A.Ya.(2020). Ukrainian labor market under the influence of the COVID-19 pandemic. *Finance COVID-19*. URL: <http://libfor.com/index.php?newsid=3891>
- International Department of the Central Committee of the Trade Union. (2020). *Unemployment among young people in the world due to a pandemic*. URL: <https://pon.org.ua/novyny/7938-bezrobttya-sered-molod-u-svt-cherez-pandemyu.html>
- Smida (2020). *Interim report on the activities of the Ministry of Economy of Ukraine*. URL: <https://smida.gov.ua/db/feed/showform/manrep/43647>

Костючик Б.

наук. керівник: к.е.н Зеленко Н.

Національний університет «Львівська політехніка»

СОЦІАЛЬНІ НАСЛІДКИ ПАНДЕМІЇ COVID-19 ТА ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА ГРОМАДЯН

COVID-19 – пандемія, що перевернула життя мільйонів людей з «ніг на голову». COVID-19 – пандемія, що забрала життя тисячі людей по всьому світу, зокрема і в Україні. COVID-19 – пандемія, що дала змогу переоцінити цінності кожній людині та відкрила очі на низку соціальних проблем.

На мою думку, одною із найгостріших проблем, які викликала пандемія Коронавірусу є втрата людсьми роботи. Зокрема в Україні, через COVID-19 та карантин близько 2 мільйонів людей залишилось без роботи. Відповідно, такий різкий приріст безробітних створив неабияке навантаження на Центри зайнятості, адже приблизно з двох мільйонів осіб, які втратили роботу, зареєструвалось у Центри зайнятості станом на 2021 рік 448 тис. осіб (рис. 1). Це викликало додаткове навантаження на персонал даних центрів та фінансове навантаження на державний бюджет, адже люди зверталися у Центри зайнятості за отриманням відповідних виплат.

Рис.1. Кількість зареєстрованих безробітних у Центрах зайнятості на період 2010-2021 рр.

На рис. 1 показано кількість зареєстрованих безробітних по всій Україні за останні 10 років. Уже з 2016 по 2019 простежується зменшення кількості зареєстрованих, тоді як з початком пандемії у 2020 році, кількість безробітних різко зростає. Через пандемію, українські центри зайнятості значно спростили порядок реєстрації безробітних, а саме запровадили низку законодавчих змін. Однією із таких змін стало те, що тепер безробітний може подавати заяву дистанційно. Це виглядає так, що безробітний тепер може заяву на електронну пошту центру зайнятості. Варто також зазначити, що тепер оформити допомогу можна через онлайн-портал державних послуг «Дія» (Мінфін, 2008).

Другою зміною стало підвищення мінімального розміру допомоги по безробіттю на період карантину з 650 грн. до 1000 грн. Третя зміна характеризується тим, що тепер зареєстрований безробітний отримає допомогу з першого дня набуття статусу, навіть і в тому випадку, якщо був звільнений у період карантину за власним бажанням.

Ні для кого уже не новина, що в Україні спостерігається старіння населення та зменшення народжуваності, водночас підвищення показників смертності. В свою чергу, COVID-19 також здійснив доволі негативний вплив на вищезазначені демографічні показники.

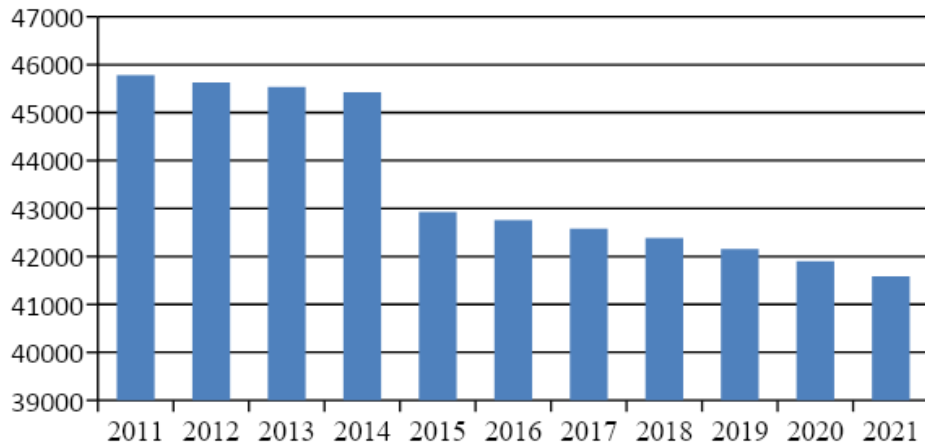

Рис. 2. Кількість населення в Україні на період 2011-2021 рр.

На рис. 2 чітко видно, як кількість українців з кожним роком зменшується. За даними Державної служби статистики у 2020 році, показник смертності за останні 5 років, став найвищим. У 2020 році в Україні померло на 35 тисяч більше людей, ніж у 2019 році. У 2019 році померло близько 581 тисячі українців, у 2020 - 616 тисяч. Варто акцентувати увагу на те, що найбільше зростання смертності відбувалося протягом не всього 2020 року, а випало на декілька місяців, а самі осінніх та зимових, коли в Україні відбувся найбільший спалах пандемії. Якщо в середньому з 2015 по 2019 роки у вересні в Україні помирали 42 тисячі людей, то у 2020 році ця цифра зросла на 15% і становила вже 48 тисяч, що можна побачити на рис. 3 (Куришко, Д., 2021).

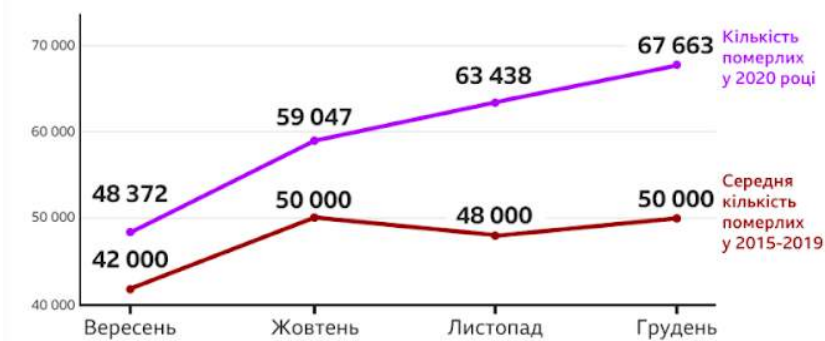

Рис.3. Порівняння кількості померлих українців у період 2015-2020 рр.

Таке скорочення населення є вкрай негативним явищем для соціальної сфери. Зокрема, призводить до значного навантаження на пенсійну систему України, адже кожна народжена дитина є потенційним платником податків, в т.ч ЄСВ. Зменшення народжуваності та зростання смертності призводить до зменшення платників ЄСВ. На разі, в Україні, співвідношення 1:1, один працюючий на одного пенсіонера, коли в розвинених країнах, такий показник 2:1 або 3:1, як мінімум. Пандемія коронавірусу, однозначно негативно впливає на функціонування солідарної системи через погіршення демографічних показників та суттєвого зниження рівня доходів громадян тощо.

Важливо відмітити те, що український уряд, зважаючи на COVID-19, запровадив програму, яка матеріально підтримує українських громадян, які знаходяться на самоізоляції. Зокрема, уряд через Фонд соціального страхування забезпечує соціальний захист застрахованих осіб, допомагаючи запобіганню виникнення та поширенню COVID-19, фінансує допомогу по тимчасовій непрацездатності у разі захворювання громадян на COVID-19, а також надає допомогу під час перебування на самоізоляції під медичним наглядом.

Даний вид допомоги отримали уже 39725 працюючих українців. Розмір допомоги не залежить від страхового стажу працюючого, а надається у розмірі 50% до її середньої заробітної плати, а якщо це медичний працівник, то розмір такої допомоги надається у розмірі 100% його середнього розміру заробітної плати.

Під час пандемії Коронавірусу було створено додаткову програму підтримки сімей з дітьми. Таку щомісячну допомогу на період карантину та на один місяць після дати його завершення держава надає на кожну дитину до 10 років включно. Право на дану допомогу мають ФОПи, проте тільки ті, які належать до першої і другої групи платників єдиного податку, а також зареєстровані безробітні. Виплати залежать від віку дитини: ФОПи – від 1799 грн. до 2218 грн., безробітні – від 2800 до 3020 грн. Умовою отримання допомоги є відсутність боргів зі сплати ЄСВ протягом останнього року (Боброва, А. & Ломоносова, Н., 2020).

Підсумовуючи, відмітимо, що COVID-19 здійснив значний негативний вплив на соціальну сферу, зокрема по-перше, це погіршення демографічних показників (збільшилась смертність, зменшилась народжуваність і т.д.), по-друге, спостерігається зростання рівня безробіття по країні в цілому, по-третє, зниження рівня доходів громадян (багато людей та сімей залишилось в скрутному матеріальному становищі), по-четверте, органам соціального забезпечення стало вдвічі складніше працювати в умовах карантину та ін. Зважаючи на всі проблеми, які виникли у соціальній сфері, держава намагається здійснювати реалізацію заходів для подолання негативних наслідків COVID-19 з метою покращення становища українських громадян, зокрема виплата матеріальної допомоги, спрощення системи реєстрації у державній службі зайнятості, електронний спосіб подачі документів, тощо.

Список використаних джерел

- Боброва, А. & Ломоносова, Н. (2020). Коронавірус і соціальний захист: між реформою і кризою. Retrieved from: <https://cedos.org.ua/uk/articles/koronavirus-i-sotsialnyi-zakhyst-mizh-reformoiu-i-kryzoiu>
- Мінфін (2008). Електронний ресурс: Кількість зареєстрованих безробітних. Retrieved from: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/register/>
- Куришко, Д. (2021). Скільки людей вбила пандемія в Україні у 2020 році. Retrieved from: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-56260505>

References

- Bobrova, A. & Lomonosova, N. (2020). Koronavirus i sotsialnyi zakhyst: mizh reformoiu i kryzoiu. Retrieved from: <https://cedos.org.ua/uk/articles/koronavirus-i-sotsialnyi-zakhyst-mizh-reformoiu-i-kryzoiu>
- Minfin (2008). Elektronnyi resurs: Kilkist zareiestrovanykh bezrobitnykh. Retrieved from: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/register/>
- Kuryshko, D. (2021). Skilky liudei vbyla pandemiia v Ukraini u 2020 rotsi. Retrieved from: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-56260505>

Покровецька Н.М., Зеленко Н.М.

Національний університет «Львівська політехніка»

СИСТЕМА ДЕРЖАВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ОДИНОКИХ МАТЕРІВ В УКРАЇНІ

Сім'я – це найважливіший соціальний інститут, середовище, де людина відтворюється не лише як біологічна істота, але і як громадянин, місце де відбувається соціалізація особистості. В Україні цей інститут зазнає значних змін: знижується кількість шлюбів та зростає число розлучень, збільшується частка позашлюбних народжень, внаслідок чого поширюються неповні сім'ї, тобто такі, де дитину виховує один з батьків.

Неповна сім'я являє собою складний соціальний феномен, що супроводжує виникнення такого статусу як «одинокі матері». На сьогодні щомісячні соціальні виплати в Україні отримують 324 тисячі дітей, яких виховують одинокі матері (*Укрінформ, 2020*). Протягом останніх років ми можемо спостерігати збільшення кількості одержувачів такого виду державної допомоги. Наприклад, станом на 01.01.2020 року допомогу на дітей одиноким матерям отримувало 260,6 тис. осіб (*Міністерство соціальної політики України, 2020*). У порівнянні станом на 01.01.2019 року кількість одержувачів становила 287,2 тис. осіб. (*Міністерство соціальної політики України, 2019*).

Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» - головний нормативний акт, що забезпечує матеріальну допомогу сім'ям з дітьми зважаючи на склад сім'ї, доходи та вік дитини. Право фінансової допомоги на дітей одиноким матерям закріплено за жінками, що не перебуває у шлюбі, одинокими усиновлювачами, якщо у свідоцтві про народження дитини не має записів щодо батька дитини. Право на отримання матеріальної допомоги забезпечується одиноким матерям у випадку смерті батька (за умови відсутності отримання пенсії, яка призначається у випадку втрати годувальника, соціальної пенсії) (*Закон України № 2812-XII*).

Відзначимо, що соціальне забезпечення одиноких матерів в Україні передбачає виплату матеріальної допомоги на дитину. Розмір допомоги становить різницю між 100% прожиткового мінімуму для дитини певного віку та середньомісячним сукупним доходом на одного члена сім'ї за попередні 6 місяців (*Закон України № 2812-XII*).

Так ,станом на 1 січня 2021 р. розмір прожиткового мінімуму для різних вікових груп є наступним: до 6 р. – 1921 грн, 6-18 р. – 2395 грн., 18-23 р.- 2270 грн. (*Закон України, № 1082-IX*).

При аналізі рівня соціального забезпечення одиноких матерів в Україні є доцільним представлення даних щодо динаміки максимальної грошової допомоги на дитину одиноким матерям в 2019-2021 році. Дані подано у таблиці 1 («*Прожитковий мінімум*», 2021).

Таблиця 1

Максимальний розмір державної допомоги на дітей одиноким матерям в 2019-2021 р.

Вік	Період		
	2019 р.	2020 р.	2021 р.
до 6 років	1779 грн.	1921 грн.	2100 грн.
6 - 18 років	2218 грн.	2395 грн.	2618 грн.
18 - 23 років	2102 грн.	2270 грн.	2481 грн.

Відзначимо, що спостерігається динаміка зростання максимальної грошової допомоги на дітей одиноким матерям. Кожного року розмір допомоги збільшується майже на 10%,що пов'язано зі зростанням прожиткового мінімуму для осіб відповідного віку.

Для одиноких матерів основними пільгами, окрім грошової допомоги є гарантії у сфері трудових відносин, які базуються на Кодексі законів про працю України та передбачають прийом на роботу та заборону звільнення, надають право працювати неповний робочий день, а також забороняють виконувати понаднормову роботу, працювати у вихідні дні та поїздки у відрядження, додатково призначається відпустка, що оплачується, тривалістю 10 календарних кожного року (*Кодекс законів про працю України, № 322-VIII*).

Податковий кодекс України гарантує одиноким матерям пільгу, що закріплює право на зменшення суми загального місячного доходу, отримуваного від одного роботодавця, на суму податкової соціальної пільги, що дорівнює 150% суми пільги (*Податковий кодекс України № 2755-VI*).

З огляду на норми «Житлового кодексу» одинокі матері забезпечуються помешканням, якщо є потреба покращення житлових умов. Така пільга передбачає першочергове право на отримання житлового приміщення із житлового фонду соціального призначення (*Житловий кодекс України, № 5464-X*).

Відзначимо, що закордоном є дуже поширена практика створення національних програм задля державної підтримки даної категорії громадян.Відтак, в США функціонує соціальна

програма для одиноких матерів TANF, що передбачає щомісячні платежі для придбання одягу, їжі, предметів побутового вжитку та оплати комунальних послуг, і зобов'язує відвідувати уроки материнства, брати участь в тренінгах та пошуках роботи і уникати зловживання алкоголю та тютюну. Ще одна програма, яка передбачає допомогу при купівлі продуктів харчування одиноким матерям називається SNAP. Часто соціальні програми фінансуються приватними особами та некомерційними організації (Фаріон, 2018). В Україні ж немає тенденції до участі громадських та благодійних організацій, які б могли врегулювати проблему соціального забезпечення одиноких матерів.

Отже, розглянувши основні аспекти соціального забезпечення одиноких матерів варто зазначити, що не зважаючи на широку законодавчу базу, яка забезпечують всі вище перелічені пільги щодо цієї соціально вразливої верстви, чинне законодавство щодо регулювання статусу одиноких матерів потребує вдосконалення. Основною потребою є створення та прийняття закону, у якому буде врегульовано термін «одинокі мати», а також прописано їх права і обов'язки.

Незважаючи на позитивну динаміку зростання розміру соціальної допомоги одиноким матерям, розмір цих виплат лише частково покриває потреби, які виникають в таких сім'ях.

Хоча державою передбачені гарантії для цієї категорії громадян, але більшість не користуються цією допомогою, з одного боку через непроінформовані щодо можливості користування ними, а з іншого боку через нерозуміння системи технології надання. Більшість громадян, які відповідають даній категорії звертаються в державні органи тільки у зв'язку з оформленням грошової допомоги.

Для того щоб покращити рівень соціального забезпечення одиноких матерів необхідно:

- підвищити стандарти оплати праці в Україні, зокрема політику доходів населення.
- забезпечити можливість працевлаштування одиноких жінок, які виховують дітей на умови гнучкого робочого графіку, неповного робочого дня тощо.
- переглянути механізм розрахунку прожиткового мінімуму та реальний розмір виплат, який потрібен для забезпечення життєдіяльності.
- впровадити систему адресності та індивідуального підходу при призначенні соціальних виплат.
- адаптувати досвід високорозвинутих країн щодо соціального забезпечення одиноких матерів в Україні (зокрема, практику розвитку громадських та благодійних організацій, які б допомагали одиноким матерям).

Список використаних джерел

- Житловий кодекс України. № 5464-X. § розд. III. ст. 45. (1983).
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5464-10>
- Кодекс законів про працю України. № 322-VIII. § гл. XI ст. 182., § гл. XII ст. 184., § гл. XV ст. 232. (1971). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
- Міністерство соціальної політики. (2019). Соціальний звіт за 2018 рік.
<https://www.msp.gov.ua/news/17003.html>
- Міністерство соціальної політики. (2020). Соціальний звіт за 2019 рік.
<https://www.msp.gov.ua/news/18746.html>
- Мінфін. (2021). Прожитковий мінімум в Україні 2021.
<https://index.minfin.com.ua/labour/wagemin>
- Податковий кодекс України № 2755-VI. § розд. IV. ст. 169. (2010).
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
- Про Державний бюджет України на 2021 рік. № 1158-IX. ст. 7. (2021).
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1082-20>
- Про Державну допомогу сім'ям з дітьми. № 2812-XII. § розд. V-A ст. 18. (1992).
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-12>

- Укрінформ. (2020). У проєкті бюджету-2021 зросли видатки на соцзахист – Мінфін. <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3117990-u-proekti-budzetu2021-zrosli-vidatki-na-soczahist-minfin.html>
- Фаріон, М. М. (2018). Соціальні програми як прийоми реалізації соціальної політики. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*, 4, 54-62. http://nbuv.gov.ua/UJRN/evzdia_2018_4_12

References

- Farion, M. M. (2018). Sotsial'ni prohramy iak pryjomy realizatsii sotsial'noi polityky. *Ekonomichnyj visnyk Zaporiz'koi derzhavnoi inzhenernoi akademii*, 4, 54-62. http://nbuv.gov.ua/UJRN/evzdia_2018_4_12 [in Ukrainian]
- Kodeks zakoniv pro pratsiu Ukrainy. № 322-VIII. § hl. XI st. 182., § hl. XII st. 184., § hl. XV st. 232. (1971). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08> [in Ukrainian]
- Minfin. (2021). Prozhytkovyj minimum v Ukraini 2021. <https://index.minfin.com.ua/labour/wagemin> [in Ukrainian]
- Ministerstvo sotsial'noi polityky. (2019). Sotsial'nyj zvit za 2018 rik. <https://www.msp.gov.ua/news/17003.html> [in Ukrainian]
- Ministerstvo sotsial'noi polityky. (2020). Sotsial'nyj zvit za 2019 rik. <https://www.msp.gov.ua/news/18746.html> [in Ukrainian]
- Podatkovyj kodeks Ukrainy № 2755-VI. § rozd. IV. st. 169. (2010). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> [in Ukrainian]
- Pro Derzhavnu dopomohu sim'iam z dit'my. № 2812-XII. § rozd. V-A st. 18. (1992). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-12> [in Ukrainian]
- Pro Derzhavnyj biudzheth Ukrainy na 2021 rik. № 1158-IX. st. 7. (2021). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1082-20> [in Ukrainian]
- Ukrinform. (2020). U proiekti biudzhetu-2021 zrosly vydatky na sotszakhyt – Minfin. <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3117990-u-proekti-budzetu2021-zrosli-vidatki-na-soczahist-minfin.html> [in Ukrainian]
- Zhytlovij kodeks Ukrainy. № 5464-X. § rozd. III. st. 45. (1983). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5464-10> [in Ukrainian]

Сенчук Т. Р., Шаповалова Т. В.

Національний університет «Львівська політехніка»

ВПЛИВ ВСЕСВІТНЬОЇ ПАНДЕМІЇ COVID-19 НА ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Так звана коронавірусна криза підвищила кількість перешкоди, що є пов'язаними з бюрократичними та державними інституціями, соціальним ставленням і середовищем, що кожен день доводиться долати людям з інвалідністю, реалізуючи свою права на отримання базових гуманітарних послуг. Через наявність супутніх захворювань деякі особи з інвалідністю мають вищий ризик розвитку захворювання в тяжчій формі та як результат летального наслідок. Особам з інвалідністю відмовляють в доступі до соціальних послуг, освіти, праці та зайнятості в період карантину. В Україні карантин сильно вплинув на членів сім'ї осіб з інвалідністю, особливо жінок, на чий догляд і підтримку особам з інвалідністю доводиться покладатися, оскільки закладів, послуг та інформації, що забезпечили б їм підтримку в самостійному способі життя, немає.

Варто зазначити, що за після першої хвилі COVID-19 був проведений моніторинг за всеосяжністю реалізації прав осіб з інвалідністю. Дана інформація описує, що в період пандемії доступ до послуг з охорони здоров'я, реабілітації, освіти, соціального захисту, праці та зайнятості максимально обмежився. Ковідна криза спровокувала розрив між наявними соціальними послугами та реальними потребами осіб з інвалідністю. Карантинні обмеження

ще сильніше загострили такі явища як ізолюваність і відчуженість осіб з інвалідністю. Пандемія висвітлила необхідність розробки комплексних послуг підтримки у громаді, які б дозволили особам з інвалідністю жити у місцевій спільноті, а не в інтернатних установах. Важливо здійснювати якісний та кількісний аналіз про випадки захворювань на COVID-19 осіб з інвалідністю і досліджувати дані про соціально-економічні наслідки пандемії, оскільки ця інформація є важливою для розроблення ефективних заходів політики (Ягодка, 2020).

Особливо вразливим становищем характеризувалися особи з інвалідністю, що перебувають у спеціалізованих установах, про свідчить про кількісний показник поширення випадків COVID-19 у інтернатних і психіатричних закладах України. У таких важко дотримуватися правил соціального дистанціювання, а такі карантинні заходи, як заборона відвідування членами сім'ї, ще більше загострили соціальну ізолюваність мешканців цих установ.

Важливо розуміти, що навіть за таких складних обставин держава повинна забезпечити усі заходи профілактики та реагування, інформування про охорону здоров'я, медичні послуги та медичні протоколи та комісії, а також заходи з соціально-економічного відновлення, були рівною мірою доступні особам з інвалідністю згідно з Конвенцією ООН про права людини.

Державної служба статистики України повідомляє, що станом на 1 січня 2020 року в Україні було зареєстровано 2703006 осіб з інвалідністю ці дані є розрахунковим серед яких є сумарно обчисленні особи з усіма групами інвалідністю. Дітей серед цих осіб було 63886 дітей, 42,7 відсотка з них є дівчатами. На нашу думку дане число є заниженим, адже ці дані сформовані на підставі кількості зареєстрованих у соціальних установах, та на даний момент ми бачимо що з початку 2020 року з'явилися карантинні обмеження, котрі значним чином ускладнили процедуру оформлення інвалідності. До таких ускладнюючих проблем можна віднести фізичні та фінансові перешкоди до проходження необхідних медичних оглядів і експертизи у медикосоціальних експертних комісіях, брак документальних підтверджень через складні обставини у бюрократичних установах. Як показали результати опитування, проведеного на сході України у травні 2020 року організацією, 41 відсоток літніх людей повідомили про наявність у них принаймні одного значного виду інвалідності чи повної інвалідності за анкетною, але тільки у 4,8 відсотка інвалідність була офіційно (Державна служба статистики, 2020).

Таким чином, ми можемо стверджувати, що офіційна статистика занижена та через те, що є перешкоди, котрі ще посилилися у тандемі з карантинними обмеженнями. Тому велика кількість осіб з невстановленою законом інвалідністю втрачає можливість реалізації права на соціальних захист.

За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я 15 відсотків населення світу становлять люди з інвалідністю, і це також данні котрі ґрунтуються на інформації держав, що не враховують загальну кількість осіб з інвалідністю. За нашими прогностичними даними загальна кількість людей становить 20-22 відсотки від загальної популяції світу. У свою чергу ці особи складають одну п'яту від всього населення, тому нам треба сприяти всебічній реалізації прав осіб з інвалідністю навіть у таких складних обставинах (Консульство Європи, 2021).

Необхідним інструментом для покращення соціальної політики у сфері забезпечення осіб з інвалідністю є проведення широких досліджень суспільної думки серед вищезгаданих осіб на тема потреб, котрі виникли у наслідок карантину, також для психологічного клімату варто активно залучати їх до процесу прийняття рішень щодо заходів реагування соціального захисту. Пандемія також посилила нагальну потребу виконання рекомендацій, наданих Комітетом ООН з прав осіб з інвалідністю для підвищення рівня доступу до послуг з охорони здоров'я, реабілітаційних послуг, соціального захисту, освіти та зайнятості.

Таким чином, можна звернутися до сучасних практик соціального захисту осіб з інвалідністю для амортизації наслідків та впливів COVID-19, можна адаптувати та імплементувати їх у наше законодавство або на рівні громад. В Австрії законом було введено так звані «спеціальні години догляду» - це час який виділяється працівникам на догляд та спілкування із дітьми віком до 14 років і осіб з інвалідністю, за яких вони відповідають перед

законом, важливо також що заробітна плата не зменшується. Такий закон стимулює соціалізацію дітей та запобігає емоційному вигоранню батьків.

Якщо говорити про програми матеріального забезпечення в обставинах карантину, то у Таїланді упродовж трьох місяців виплачував 16 мільйонам осіб компенсації у розмірі 155 доларів на місяць. Таким способом держава сприяла доступності послуг дистанційного обслуговування та поширення доступних засобів особистого захисту. Так само Болгарія збільшила фінансування системи соціального захисту, щоб розширити кількість послуг соціальної підтримки. Було виділено близько 191 млн доларів США на доплати до пенсії всім пенсіонерам у розмірі 30 доларів впродовж трьох місяців поспіль. У Чехії батьки або особи, які доглядають дітей віком до 13 років, можуть подати заяву на виплату відповідної допомоги по догляду, якщо вони не можуть працювати через необхідність здійснення догляду за дитиною, яка не ходить до школи. Розмір допомоги становить 60 відсотків так званої «зменшеної денної бази». На цю виплату мають право також особи, які здійснюють догляд за своїми родичами через закриття установ із догляду (ООН, 2020).

Також, для раціоналізації часу та безпеки осіб для інвалідності у Тунісі було забезпечено видачу особам з інвалідністю спеціального дозволу на пересування, щоб уникнути сильного впливу обмежувальних заходів на їхній добробут. Ці заходи сприяють припиненню самоізолюванню в соціальних аспектах осіб з інвалідністю.

Таким чином, можна зробити висновок, що особи з інвалідністю зазнають утиску прав на багатьох рівнях, саме цю проблему і загострили карантинні обмеження спровоковані поширенням COVID-19. Саме тому для організації оптимального та необхідного соціального захисту у даний час потрібно досліджувати проблеми осіб з інвалідністю та імплементувати міжнародний досвід у даний боротьбі для покращення якості життя та запобіганню соціального виключення.

Список використаних джерел

- Державна служба статистики, 2020. *Чисельність населення (за оцінкою) на 1 листопада 2020 року та середня чисельність у січні-жовтні 2020 року*. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
- Організація Об'єднаних Націй, 2006. *Конвенція про права осіб з інвалідністю*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text
- Організація Об'єднаних Націй, Офіс високого комісара з прав людини місія моніторингу прав людини в Україні, 2020. *Інформаційна записка вплив пандемії COVID-19 на людей з інвалідністю в Україні*. URL: https://ukraine.un.org/sites/default/files/2020-11/UKR_Briefing_Note_COVID_PwD_0.pdf
- Консульство Європи, 2020. *Інвалідність і інвалідизм*. URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/disability-and-disablism>
- Ягодка, О. 2020. *Як коронавірус впливає / вплине на систему охорони здоров'я в Україні?* URL: <https://eba.com.ua/yak-koronavirus-vplyvaye-vplyne-na-systemu-ohorony-zdorov-ya-v-ukrayini/>

References

- United Nations, 2006. *Convention on the Rights of Persons with Disabilities*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text
- Yagodka, O. 2020. *How does the coronavirus affect the health care system in Ukraine?* URL: <https://eba.com.ua/yak-koronavirus-vplyvaye-vplyne-na-systemu-ohorony-zdorov-ya-v-ukrayini/>
- Consulate of Europe, 2020. *Disability and disablism*. URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/disability-and-disablism>
- United Nations, Office of the High Commissioner for Human Rights Human Rights Monitoring Mission in Ukraine, 2020. *Information note on the impact of COVID-19 pandermias on people with disabilities in Ukraine*. URL: https://ukraine.un.org/sites/default/files/2020-11/UKR_Briefing_Note_COVID_PwD_0.pdf

State Statistics Service, 2020. *Population (estimated) on November 1, 2020 and average population in January-October 2020*. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

Шумінська Д., Шаповалова Т.

Національний університет «Львівська політехніка»

МІЖНАРОДНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИТУ ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Впродовж багатьох років у будь – якій економічно розвиненій країні пріоритетним напрямом соціальної політики є соціальний захист осіб з інвалідністю, зокрема дітей з інвалідністю. Згідно з даними Державної служби статистики України кількість сімей, які виховують дітей з інвалідністю зростає на 20 відсотків впродовж останніх п'яти років. І відповідно на думку багатьох вітчизняних дослідників, які досліджували проблеми сімей, де виховуються діти з інвалідністю, такі сім'ї є вкрай вразливою та незахищеною верствою населення. Таким чином, науковці визначають, що однією з найпоширеніших проблем, з якими стикаються сім'ї з інвалідністю є власне фінансові проблеми. Безумовно система соціального забезпечення щодо осіб з інвалідністю в Україні передбачає надання матеріальних виплат, пенсій, компенсацій, пільг тощо. Так, Закон України «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю» гарантує право дітей з інвалідністю на державну соціальну допомогу, а також надбавки на догляд за дітьми з інвалідністю батькам чи особам, які безпосередньо здійснюють догляд за такими дітьми. Дані виплати розраховуються на основі фактичного рівня прожиткового мінімуму, який щорічно затверджується Верховною Радою України. У дослідницькому колі було доведено, що такий показник як прожитковий мінімум є меншим за розмір соціального стандарту, і загалом встановлюється за невідповідними сучасності методами (Якушенко, 2019). Відповідно, розміри соціальних виплат є низькими і неспроможними покращити фінансовий стан сімей, де виховуються діти з інвалідністю, а це зумовлює пошук нових та альтернативних технологій соціального забезпечення сімей, де виховуються діти з інвалідністю, зокрема світових.

Світові моделі соціального забезпечення осіб з інвалідністю, зокрема сімей, де виховуються діти з інвалідністю у різних країнах реформувались і перебудовувались впродовж років по різному, але які зараз ефективно діють та реалізують право дітей з інвалідністю на якісний соціальний захист. Кожна країна обирає ті технології соціального забезпечення, які відповідають потребам отримувачам соціальної допомоги та ресурсам, якими володіє держава.

Актуальним та вартим увазі для України є досвід Австралії, адже за останнє десятиліття там запроваджено активну соціальну політику щодо осіб з інвалідністю, оскільки спостерігаються низький рівень соціального захисту, бідність та безробіття серед цієї категорії населення (Kavanagh, 2020). Австралійська система соціального забезпечення пропонує широкий спектр виплат, до яких входять реабілітаційна виплата, допомога на догляд за дітьми з інвалідністю, надбавки на догляд за дітьми з інвалідністю, допомога дітям з інвалідністю тощо. Варто наголосити, що розміри даних виплат розраховуються на основі доходу сім'ї та активів (майно), якими вона володіє. Також, розміри деяких виплат залежить від такого критерію як тип сім'ї, до якої відноситься сім'я – повна, неповна, комбінована. Такий механізм розрахування спостерігається, для прикладу, у *carer payment*, і її розмір може становити від 944, 30 до 1 423, 60 американських доларів на місяць. Окрім цього, до виплат дитина з інвалідністю, яка має більші потреби має право отримати пільгову карту (*Health Care Card*), яка гарантує право на пільги та знижки при покупці медикаментів, необхідних дитині.

Досвід запровадження соціальної допомоги сім'ям, які виховують дітей з інвалідністю у формі державних соціальних виплат також спостерігається в Японії. Варто наголосити, що у 2010 році в Японії був прийнятий Закон про державну допомогу дітям (*Act of Child Allowance*), де гарантується забезпечення дітей з інвалідністю та сімей, в яких вони виховуються такими

виплатами: виплата на спеціальне виховання дітей, додаткова допомога на дітей із важкою формою інвалідності. Розміри даних виплат залежать від кількох критеріїв, а саме ступінь інвалідності дитини, вік дитини, дохід сім'ї, де виховується дитина з інвалідності та кількості членів у сім'ї.

Безумовно, важливим і корисним для аналізу є канадський досвід, який характеризується впровадженням у системі соціального забезпечення сімей, де виховуються діти з інвалідністю не тільки грошових виплат та пільг, а й цілих програм (Stienstra, 2018). Однією із таких програм є Special Child Welfare Allowance Program, метою якої є забезпечення коштами сім'ю, де виховуються діти з інвалідністю для надання можливості сім'ї оплачувати ті товари чи послуги, необхідні дитині з інвалідністю. Цікавим є той факт, що розмір для кожної сім'ї є різним, адже розраховуються на основі пройденого тесту. Також, канадським сім'ям, де виховуються діти з інвалідністю передбачено різноманітні пільги, як от disability tax credit, відповідно до якої передбачено право батьків, що виховують дітей з інвалідністю сплачувати зменшену суму податків. Загалом, розміри більшості виплат, на які мають право діти з інвалідністю та їхні сім'ї, розраховуються на основі кількості дітей, доходу сім'ї та сімейного стану. Крім державних виплат, сім'ї, які виховують дітей з інвалідністю також мають право брати участь у різних додаткових програмах на рівні провінцій.

Запровадження програм, окрім надання державної соціальної допомоги, також широко практикується у Сполучених Штатах Америки (далі – США). Проте варто звернути увагу, що програми та державні виплати не функціонують окремо, а взаємодоповнюють одні одного. Саме такий принцип діє у наданні грошової допомоги Supplemental Security Income (далі – SSI), яка призначена для дітей з інвалідністю, які виховуються у малозабезпечених сім'ях. Розміри SSI становлять від 647 до 771 американських доларів на місяць, при умові, що ступінь інвалідності дитини та дохід сім'ї відповідає стандартам SSI. Відповідно, дитина, яка отримує SSI, автоматично здобуває право на участь у Medicaid – програмі, що забезпечує дитину з інвалідністю необхідним медичним обладнанням, а також оплачує послуги домашньої підтримки.

Європейський досвід соціального забезпечення сімей, де виховуються діти з інвалідністю, на прикладі Великої Британії та Швеції показує, що в цих країнах широко використовуються такі технології соціального забезпечення як допомога на догляд за дитиною з інвалідністю, надбавки, компенсації батькам, пільги тощо. Здебільшого механізми розрахування розмірів тих чи інших виплат базуються на доході сім'ї, сімейному статусі та рівні допомоги, яку потребує дитина. Окрім цього, саме у Великій Британії передбачено такі специфічні пільги батькам, які виховують дітей з інвалідністю, як housing benefit – пільги, які покривають більшу частину орендної плати, якщо проживає дитина з інвалідністю, а також cold weather payment, які передбачають виплату коштів на опалення будинку.

Отже, досвід світових країн щодо соціального забезпечення сім'ї, які виховують дітей з інвалідністю вражає різноманітними підходами та технологіями. Результати дослідження показали, що більшість програм соціального забезпечення сімей, які виховують дітей з інвалідністю є солідарними, до яких входять різноманітні виплати, пільги, які безпосередньо розраховуються на основі кількох критеріїв, а саме доходу та майна сім'ї, її соціального статусу, кількості дітей у сім'ї, ступені інвалідності дитини, її віку, рівні допомоги, якої вона потребує тощо.

Відповідно українська система соціального забезпечення сімей, де виховуються діти з інвалідністю потребує застосування нових, ефективних та альтернативних технологій, які враховують особливості отримувачів виплат, як це спостерігається на світовому досвіді. Тобто, варто запровадити все ж адресну соціальну допомогу сім'ям, де виховуються діти з інвалідністю, для того, щоб дійсно реалізувати право цієї категорії населення на соціальний захист та розвиток ефективною системою соціального захисту в Україні.

Список використаних джерел

- B. Wells, M. & Bergnehr D. (2014) Families and Family Policies in Sweden. *Handbook of Family Policies Across the Globe*, 2014. P. 91 – 107. URL: [10.1007/978-1-4614-6771-7](https://doi.org/10.1007/978-1-4614-6771-7)
- Hayashi, M. (2010) Social Protection in Japan: Current State and Challenges. ERIA Research Project Report 2009 – 9, Jakarta: ERIA, 2010. P. 19 - 54.
- Kavanagh, A. (2020) Disability and public health research in Australia. *Australian and New Zealand Journal of Public Health*, 44 (4), P. 262 – 264.
- Stienstra, D. (2018) Canadian Disability Policies in a World of Inequalities. *Societies*. № 36 (8). P. 1 – 13.
- Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю: Закон України від 24.09.2020 р. № 2109 – III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2109-14#Text>
- Якушенко Л. (2019) Актуальні проблеми соціального захисту людей з інвалідністю. *Аналітична записка. Серія «Соціальна політика»*, 9, 1 – 11. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-12/analit-yakushenko-social-policy-9-2019.pdf>

References

- B. Wells, M. & Bergnehr D. (2014) Families and Family Policies in Sweden. *Handbook of Family Policies Across the Globe*, 2014. P. 91 – 107. URL: [10.1007/978-1-4614-6771-7](https://doi.org/10.1007/978-1-4614-6771-7)
- Hayashi, M. (2010) Social Protection in Japan: Current State and Challenges. ERIA Research Project Report 2009 – 9, Jakarta: ERIA, 2010. P. 19 - 54.
- Kavanagh, A. (2020) Disability and public health research in Australia. *Australian and New Zealand Journal of Public Health*, 44 (4), P. 262 – 264.
- Stienstra, D. (2018) Canadian Disability Policies in a World of Inequalities. *Societies*. № 36 (8). P. 1 – 13.
- Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю: Закон України від 24.09.2020 р. № 2109 – III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2109-14#Text>
- Yakushenko, L. (2019) Actual problems of social protection of disabled people. *Analitychna zapyska. Series “Social Policy”*, 9, 1 – 11. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-12/analit-yakushenko-social-policy-9-2019.pdf>